

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Praktické provádění priorit české rozvojové politiky
nevládními organizacemi – Komparace Angoly a
Zambie**

Lucie Filová

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Studijní program Politologie

Studijní obor Mezinárodní vztahy

Diplomová práce

Praktické provádění priorit české rozvojové politiky

nevládními organizacemi – Komparace Angoly a

Zambie

Lucie Filová

Vedoucí práce:

PhDr. Linda Piknerová, Ph.D.

Katedra politologie a mezinárodních vztahů

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval(a) samostatně a použil(a) jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Tímto bych chtěla poděkovat mé vedoucí práce PhDr. Lindě Piknerové, Ph.D. za vstřícný přístup, cenné rady a připomínky, které dopomáhaly utvářet předloženou diplomovou práci.

Obsah

Seznam zkratk	7
1 Úvod	10
2 Základní charakteristika rozvoje, rozvojové pomoci a humanitární pomoci	18
2.1 Definice a kritéria rozvoje, rozvojové pomoci a humanitární pomoci	18
2.2 Základní témata rozvojové spolupráce – Rozvojové cíle tisíciletí	19
2.3 Cíle a oficiální motivy rozvojové spolupráce	20
2.4 Charakter a principy rozvojové spolupráce	22
3 Rozvojová politika České republiky	24
3.1 Vývoj zahraniční rozvojové spolupráce společně s přeměnou základních koncepčních dokumentů, finanční rámec české rozvojové spolupráce	24
4 Systém zahraniční rozvojové spolupráce České republiky	29
4.1 Organizační struktura/ aktéři rozvojové spolupráce ČR.....	29
4.2 Formy poskytované pomoci.....	31
4.3 Prioritní země ČR a kritéria výběru.....	32
5 Základní charakteristika neziskového sektoru	35
5.1 Obecné vymezení pojmů neziskový sektor, nestátní/ nevládní neziskové organizace, občanský sektor	35
5.2 Důvody existence neziskové organizace, její cíle, poslání, funkce, role, charakteristika a České fórum pro rozvojovou spolupráci	36
5.3 Role nevládních organizací v oblasti rozvojové spolupráce a struktura příjmů.....	39
6 Rozvojové projekty v praxi	43
6.1 České neziskové organizace podílející se na rozvojové spolupráci: Člověk v tísni, Njovu, Arcidiecézní charita Praha	43
6.2 Projekty v Zambii v rámci Programu rozvojové spolupráce	45
6.2.1 Udržitelná péče o sirotky a ohrožené děti (Člověk v tísni).....	47
6.2.2 Učňovské vzdělávání pro sociálně ohrožené děti Katongo (Njovu)	53
6.2.3 Vzdělávání porodních asistentek v Západní provincii (Arcidiecézní charita Praha).....	59
6.2.4 Závěry monitorovací mise v Zambii (2012)	65
6.3 Projekty v Angole v rámci Programu rozvojové spolupráce.....	66
6.3.1 Zvýšení kvality základního vzdělávání v rurálních oblastech okresu Cuemba (Člověk v tísni).....	68
6.3.2 Podpora základního školství v odlehlých okresech provincie Bié (Člověk v tísni).....	75
6.3.3 Závěry monitorovací mise v Angole (2011)	80
7 Závěr	81

Seznam použitých zdrojů	90
Resumé	97
Seznam příloh	98

Seznam zkratek

ADPP - Rozvojová pomoc lidí pro lidi (Ajuda de desenvolvimento de povo para povo)

AECID - Španělská vládní agentura pro rozvoj (Agencia Española de Cooperación Internacional Para el Desarrollo)

CEEC - Komise ekonomického posílení občanů (Citizens Economic Empowerment Commission)

CONCORD - Evropská konfederace rozvojových nevládních organizací (Confederation for Cooperation of Relief and Development NGOs)

ČRA - Česká rozvojová agentura

DAC - Výbor pro rozvojovou pomoc (Development Assistance Committee)

EDF - Evropský rozvojový fond (European Development Fund)

EU - Evropská unie (European Union)

FoRS - České fórum pro rozvojovou spolupráci

GNCZ - Rada Všeobecných sester (General Nursing Council)

HDI - Index lidského rozvoje (Human development index)

HDP - Hrubý domácí produkt (Gross domestic product)

HND - Hrubý národní důchod (Gross national income)

IBRD - Mezinárodní banka pro obnovu a rozvoj (International Bank for Reconstruction and Development)

IDA - Mezinárodní asociace pro rozvoj (International Development Association)

IEC - Informační, vzdělávací a komunikační materiály (Information, education and communication materials)

IFC - Mezinárodní finanční korporace (International Finance Corporation)

IGA - Aktivity generující příjem (Income generating activities)

INAC - Národní institut dětí (National Institute for Children)

INIDE - Národní institut výzkumu a rozvoje vzdělávání (National Institute of Research and Development of Education)

ISPA - Nástroj předvstupních strukturálních politik (Instrument for Structural Policies for Pre-accession)

LGH - Všeobecná nemocnice Lewanika (Lewanika General Hospital)

LMS - Škola Porodních asistentek Lewanika (Lewanika Midwifery School)

MDGs - Rozvojové cíle tisíciletí (Millennium Development Goals)

MIGA - Multilaterální agentura pro garanci investic (Multilateral Investment Guarantee Agency)

MNCH - Zdraví matek, novorozenců a dětí (Maternal and Newborn and Child Health)

MZV - Ministerstvo zahraničních věcí

NATSAVE - Národní kreditní a spořicí banka (National Savings and Credit Bank)

NGOs - Nevládní organizace (Non-governmental organisations)

ODA - Oficiální rozvojová spolupráce (Official development assistance)

OECD - Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (Organisation for Economic Co-operation and Development)

ORS - Odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci

OSN - Organizace spojených národů (United Nations)

OVC - Sirotci a zranitelné děti (Orphaned and vulnerable children)

PAAE - Program Zvýšení základní gramotnosti (Programa de Alfabetização e Aceleração Escolar)

PACRA - Agentura pro udílení patentů a registrací společností (Patents and Companies Registration Agency)

PHO - Provinční zdravotnický úřad (Provincial Health Office)

RVHP - Rada vzájemné hospodářské pomoci

SAPARD - Speciální předvstupní program pro zemědělství a rozvoj venkova
(Special Accession Programme for Agricultural and Rural Development)

SAICU - Intenzivní výuka pro mírně pokročilé (Short Advanced Intensive Course Unit)

TEVETA - Úřad pro technické vzdělávání, odborné přípravy a školení v podnikání
(Technical Education, Vocational and Entrepreneurship Training Authority)

UNCTAD - Konference OSN o obchodu a rozvoji (United Nations Conference of Trade and Development)

UNDP - Rozvojový program OSN (United Nations Development Programme)

YWCA - Sdružení mladých křesťansky založených žen (Young Woman Christian Association)

ZANACO - Zambijská národní banka (Zambia National Bank)

ZCEA - Zambijský občanský vzdělávací spolek (Zambia Civic Educational Association)

ZDA - Zambijská rozvojová agentura (Zambia Development Agency)

ZIP - Clusterová síť škol (cluster network of schools)

ZRS - Zahraniční rozvojová spolupráce

ZÚ - Zastupitelský úřad

1 Úvod

V souvislosti s pokračující globalizací a zvětšující se nerovností mezi bohatým Severem (především Evropskou unií a zeměmi severní Ameriky) a chudým Jihem (tzv. rozvojovými zeměmi) se stává zahraniční rozvojová politika stále diskutovanějším tématem (Urbanová 2008). Rozvojová politika vyspělých (nejbohatších) donorských zemí je formována a koordinována prostřednictvím působení několika mezinárodních aktérů, mezi které lze zařadit především Organizaci spojených národů (OSN), Evropskou unii (EU) a také Organizaci pro ekonomickou a hospodářskou spolupráci (OECD). Právě OECD/DAC¹ určuje závaznou definici oficiální rozvojové spolupráce (Official Development Assistance – ODA). Za oficiální rozvojovou spolupráci (ODA) jsou považovány ty toky peněz, materiálu či technické pomoci do rozvojových zemí, které (OECD):

- jsou poskytovány oficiálními vládními institucemi dárcovské země (na rozdíl od soukromé pomoci či zahraničních investic),
- mají za cíl udržitelný sociálně-ekonomický rozvoj (na rozdíl od toků, jejichž cíle nejsou rozvojové, ale komerční či bezpečnostní – například vojenská pomoc je z ODA vyřazena),
- mají koncesionální charakter (jsou skutečnou pomocí ve formě nevratného grantu či alespoň půjčky, která má podmínky výhodnější, než půjčka poskytnutá za podmínek tržních).

Rozvojová pomoc je neoddělitelnou součástí zahraniční politiky ČR a má dosti dlouhou tradici. Přestože zde existovala určitá zkušenost s rozvojovou spoluprací z éry komunismu, začala ČR s budováním ucelené rozvojové politiky až v druhé polovině 90. let, tedy až poté, co se jí podařilo dokončit vlastní ekonomickou a politickou transformaci. V letech 2002-2004, ve spojení s politickým tlakem

¹ Výbor pro rozvojovou pomoc OECD (Development Assistance Committee).

Evropské unie, došlo k rychlým proměnám na poli rozvojové politiky, a to v souvislosti s tím, jak se ČR rovněž přihlásila k Rozvojovým cílům tisíciletí (MDGs). Ty dávají základní impuls k aktualizaci základních cílů české rozvojové spolupráce a principů jejího poskytování a jsou reakcí na globální výzvy.

Zahraniční rozvojová spolupráce ČR (ZRS ČR) dnes míří pouze do dvou skupin zemí. První skupinou jsou prioritní země s programem spolupráce (tj. programové země). Druhou pak prioritní země bez programu spolupráce, kde zcela specifickou skupinu představují státy, ve kterých bude pokračovat spolupráce v jiném rozsahu a zaměření než v předchozím programovém období. Jedná se o Angolu, Jemen, Vietnam a Zambii. V roce 2010 tak bylo v souvislosti s vyhodnocením programů ZRS rozhodnuto o postupném utlumení činnosti ČR v Angole a Zambii (rovněž s ohledem na růst ekonomického potenciálu země). Vláda ČR zvolila Angolskou a Zambijskou republiku jako prioritní země pro dlouhodobou rozvojovou spolupráci z následujících důvodů: značná potřebnost rozvojové spolupráce, mimořádně silná tradice rozvojové spolupráce s ČR resp. Československem a vysoký potenciál vedlejších přínosů rozvojové spolupráce (rozvoj vzájemně prospěšných hospodářských vztahů) (MZV ČR 2006: 4). Zařazení sociálního rozvoje (včetně vzdělávání, sociálních a zdravotnických služeb) mezi prioritní sektory je dokladem snahy o zajištění kontinuity české zahraniční rozvojové spolupráce, neboť více než polovina Rozvojových cílů tisíciletí, k nimž se ČR hlásí, má co dočinění se sociálním rozvojem v nejširším slova smyslu a současně se ČR již v minulosti na tyto sektory zaměřovala. Činností v tomto sektoru přispívá ČR zejména k naplnění druhého, pátého a šestého cíle. Pomáhá tedy dosahovat základního vzdělání pro všechny, zlepšovat zdraví matek a bojovat s HIV/AIDS, malárií a dalšími nemocemi (MZV ČR 2009: 17).

Vedle orgánů státní správy se předkladatelem a realizátorem projektů české rozvojové pomoci v 90. letech staly české nevládní organizace (Horký 2010: 73). Ty jsem ve své práci zvolila za aktéry, na které se budu v rámci české zahraniční rozvojové spolupráce zaměřovat. České nestátní neziskové organizace (NGOs) představují významného činitele podílejícího se na naplňování českých rozvojových

priorit. Nestátní neziskové organizace figurují v české zahraniční rozvojové spolupráci jako realizátoři bilaterálních projektů, jsou příjemci dotací v rámci podpory kapacit a také získávají spolufinancování v rámci tzv. trilaterální spolupráce, ve které české organizace a další oprávněné subjekty mohou žádat o prostředky na spolufinancování projektů, na které obdržely finance z Evropské komise nebo jiných institucí. S komplexní a mezinárodně uznávanou charakteristikou nestátní neziskové organizace přišli profesori Salamon a Anheier, kteří chápou neziskový sektor (dle strukturálně-operacionální definice) jako soubor institucí, které ačkoli existují vně státních struktur, slouží v zásadě veřejným zájmům (Škarabelová 2002: 7).

Z velkého procentuálního podílu nestátních neziskových organizací na české oficiální rozvojové spolupráci (ODA) vyplývá, že by měly do značné míry naplňovat její základní priority, stanovené v jednotlivých koncepcích. *Cílem mé diplomové práce bude tedy zjistit, do jaké míry jsou priority české rozvojové spolupráce nevládními organizacemi skutečně naplňovány. Vycházím z předpokladu, že mezi cíli NGOs a prioritami české rozvojové spolupráce je souvislost. Aktivita českých neziskových organizací sledují priority české rozvojové spolupráce a soustředí se na ty sektory, v nichž má Česká republika dlouhodobou tradici. Výsledkem práce by mělo být ověření, zda činnost českých neziskových organizací je v souladu s prioritami české zahraniční rozvojové spolupráce. Pokusím se také srovnat činnost NGOs v Angole a Zambii dle výše uvedených komparačních kritérií. Pokládám si zde také otázku, jaké jsou nedostatky v poskytování české zahraniční rozvojové spolupráce?*

Výběr tohoto tématu považuji za velmi zajímavý, neboť se domnívám, že je důležité věnovat pozornost zejména otázce transparentnosti rozvojové politiky. Poskytování rozvojové pomoci totiž v současné době představuje celosvětový trend a právě díky tomuto trendu můžeme dojít k závěrům, kde jako stát chybujeme v případě naplňování Rozvojových cílů tisíciletí. V rámci české zahraniční

rozvojové politiky se můžeme poohlédnout a pozastavit nad sumou peněz směřujících do rozvojových zemí, a to z hlediska vynakládaného množství a jejich efektivnosti.

Základem zpracování této diplomové práce je empiricko-analytická metoda, která spočívá ve vyhledávání, shromažďování a třídění dat a informací. Na tomto základě byly vyhotoveny dvě případové studie, kdy byly odděleně analyzovány vybrané rozvojové projekty vztahující se nejprve k Západní provincii v Zambii, a posléze provincii Bié nacházející se v Angole. Dosažené výsledky jednotlivých projektů srovnám s cíli zahraniční rozvojové spolupráce ČR a vyhodnotím práci jednotlivých neziskových organizací. V rámci komparace vycházím z těchto komparačních kritérií: jaké měly mnou vybrané projekty dlouhodobý rozvojový přínos/budoucnost; jaké neúspěchy a pozitivních dopady projekty vyvolaly a zdali došlo ke spolupráci s jinými partnery, či zahraničními neziskovými organizacemi. Komparace bude provedena v závěru a jejím cílem je zjištění efektivity působení jednotlivých NGOs v daných oblastech. V závěru pak zhodnotím skutečné zaměření rozvojové spolupráce ČR a její limity. V práci rovněž poukážu na relevanci realizovaných projektů z hlediska Rozvojových cílů tisíciletí a udržitelnosti projektů v dané zemi. Stěžejní roli zde hraje vyhodnocování výsledků jednotlivých projektů konaných v letech 2009 až po dnešní platnou Konceptci 2010-2017 dle mnou zvolených kritérií. Kritéria hodnocení efektivity, stejně jako efektivita činnosti neziskových organizací, byly vyloučeny. Kritéria stanovená převážně z kvantitativních údajů typu gramotnost, úmrtnost novorozenců atd. vztažených pouze k daným provinciím jednotlivých zemí, byla vyřazena z důvodu jejich neexistence či značné úpravě místními úřady a nebylo tak možno vyhodnotit efektivitu práce jednotlivých NGOs.

Soulad mezi činností neziskových organizací a vytyčenými prioritami zahraniční spolupráce ČR vyvodím na základě jednotlivých projektů. Limity samotné ZRS ČR pak zkoumám dle výsledků monitorovacích misí a hodnocení projektů samotnými NGOs.

Na základě nejběžněji užívaných ukazatelů srovnám i ekonomické úrovně zemí. K tomuto účelu využiji *hrubý domácí produkt* (HDP). Vhodným a všeobecně užívaným ukazatelem je rovněž *hrubý národní důchod* (HND). Výše zmíněné kvantitativní ukazatele se dosti užívají k určení úrovně rozvojové země, neboť je velmi snadné je zjistit a lze jim lehce porozumět. HDP a HNP však na druhou stranu skýtají některá omezení – zprostředkovávají totiž pouze hodnoty formální peněžní ekonomiky státu, ale již nezohledňují ekonomiku neformální či sociální, politické, kulturní a environmentální aspekty rozvoje (Exnerová 2005: 104). Proto využiji jeden z alternativních způsobů měření, a sice Index lidského rozvoje (HDI), jehož smyslem je (na rozdíl od ostatních ukazatelů) zachycení nejen ekonomických, ale také sociálních aspektů rozvoje. Soustředí se tedy spíše na člověka a uspokojování jeho základních potřeb, než jen čistě na ekonomické parametry. HDI se dnes řadí k základním ukazatelům kvality lidského faktoru ve světě (UNDP 2013b). V závěru porovnáám výše jmenované ukazatele v závislosti na čase. Pro práci jsem si stanovila léta 2009 a 2012, čili období, ve kterém se odehrávají jednotlivé rozvojové projekty. Tyto ukazatele posuzuji na úrovni státní pro orientaci ve vývoji či naopak stagnaci dané země i přes rozvojové aktivity proudící do zemí, jež představují pro ČR prioritní teritoria. Tato kritéria však stanovují jako podporující faktor účinnosti rozvojové spolupráce.

V první části práce se budu zabývat teoretickým vymezením zahraniční rozvojové spolupráce. Představím českou zahraniční rozvojovou spolupráci se zaměřením na období po vstupu ČR do EU, a s tím spojené změny v orientaci/prioritách české pomoci a vnitřní administrativě a proměny ve vztahu státu s českými nestátními neziskovými organizacemi.

V druhé kapitole nejprve definuji nevládní organizace a jejich vztah k české rozvojové spolupráci. Taktéž zveřejním vývoj v podílu nestátních neziskových organizací na projektech zahraniční rozvojové spolupráce ČR v letech 2009 až po současnost, včetně jejich participace na oficiální rozvojové pomoci.

Dále se zde budu věnovat vybraným nevládním organizacím a konkrétním projektům, jež pod záštitou jednotlivých organizací směřují do určitých provincií v

Angole a Zambii, a to v mnou zvoleném období od roku 2009 do současnosti. K tomuto časovému vymezení (odlišného od projektu) a volbě projektů jsem se uchýlila na základě dostupnosti zdrojů, poněvadž dotační řízení vypisovaná před fungováním ČRA spadala do kompetence jednotlivých ministerstev. Jelikož jsem chtěla na hodnocení projektů nahlížet nejen z poskytnutých závěrečných (nepublikovaných) zpráv neziskových organizací, které by tak činily jediný zdroj informací, byla jsem nucena práci přizpůsobit z hlediska časového rozpětí na funkční období ČRA. Díky ČRA jsem získala zprávy z monitorovacích misí v mnou vybraných lokalitách, takže nejsem odkázána pouze na jediný možný zdroj informací. Vybrané projekty tak na základě uvedených zdrojů podrobím důkladné analýze. Pro svou diplomovou práci jsem si zvolila následující nevládní organizace: Člověk v tísni, Arcidiecézní charita Praha, Njovu o.p.s. Jedná se o organizace, které se věnují projektům v mnou zvolených afrických zemích a působí v sektorech, které budu v rámci diplomové práce sledovat. Při volbě neziskových organizací byla v projektu navržena organizace ADRA, s touto organizací však není v diplomové práci počítáno, neboť se sice jedná o jednu z českých neziskových organizací směřující v hojné míře svou pomoc do Angoly, ale prostřednictvím veřejných zakázek, a nikoli na základě dotací v mnou nově stanoveném časovém rozmezí.

Na závěr vyhodnotím uplatňování priorit české zahraniční politiky prostřednictvím neziskových organizací. Zároveň také odhalím limity, kterým česká zahraniční rozvojová spolupráce čelí. Hodnocení prostřednictvím jednotlivých projektů rozvojové spolupráce, ve smyslu realizace jejich hlavních záměrů, je závislé na dostupnosti informací o jejich výsledcích. Získat podrobnější informace o konkrétních projektech nebylo snadné. Na internetových stránkách sice lze nalézt mnohé projekty zaměřené na řadu oblastí a sektorů, nicméně většinou se jedná o stručné informace obecnější povahy a zřídka je součástí souboru zveřejněných informací také evaluace. Díky absolvování stáže v Arcidiecézní charitě Praha jsem měla k informacím, jež posloužily účelům diplomové práce. Česká rozvojová agentura v zastoupení odpovědných osob Ing. Andrei Mikové a Mgr. Marie Šafaříkové z oddělení identifikace a monitoringu projektů byly prostřednictvím

pravidelné komunikace skrze maily a osobní schůzky ochotny poskytnout sběr potřebných dat, včetně monitorovacích zpráv. Obstarání detailnějších zpráv nebylo nikterak lehké, neboť se jedná o údaje interní povahy. Velkou oporou mi bylo FoRS (konkrétně Zuzana Dudová) a zastupitelský úřad v Pretorii (Ing. Ivana Klímová), které mi poskytly obtížně dostupné informace a ochotně zodpověděly doplňující otázky. V případě některých neziskovými organizacemi probíhala komunikace zdoluhavě formou písemných žádostí. Neziskové organizace Člověk v tísni a ČRA si vyžádaly diplomovou práci před jejím odevzdáním a samotným zveřejněním ke schválení. Téma diplomové práce zaujalo zastupitelský úřad v Pretorii, který o práci projevil zájem. Ing. Ivana Klímová se vyjádřila, že by se mohlo jednat o přínosnou práci. Během shánění podkladů k této diplomové práci jsem byla upozorněna na možnost přihlášení se na výběrové řízení na pozici související s tvorbou evaluací. Diplomová práce je tedy pro mě důležitá v mnoha aspektech, nejen po straně studijní, ale i pracovní, kdy se může stát „odrazovým můstkem“ k získání pracovní pozice.

Pro diplomovou práci jsem tak čerpala ve velké míře ze zprostředkovaných nejaktuálnějších, ale nepublikovaných výročních zpráv jednotlivých projektů, kterými neziskové organizace disponovaly. Takto získané informace jsem doplnila o zprávy z monitorovacích misí v Angole a Zambii, aby se diplomová práce neopírala pouze o jednostranné zdroje. Vyjádřím-li se ke stěžejním zdrojům teoretické části, jednalo se ve velké míře o vládní dokumenty typu Zásady zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu ČR do EU, Program rozvojové spolupráce mezi ČR a Angolou 2006-2010, Program rozvojové spolupráce mezi ČR a Zambií 2006-2010 nebo Koncepce české zahraniční rozvojové spolupráce pro období 2002-2007 a 2010-2017. Pakliže bych měla uvést publikaci a autora, jež svým frekventovaným užitím vybočovali z řady, jednalo by se o publikaci Ve stínu modernity od kolektivu autorů pod vedením doc. PhDr. Šárky Waisové, Ph.D. V souvislosti s teorií neziskových organizací bylo pak nejčastěji skloňovaným jménem doc. PhDr. Pavol Frič, Ph.D. Tento autor se dlouhodobě věnuje

problematice neziskových organizací, proto se jeho díla stala stěžejními zdroji mé diplomové práce.

2 Základní charakteristika rozvoje, rozvojové pomoci a humanitární pomoci

2.1 Definice a kritéria rozvoje, rozvojové pomoci a humanitární pomoci

Rozvoj je považován za multidimenzionální koncept, není však chápán jen jako ekonomický růst, nýbrž i jako oblast, která nutně zahrnuje dodržování lidských práv, blahobyt, seberealizaci jednotlivce a dobré vládnutí (Waisová 2005: 11). Koncept rozvoje je ze své podstaty velmi problematický, v různých obdobích na něj bylo nahlíženo odlišně. Jako příklad lze uvést pojetí významného teoretika rozvoje, nositele Nobelovy ceny Amartya Sena, který vyzdvihuje v této souvislosti „lidské schopnosti“. Lidský rozvoj vymezuje jako proces rozšiřování možností lidí jak žít svůj život. Mahbúb ul Haq, tvůrce Indexu lidského rozvoje, rovněž souhlasí s myšlenkou, že hlavním účelem je rozšíření příležitostí lidí. Cílem je pak vytvoření příznivého prostředí pro lidi (UNDP 2013a). V roce 1994 přišel Rozvojový program OSN (UNDP) s další představou o rozvoji. Ta se má odehrávat na sedmi různých úrovních: ekonomické, osobní, potravinové, zdravotní, komunitní a environmentální (Exnerová 2005: 102-103).

V současnosti je rozvoj nejčastěji spojován s následujícími jevy:

- rozvoj jako synonymum hospodářského růstu,
- v souvislosti se zeměmi tzv. třetího světa,
- rozvoj ve spojení s dlouhodobou udržitelností, tj. zejména s problematikou životního prostředí.

Rozvoj obecně označuje jakýsi druh změny k lepšímu, komplexnějšímu, vyššímu a dokonalejšímu (Zíková 2005: 51).

Další z termínů je *rozvojová pomoc*, která je označována za významný prvek mezinárodní spolupráce a jejím cílem je rozvoj v hospodářsky méně vyspělých zemích. Zahraniční pomoc dělíme na vládní, nevládní nebo kombinaci obou. Součástí nevládní pomoci je široká škála dárců, nadací a charitativních organizací

sdužujících dary právnických i fyzických osob (Univerzita Palackého 2000: 13). Širším konceptem než zahraniční rozvojová spolupráce je oficiální rozvojová spolupráce, dále ODA. Právě z její formulace koncept zahraniční rozvojové spolupráce vychází. Oficiální rozvojová spolupráce pak znamená pomoc hrazenou z vládních zdrojů donorských zemí. Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) tuto pomoc definuje jako přesun prostředků, peněz, služeb a zboží do rozvojových oblastí za účelem podpory rozvoje v těchto zemích. To vše za zvýhodněných podmínek, přičemž tento kapitál nemá, z pohledu dárce, komerčního využití. Jedná se obvykle o dary nebo o zvýhodněné půjčky. Může jít také o pomoc materiální, technickou, či o vysílání expertů. Existuje rozsáhlé množství dalších forem pomoci (Univerzita Palackého 2000: 5).

Rozvojová pomoc souvisí na rozdíl od pomoci humanitární s určitým dlouhodobým záměrem směřujícím do oblasti sociální a ekonomické infrastruktury, do sféry ochrany životního prostředí nebo je využívána jako pomoc při formování státní správy. *Pomoc humanitární* je naopak poskytována jako reakce na mimořádné události/krize, které se dají předvídat jen zřídka. Na rozdíl od rozvojové pomoci je ta humanitární obvykle krátkodobá, má totiž v první řadě pomoci eliminovat následky přírodních či jiných katastrof (OECD 2011).

Pojmy rozvojová pomoc a rozvojová spolupráce bývají často zaměňovány. V odborné terminologii však již nastala změna pomoci za spolupráci, neboť rozvojová spolupráce, jak už sám název napovídá, lépe vyjadřuje partnerství než jen dobročinnost (Šimůnková 2010: 13). Pro účely diplomové práce jsem zvolila termín rozvojová spolupráce.

2.2 Základní témata rozvojové spolupráce – Rozvojové cíle tisíciletí

Na světě žije stále velké množství lidí v podmínkách, které jim nedovolují zabezpečit základní potřeby a důstojný život. Tato nedobrá situace dala vzniknout *Rozvojovým cílům tisíciletí* (MDGs), které vyobrazují nejpotřebnější cíle v oblasti rozvoje a odstraňování chudoby. Na společné vizi budoucnosti se dohodli zástupci všech zemí světa a celkem 191 států přijalo za svou tzv. Miléniovou deklaraci na

Summitu tisíciletí v září 2000 v New Yorku, od níž se soubor rozvojových cílů odvíjí. K jejich naplnění by mělo dojít do roku 2015 (za výchozí je považován rok 1990). Deklarace zahrnuje osm základních cílů (goals), osmnáct dílčích úkolů (targets) a více než čtyřicet ukazatelů (indicators). Od svého přijetí v roce 2000 se Rozvojové cíle tisíciletí těší všeobecné podpoře, což dokazuje zejména široká účast zemí na plnění stanovených závazků. S Rozvojovými cíli se ztotožňují i mnohé vlivné nestátní organizace z rozvinutých zemí. Realizace samotných kroků a dosažení jednotlivých cílů do roku 2015 nicméně vážne. Aby se deklarace nestala pouhým prázdným předsevzetím, musejí se vytyčené cíle stát skutečnou součástí politik jednotlivých vlád, institucí a dalších aktérů rozvoje, stejně jak tomu bylo učiněno u nás v České republice (Pazderka, Jelínek 2004: 243-244).

Rozvojové cíle tisíciletí zahrnují tato předsevzetí: odstranit extrémní chudobu a hlad, dosáhnout základního vzdělání pro všechny, prosadit rovnost pohlaví a posílit roli žen ve společnosti, snížit dětskou úmrtnost, zlepšit zdraví matek, bojovat s HIV/AIDS, malárií a dalšími nemocemi, zajistit udržitelný stav životního prostředí a budovat světové partnerství pro rozvoj. Můžeme konstatovat, že prvních sedm cílů je věnováno především nejchudším zemím světa, osmý pak hlavně vyspělým státům, které by měly aspirovat na vybudování globálního partnerství s rozvojovými zeměmi (UNDP 2013c).

2.3 Cíle a oficiální motivy rozvojové spolupráce

Zahraniční rozvojová spolupráce je nedílnou součástí zahraniční politiky ČR a přispívá k realizaci jejích cílů. Za výchozí bod zahraniční rozvojové spolupráce lze brát výše zmíněné Rozvojové cíle tisíciletí (MZV ČR 2009: 6). Hlavní cíle české zahraniční rozvojové spolupráce obsahují vedle snížení chudoby také ekonomicko-průmyslový rozvoj, postupnou integraci partnerských zemí do světové ekonomiky, rozvoj zemědělství, rozvoj a upevnění demokracie, lidských práv a řádné správy věcí veřejných, zavedení právních principů, řízení migrace, udržitelný rozvoj s důrazem na jeho environmentální složku a postkonfliktní obnovu země (Vláda ČR 2004). Cíle zahraniční rozvojové spolupráce ČR mohou být rozšířeny o sektorové

priority ve zvolených oblastech. Nově stanovené sektorové priority se opírají o zkušenosti z předcházejícího období a vycházejí z komparativních výhod ČR. Jednou z nich je zkušenost právě s procesem politické, ekonomické a společenské transformace. Na volbě sektorových priorit lze pozorovat rovněž vliv priorit mezinárodního společenství dané Rozvojovými cíli tisíciletí. Do sektorových priorit vyplývajících z Koncepce 2010-17 se řadí následující oblasti: zemědělství, životní prostředí, sociální rozvoj (včetně vzdělávání, sociálních a zdravotnických služeb), ekonomický rozvoj (včetně energetiky), podpora demokracie, lidských práv a společenské transformace. Česká republika vedle takto formulovaných sektorových priorit usiluje o pozitivní vývoj v partnerských zemích prostřednictvím tzv. průřezových principů. Ty se skládají z řádné (demokratické) správy věcí veřejných, šetrnosti k životnímu prostředí a klimatu, dodržování základních lidských, ekonomických, sociálních a pracovních práv příjemců projektů a dobrého vládnutí (MZV ČR 2009: 16-18).

Kromě toho, že je rozvojová spolupráce považována za nástroj sloužící k omezování chudoby v globálním měřítku i k prosazování našich zahraničněpolitických a ekonomických cílů a k zaručení bezpečnosti českých občanů, má tato forma spolupráce taktéž ekonomické přínosy. Prosperita chudých zemí vede ke stabilitě světové ekonomiky a rozvoji potencionálních trhů, což napomáhá v uplatnění konkurenceschopných českých firem na trhu. Rozvojový program tak přispívá k navázání silných bilaterálních politických, ekonomických i kulturních vztahů s konkrétními státy a navíc vylepšuje postavení a prestiž České republiky na mezinárodní scéně (Adamcová 2006: 3-6). Poskytování zahraniční rozvojové pomoci se dále nepřímo promítá např. v následujících oblastech: globální bezpečnosti, prevenci lokálních konfliktů, snížení rizik nelegální migrace, boji proti organizovanému zločinu, prevenci terorismu, environmentální bezpečnosti, podpoře exportu, pronikání na nové trhy či v uplatnění českých subjektů a expertů (MF ČR 2001: 5).

K poskytování rozvojové spolupráce nás přivádí v první řadě důvody morální. Princip solidarity se slabšími a zranitelnějšími má dlouhou tradici čerpající z hodnot

křesťanství, osvícenství a humanismu. Podle tohoto principu je morálně a eticky správné poskytovat pomoc lidem v nouzi. Rozvojová spolupráce není však jen morálním gestem, ale také pragmatickou politikou, jež sahá k racionálním úvahám právě např. o prevenci terorismu, poškozování životního prostředí atd. Na základě pragmatického přístupu k poskytování rozvojové pomoci je ekonomicky i politicky výhodné investovat do pomoci chudým zemím, neboť se tím z dlouhodobého hlediska uspoří prostředky, které by stát jinak musel sám vynaložit na zabezpečení vlastní bezpečnosti a prosperity (Exnerová 2005: 109).

2.4 Charakter a principy rozvojové spolupráce

Východiska české zahraniční rozvojové pomoci se opírají o níže definované principy tvořící orientační rámec pro její plánování, realizaci a vyhodnocování. Rozvojová spolupráce ČR si zakládá na principu partnerství, který stírá již překonaný přístup "dárce - příjemce". Na princip partnerství úzce navazuje *vzájemná odpovědnost*. Dnes nesou primární zodpovědnost za svůj rozvoj především vlády partnerských zemí, přičemž politika dárců plně zdůrazňuje jejich potřeby. Zahraniční rozvojová pomoc je tak v první řadě vedena poptávkou po pomoci ze strany příjemce, které se odrážejí v národních rozvojových strategiích, nikoliv nabídkou poskytovatele. Koncepce české zahraniční rozvojové pomoci klade důraz na systémový přístup, a tím vytváří předpoklady pro *efektivnější* a *hospodárnější* poskytování pomoci. Zefektivnění celého procesu rozvojové spolupráce nastalo po transformaci a postupné modifikaci organizačního a finančního zajištění zahraniční rozvojové pomoci, včetně důslednějšího a objektivnějšího monitorování a hodnocení projektu. Jedním z principů rozvojové spolupráce je také *transparentnost* české zahraniční rozvojové pomoci. Ta se promítá v její otevřenosti vůči veřejné diskusi, která zahrnuje nevládní organizace, podnikatelskou sféru, akademickou obci a další zainteresované složky občanské společnosti. Průběžná informovanost nejširší veřejnosti o záměrech, projektech a výsledcích zahraniční rozvojové pomoci je důležitým krokem k transparentnosti rozvojové politiky (MF ČR 2001: 8).

Další principy, jež je důležité dodržovat, jsou koherence, koordinace a komplementarita. Ministerstvo zahraničních věcí společně s ostatními gesčními resorty participuje na tvorbě politik EU ve vztahu k rozvojovým zemím a dostání těmto principům tak vede k harmonizování vztahu vůči rozvojovému světu. Koherence je definována jako sladění ostatních programů spolupráce EU ve vztahu k rozvojové politice. Komplementarita je pak myšlená ve formě zvýšení efektivity rozvojových politik členských zemí a Evropské komise. V souvislosti s komplementaritou stojí koordinace programů rozvojové spolupráce tak, aby nedocházelo k jejich překrývání (Exnerová 2005).

3 Rozvojová politika České republiky

3.1 Vývoj zahraniční rozvojové spolupráce společně s přeměnou základních koncepčních dokumentů, finanční rámec české rozvojové spolupráce

Česká republika vždy zastávala aktivní roli v mezinárodní rozvojové spolupráci. Česká zahraniční rozvojová spolupráce, dříve česká rozvojová pomoc, je od samého svého počátku nezbytným dílem české zahraniční politiky. Historii poskytování rozvojové pomoci v České republice můžeme vysledovat až před rok 1989 (Dušková 2005: 335), kdy Československo, jako součást východního bloku, respektovalo při poskytování zahraniční rozvojové pomoci principy Rady vzájemné hospodářské pomoci (RVHP). Důvody pro poskytování pomoci byly v období komunismu odlišné od současných a do velké míry byly ovlivněny tehdejší politickou ideologií. To se také výrazně odráželo na zaměření tehdejší rozvojové pomoci. Rozvojovou pomoc Československa můžeme srovnat spíše s finanční pomocí komunistickým a dělnickým hnutím. Nabývala forem materiální a technické pomoci, které byly navíc často poskytovány jako částečný barterový obchod. Vedle zmíněných forem rozvojové pomoci udělilo Československo také relativně velké množství stipendií ke studiu (Dušková 2005: 335-338). Poskytování rozvojové pomoci před rokem 1989 s sebou přineslo jisté pozitivní dědictví, jako je tradice dobrých vztahů s některými státy nebo vlídné osobní vazby, které přetrvaly ze studií občanů některých rozvojových zemí na území dnešní České republiky (Exnerová 2005: 128). V důsledku ekonomické transformace nastalo počátkem 90. let období úplného pozastavení československé rozvojové pomoci. Ta byla znovu oživena v roce 1995, kdy se Česká republika stala členem OECD², čímž se

² Země OECD představují celosvětově největšího poskytovatele bilaterální pomoci a největší zdroj financí pro multilaterální organizace. Dárcovské státy OECD se sdružují ve Výboru pro rozvojovou pomoc (DAC) (Univerzita Palackého 2000: 5). DAC funguje jako koordinační orgán v rámci OECD (Adamcová 2009: 313). Celkově, realizují členské země DAC více než 90 % celosvětové oficiální rozvojové spolupráce (Official Development Assistance – ODA), DAC reprezentuje nejvýznamnější sdružení dárcovských zemí (Jehlička 2000: 114).

symbolicky zařadila k západní rozvojové politice a rovněž mezi třicítku nejvyspělejších zemí světa.

Formálním východiskem obnovy zahraniční rozvojové spolupráce se staly *Zásady pro poskytování rozvojové pomoci*, které ratifikovala v březnu 1995 česká vláda. Tímto dokumentem se ČR očistila od ideologické zátěže, jež vrhala stín na rozvojovou spolupráci poskytovanou před rokem 1989 a naopak navázala na postoje mezinárodního společenství vyjádřených v rezolucích OSN a principech EU a OECD. Ty formulovaly jednotlivé kompetence a postupy při poskytování humanitární pomoci a rozvojové spolupráce. Humanitární pomoc se dostala pod pravomoc vlády, rozvojová spolupráce do gesce jednotlivých ministerstev, kterým byla přiřknuta zodpovědnost za přípravu a realizaci jednotlivých projektů, včetně manipulace s vyčleněnými finančními prostředky. Titul hlavního koordinátora zahraniční rozvojové spolupráce získalo Ministerstvo zahraničních věcí (MZV). Na celém systému se však v průběhu vývoje účastnilo kromě Ministerstva zahraničních věcí a Rozvojového střediska dalších osmi ministerstev, různé státní či příspěvkové organizace, neziskové organizace, soukromé firmy a vysoké školy. Tento model nevykazoval po celá 90. léta dostatek koncepčnosti, a tak společně s malými finančními objemy poskytované pomoci způsoboval nízkou efektivitu. Ta byla ke všemu podpořena teritoriální i sektorovou roztržitostí. ČR směřovala svou rozvojovou spolupráci do mnoha malých projektů, často izolovaných, které mířily do více jak čtyřiceti zemí po celém světě. Důležitým reformním krokem v systému české zahraniční rozvojové spolupráce znamenala nová *Koncepce české zahraniční rozvojové spolupráce pro období 2002-2007*, ve které se vláda ČR připojila k Rozvojovým cílům tisíciletí. Tato reforma zajistila větší systémovou harmonizaci s ostatními členskými státy EU. Nová koncepce výslovně potvrdila požadavek na posílení transparentnosti, efektivity a systémovosti české zahraniční rozvojové spolupráce, a to způsobem sektorové i teritoriální koncentrace na 20 zemí. Koncepce rovněž přinesla institucionální proměnu české rozvojové politiky. Výsledkem přeměny systému bylo založení Rozvojového střediska při Ústavu mezinárodních vztahů, které plnilo funkci poradního odborného prvku v systému

zahraniční rozvojové pomoci. Byla zavedena větší vstřícnost vůči nestátním subjektům, na jejímž základě se nevládní organizace i soukromý sektor zapojily do procesu rozvojové politiky. Z iniciativy samotných nevládních organizací působících v oblasti rozvojové spolupráce se v průběhu roku 2002 ustavila zastřešující organizace, kterou známe pod názvem České fórum pro rozvojovou spolupráci. Základ dnes tvoří 36 členů.

Zvrat pro systém rozvojové spolupráce znamenal také vstup ČR do EU v roce 2004. Kromě připojení se do rozvojové spolupráce Evropské unie byla česká bilaterální spolupráce nucena především harmonizovat český právní řád s legislativou EU v oblasti vnitřního trhu. Vstup ČR do EU s sebou zajisté přinesl nutnost reagovat na tuto novou pozici a vznikly *Zásady zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu ČR do EU*. Tento dokument znamenal mimo jiné ještě užší definování teritoriálních priorit pro poskytování zahraniční rozvojové spolupráce, na jehož základě bylo schváleno jen osm prioritních zemí, do nichž se měla nadále soustředit naše zahraniční rozvojová spolupráce. Na tuto skutečnost navazuje i formulace střednědobých programů rozvojové spolupráce. Sladění norem s EU se v oblasti rozvojové spolupráce odrazilo asi nejvíce v systému zadávání veřejných zakázek. Právě tato oblast spadala mezi ty nejvíce kritizované, a to především z důvodu neprůhlednosti. Nastávaly situace, kdy přicházeli jednotliví realizátoři sami se svými podněty vycházejícími z jejich vlastních priorit a popudů, a ucházeli se o finanční částky ze státního rozpočtu (Hoch 2007: 111-112).

Vzhledem k tomu, že ČR přispívá do rozpočtu EU, mají české subjekty a český soukromý sektor společně s neziskovým možnost ucházet se o zakázky a granty vypisované v rámci rozvojové spolupráce EU a účastnit se výběrových řízení vypisovaných Úřadem pro spolupráci EuropeAid.

K dalším výrazným změnám došlo na základě přijetí klíčového rozhodnutí o *transformaci systému zahraniční rozvojové spolupráce* v roce 2007. To si klade za cíl stmelit a zefektivnit existující roztříštěný systém. Mezi hlavní body naznačené transformace spadá:

- sloučení pravomocí v oblasti zahraniční rozvojové spolupráce skrze postupný převod většiny projektů do gesce Ministerstva zahraničních věcí,
- integrace rozpočtu směřující na rozvojovou spolupráci a jeho začlenění do rozpočtové kapitoly ministerstva,
- ponechání koncepční a expertní role resortních ministerstev vybudováním Rady pro zahraniční rozvojovou spolupráci,
- důsledná separace koncepční a implementační funkce zřízením organizační složky státu - České rozvojové agentury (ČRA) (MZV ČR 2009: 7-8).

Institucionální transformace byla ukončena v roce 2010 přijetím zákona o rozvojové spolupráci. Ve stejném roce nahradila předešlou koncepci nová *Koncepce zahraniční rozvojové spolupráce na období 2010-2017* (FoRS 2011: 7). Účelem platné koncepce je zasadit českou rozvojovou spolupráci do aktuálního zahraničněpolitického, ekonomického, bezpečnostního, sociálního a environmentálního kontextu, který se od minulé koncepce (2002) zásadně proměnil (MZV ČR 2009: 4).

Zaměříme-li se na finanční rámec rozvojové politiky, tak můžeme za hlavní ukazatel objemu poskytované rozvojové spolupráce označit tzv. oficiální rozvojovou spolupráci (ODA). Do oficiální rozvojové spolupráce ČR můžeme započítat udělování studijních stipendií, prostředky na rekonstrukci zemí (jako je Irák, Afghánistán či balkánské státy), stejně tak jako příspěvky mezinárodním organizacím, podporu uprchlíkům v ČR a odpouštění či restrukturalizaci dluhů. Do oficiální rozvojové spolupráce však nepatří pomoc směřující do zemí východní Evropy.

Česká republika v roce 2005 spolu se všemi novými členskými státy EU přislíbila navýšení objemu ODA do roku 2010 na 0,17 % HND a následně na 0,33 % HND do roku 2015 (FoRS 2012a). Česká republika si uvědomuje svých mezinárodních závazků spojenými s objemem prostředků věnovaných na rozvoj chudých zemí, a proto se snaží o plnění již výše zmíněných Závěrů Rady EU z roku 2005. Doposud

se však výše oficiální rozvojové pomoci podařila stabilizovat v relativních hodnotách nad 0,11 % HND a její podíl na HND se postupně navyšuje. Od roku 2010 ČR nadále usiluje o zachování trendu postupného nárůstu pomoci, např. o 0,01 % HND ročně, s výhledem na zrychlení růstu po odeznění finanční a ekonomické krize. ČR chce nejen navyšovat procento HND, ale i celkový objem vynakládaných finančních prostředků (MZV ČR 2009: 28). I přes neschopnost dostát závazkům stanovených na základě vstupu ČR do EU dnes přesahuje oficiální rozvojová pomoc České republiky 4 miliardy korun ročně, a proto rozvojová spolupráce představuje významnou část veřejných zahraničněpolitických aktivit (Horký 2010: 27).

Celková oficiální rozvojová spolupráce (ODA) České republiky za rok 2011 dosáhla 4,426 miliardy Kč. Tato hodnota v absolutních číslech znamená oproti roku 2010 nárůst o 2,3 %. Mezinárodně sledovaný ukazatel poměru ODA k hrubému národnímu důchodu (HND) oproti předchozímu roku klesl na 0,12 %. V roce 2009 činila oficiální rozvojová spolupráce ČR 4,077 miliard Kč (Dudová 2013).

4 Systém zahraniční rozvojové spolupráce České republiky

4.1 Organizační struktura/ aktéři rozvojové spolupráce ČR

Ke dni 31. 12. 2010 je systém zahraniční rozvojové spolupráce ČR tvořen *Ministerstvem zahraničních věcí* coby hlavním koordinačním, řídicím a kontrolním orgánem, *Radou pro zahraniční rozvojovou spolupráci* jako koncepčním expertním mezíresortním orgánem, *Českou rozvojovou agenturu* jako implementačním orgánem spolupráce a *Zastupitelskými úřady (ZÚ)* jako významnými institucemi ve všech stádiích projektového cyklu.

Na prvním místě je třeba zmínit *Zastupitelské úřady ČR*. Jedná se o kontaktní místa, která hrají nezbytnou roli při navazování komunikace s místními partnery, identifikaci, formulaci a monitorování projektů, jakož i při administraci malých lokálních projektů či při přidělování stipendií. Opírají se o znalosti místních podmínek. V čele úřadů stojí obchodní radové mající na starost agendu rozvojové spolupráce, doplněni lokálními koordinátory (FoRS 2011: 7-10). Úloha zastupitelských úřadů se v posledních letech ještě zvyšuje, neboť bývá odpovědnost za projekty přesunuta na partnerskou zemi (Jehlička 2000: 116).

Další v pořadí je *vláda ČR*, zastávající post nejvyššího orgánu výkonné moci a udělující souhlas všem zásadním dokumentům předkládaných *Ministerstvem zahraničních věcí*. Zároveň schvaluje státní rozpočet, od kterého se odvíjí objem prostředků určených na bilaterální zahraniční rozvojovou spolupráci včetně projektů (Vláda ČR 2007).

Součástí systému zahraniční rozvojové politiky ČR je v první řadě *Ministerstvo zahraničních věcí ČR*, ústřední instituce pro koncepční řízení zahraniční rozvojové spolupráce ČR. V rámci ministerstva je spolupráce ČR rozvržena do kompetence několika odborů. Odbor rozvojové spolupráce a humanitární pomoci (ORS) chystá zásadní strategické dokumenty. Podílí se na přípravě všech dokumentů s ostatními aktéry rozvojové spolupráce ČR. Úkolem ORS je také administrace dotačních výběrových řízení v oblasti humanitární pomoci, stipendia zahraničním studentům

z rozvojových zemí v ČR a malé lokální projekty. Odboru rozvojové spolupráce a humanitární pomoci je přiřazena funkce tzv. sekretariátu Rady pro zahraniční rozvojovou spolupráci. Integrální součástí působnosti Odboru jsou evaluace projektů zahraniční rozvojové spolupráce ČR. Současně se podílí na přípravě pozic ČR v rozvojovém výboru OECD, průběžně dohlíží na mezinárodní agendu rozvojové spolupráce a zastupuje ČR ve formulaci stanovisek pro Radu EU a OSN.

Nutno je také zmínit *Českou rozvojovou agenturu* jako implementační složku zahraniční rozvojové spolupráce ČR, jež ručí za realizaci rozvojových projektů, a která funguje od roku 2008. Znovuzřízena byla zákonem v červenci 2010. Tato změna se projevila v udělování dotací na projekty zahraniční rozvojové spolupráce nestátním neziskovým organizacím a dalším oprávněným subjektům (FoRS 2011: 7-10). K hlavním funkcím agentury patří zejména příprava a realizace bilaterálních projektů zahraniční rozvojové spolupráce, a to v součinnosti s Ministerstvem zahraničních věcí, zastupitelskými úřady, relevantními subjekty v partnerských zemích a ve spolupráci s Radou pro zahraniční rozvojovou spolupráci, reprezentantem jednotlivých resortních ministerstev. V rámci cyklu rozvojové spolupráce zodpovídá ČRA za identifikaci, formulaci, realizaci a monitoring projektů, včetně přípravy výběrových řízení na veřejné zakázky a vypisování dotačních výběrových řízení (Česká rozvojová agentura 2011: 5).

Do rozvojové spolupráce České republiky financované ze státního rozpočtu se zapojuje řada aktérů ve formě státních institucí. Rovněž je ale poskytování rozvojové spolupráce neodmyslitelně spjato se soukromým sektorem, veřejností, akademickou obcí a nevládním sektorem. Vedle orgánů státní správy se předkladatelem a realizátorem projektů české rozvojové pomoci v 90. letech staly i české *nevládní organizace*. Milníkem v samotném vývoji sektoru nevládních organizací se stal pád komunistického režimu. Dnes je neziskový sektor tvořen rozsáhlou sítí nejrůznějších hnutí, sdružení, organizací, obecně prospěšných společností apod. V roce 2003 byla na základě spolupráce nevládních neziskových organizací orientujících se na rozvojovou spolupráci založena platforma českých

rozvojových organizací – *České fórum pro rozvojovou spolupráci* (FoRS) (Dušková 2005: 342).

Podíváme-li se na vztah státu a nevládních organizací, zjistíme, že vykazuje několik prvků. Zaprvé stát prostřednictvím legislativy formuluje a vytváří podmínky pro činnost nestátních neziskových organizací. Stát také poskytuje nestátním neziskovým organizacím finanční prostředky a to nejen ve formě přímé finanční podpory, ale i skrze nákup služeb. Na státních dotacích je závislá relativně velká část neziskových organizací, neboť firemní či individuální dárcovství u nás doposud není zcela rozvinuto a domácí grantové nadace nejsou dostatečně silné. (Macháček a kol. 2006, s. 190) Ačkoli podíl účasti neziskového sektoru na počtu projektů sotva překračuje třetinu a jeho procentuální vyjádření na rozpočtu je nízké, zůstává mnohem patrnější. Je totiž mnohem lépe koordinován, a to i přes svou různorodost. (Horký 2010, s. 73)

4.2 Formy poskytované pomoci

Zahraniční rozvojovou spolupráci rozdělujeme podle způsobu, jakým je uskutečněna, na spolupráci bilaterální a multilaterální. *Bilaterální pomoc* pochází z dárcovské země a směřuje rovnou k příjemci, přičemž dárce může pouze zasáhnout a kontrolovat využití poskytnuté pomoci (Dušková 2005: 334). Dvoustranná zahraniční rozvojová pomoc v sobě zahrnuje nejen bilaterální projekty s programovými a projektovými zeměmi, ale i projekty transformační spolupráce, humanitární pomoc, oddlužení, pomoc uprchlíkům na území ČR, poskytování stipendií, podporu nevládních organizací či oporu rozvojovému vzdělávání a osvěty. Základní rys dvoustranné zahraniční spolupráce tvoří víceleté programy spolupráce s prioritními zeměmi. Pomoc má v rámci dvoustranných projektů formu jak finanční a materiální, tak i podobu technické asistence (Glopolis 2009: 28-29). Vedle standartních projektů v gesci jednotlivých resortů sem patří i spolufinancování projektů nevládních organizací. Ze spolufinancování vyplývá, že se jedná o pokrytí části nákladu (většinou do výše 80 %) na projekt v gesci

neziskových organizací, a to z celkového rozpočtu vládní zahraniční pomoci. Existuje však podmínka týkající se spolufinancování projektu nevládními organizacemi. Jedná se o příspěví organizací k naplňování cílů, principů a priorit české zahraniční rozvojové spolupráce.

Výhodou takovýchto organizací je disponování vlastními expertními kapacitami, díky čemuž mohou v některých případech lépe posoudit místní potřeby přijímajících zemí. Organizace se rovněž stávají důležitým hráčem při posilování smyslu pro globální solidaritu v české veřejnosti, v oblasti rozvojového vzdělávání (např. školení dobrovolníku či specialistů na zahraniční rozvojovou spolupráci) či v zajišťování všeobecné informovanosti (MF ČR 2001: 5).

Na *multilaterální pomoci* se podílejí mezinárodní organizace ať už ve formě obecných či účelově vázaných příspěvků a dále formou mnohostranných rozvojových projektů. V tomto případě dárcovská země nedisponuje schopnostmi, jak ovlivnit a kontrolovat využití poskytnuté pomoci. Výhodou multilaterální rozvojové pomoci lze shledávat ve způsobilosti mezinárodních organizací a multilaterálních projektů alokovat dostatečné množství zdrojů. Tyto organizace či projekty se pyšní rozsáhlou infrastrukturou, která relativně usnadňuje naplňovat cíle rozvojové pomoci (Dušková 2005: 334). Od roku 2005 překonává multilaterální pomoc bilaterální ve výši finančního podílu na ODA. Podíl mnohostranné spolupráce na celkové české ODA zaznamenal rapidní nárůst po roce 2004, kdy Česká republika započala posílání příspěvků do rozpočtu Evropské unie. Mnohostranná spolupráce se tedy z výše uvedeného nabízí jako nejvhodnější místo pro vzájemnou spolupráci s mezinárodním společenstvím na systémových změnách ve prospěch globálního Jihu (Glopolis 2009: 28-29).

4.3 Prioritní země ČR a kritéria výběru

V současné době se politika rozvojové pomoci opírá o integraci určitých pravidel a podmínek, které musí přijímající země dodržovat a jejichž plnění je potřebné pro čerpání prostředků pomoci. V koncepci mezinárodní rozvojové pomoci se z tohoto argumentu začal prosazovat princip tzv. podmíněnosti rozvojové

pomoci, resp. soubor jasně definovaných pravidel a nezbytných podmínek, které se přijímající země zavazuje splňovat nebo se k jejich dosažení alespoň přibližovat, pokud chce obdržet pomoc z vnějšku. Základním úmyslem principu podmíněnosti je vytvořit silnou zodpovědnost jednotlivých vlád v rámci přijatých rozvojových iniciativ a aktivit v zemi přijímající pomoc. Nepostradatelnou podmínkou, jež stojí za ziskem žádaných zdrojů pro rozvojové země z mezinárodních fondů se, díky novému principu podmíněnosti, stává předpoklad delegování určitého dílu moci a pravomocí z národních států rozvojových zemí na ostatní aktéry soukromé nebo občanské sféry na regionální nebo lokální úrovni (Macháček a kol. 2006: 320-321).

Pokud se zaměříme na výběr prioritních zemí, můžeme říci, že volba geografických priorit byla sestavena na základě čtyř skupin kritérií: míra potřeby partnerské země, připravenost země pomoc přijímat, intenzita vztahů rozvojové spolupráce v současnosti a v minulosti a přítomnost českého zastupitelského úřadu v zemi. V souladu se standardní praxí dárcovských zemí byly s vládami prioritních zemí vyvinuty celistvé programy spolupráce.

Po předchozí analýze bylo rozhodnuto směřovat zahraniční rozvojovou spolupráci ČR v současné době do dvou skupin zemí. První skupina je označena jako prioritní země s programem spolupráce (tj. programové země), druhá pak prioritní země bez programu spolupráce. Pozici zemí bez programu spolupráce tvoří projektové země a země, v nichž bude spolupráce pokračovat v jiném rozsahu a zaměření než předchozím programovém období. Řadíme zde tedy i mnou zvolené země ke komparaci – Angolu a Zambii. Zodpovědný donor, jakým se ČR stala, má za úkol podstoupit potřebné kroky k zajištění udržitelnosti probíhajících i končících projektů. Jednotlivým realizátorům (i ČR jako donorovi) bude vyčleněn určitý obnos, jehož prostřednictvím budou moci důvěryhodným způsobem završit své rozvojové působení v dané partnerské zemi. Kromě výše definovaných zemí povede česká zahraniční rozvojová spolupráce v následujícím období také do dalších zemí, ve kterých jsou ve střednědobém horizontu nutné a vhodné rozsáhlejší rozvojové aktivity ČR. Zde bude spolupráce probíhat formou individuálních projektů, jež

navážou také na další bilaterální i multilaterální aktivity ČR v dané zemi (MZV ČR 2009: 14).

5 Základní charakteristika neziskového sektoru

5.1 Obecné vymezení pojmů neziskový sektor, nestátní/ nevládní neziskové organizace, občanský sektor

Neziskový sektor oplývá širokou škálou organizačních forem a činností. Tato poměrně rozsáhlá variabilita, rozmanitost a mnohorozměrnost neziskového sektoru je důvodem k jeho obtížnému pochopení či možnosti určení jeho jednomyslné definice, natož jeho jednoznačného terminologického vymezení (Duben 1996: 86). Čeština převzala společně s částí pojmového aparátu z ciziny i doslovný překlad některých slov z angličtiny, která však nejsou přesná ani zcela vyhovující (Duben 1996: 110). Na základě nejednotné definice je při každém pokusu aplikace pojmu neziskový sektor nevyhnutelné uvést, z jakého úhlu pohledu a po jaké stránce je tento koncept posuzován a zkoumán. S ohledem na ekonomickou stránku věci je neziskový sektor národního hospodářství ztotožňován s určitým prostorem mezi státem a jeho orgány a sférou zisku. Z politického hlediska je pak chápán jako prostor mezi sférou politiky a jednotlivými občany nebo skupinami občanů. A konečně z pohledu sociálního, resp. sociologického se nahlíží na neziskový sektor jako na prostor mezi jednotlivými občany nebo rodinou a celou společností (Duben 1996: 86).

Pod pojmem neziskový sektor rozumíme sektor na zisk nezaměřený, v angličtině označován jako *not-for-profit*. Také je používáno označení tzv. třetí sektor, což znamená, že kromě státu a trhu nalezneme ještě sektor odlišný. Můžeme se rovněž setkat s termíny „nevládní sektor“ anebo „nezávislý sektor“ (Frič 2000: 19-20). „Občanský sektor“ se užívá pro označení pole působnosti formálního a organizovaného sdružování občanů mimo stát a trh. Představuje organizovanou součást občanské společnosti. Synonymně je používán také výraz organizovaná občanská společnost (Skovajsa 2010: 18-19). Veškeré termíny definují v podstatě totožný sociální prostor, přičemž vyzdvihují jen jedno hledisko nebo se zaměřují pouze na jeho jistý výsek (Skovajsa 2010: 31).

Hovoříme-li o nejčastěji užívané definici nestátní neziskové organizace, nemůžeme opomenout uvést jméno amerického sociologa Lestera Salamona. Ten rozlišuje pět společných rysů pro tyto organizace:

- V první řadě se jedná o organizace, tzn. skupiny, které nabývají do určité míry institucionalizace.
- Vykazují soukromou povahu, tj. nejsou institucionální součástí státní správy.
- Nerozdělují zisk mezi vlastníky nebo vedení organizace. Výtěžek organizace je však opětovně použit na cíle odvozené od poslání konkrétní organizace. Podstatou organizace je, že neslouží primárně k dosahování zisku. Větší důraz kladou na kvalitu odvedené práce.
- Jsou samosprávné, autonomní, schopné zastávat vedoucí funkci a vést svou vlastní činnost, která se řídí vlastními interními pravidly a není ovlivňována zvenčí.
- Jsou dobrovolné, tj. zahrnují určitý významný prvek dobrovolné činnosti (Lester Salamon cit. dle Frič 2000: 19-20).

Je zřejmé, že toto vymezení lze přisuzovat velmi širokému spektru organizací. Součástí neziskového sektoru jsou kromě nevládních neziskových organizací i organizace příspěvkové či rozpočtové, odbory, politické strany a hnutí, zájmová sdružení právnických osob, družstva (pokud jsou založeny za jinými účely než podnikání), nepodnikatelské obchodní společnosti (například společnosti s ručením omezeným zřízené k jiným účelům než k podnikání), potenciálně i právnické osoby zřizované samostatnými zákony (například Česká akademie věd, Česká televize, Český rozhlas) (Exnerová 2005: 161).

5.2 Důvody existence neziskové organizace, její cíle, poslání, funkce, role, charakteristika a České fórum pro rozvojovou spolupráci

V éře komunistického režimu a centrálně plánované ekonomiky byly různé veřejné služby poskytovány vládou, resp. státními institucemi. Až s nastolením

politických a ekonomických změn po roce 1989 byly zařazeny do tohoto procesu soukromé instituce, včetně neziskových organizací. Díky tomu je dnes do přímého poskytování veřejných služeb zapojen jak stát, resp. veřejný sektor, tak i subjekty soukromé, resp. nestátní, včetně neziskových organizací (Hyánek 2007: 12). Dnes se s občanským (neziskovým) sektorem setkávají obyvatelé demokratických zemí prakticky pořád. Sféra občanského sdružování a soukromé filantropie je rozličná natolik, jak pluralitní je sama společnost. Zrcadlí se v ní různorodost usilování jednotlivců o soukromé cíle na základě jejich vlastní volby, ale také solidarita a altruistický zájem o osud druhých (Skovajsa 2010: 17-18). Neziskový sektor v České republice lze shledat jako součást formující se otevřené občanské společnosti, tj. společnosti, kde se lidé svobodně sdružují a vytvářejí více či méně formální organizace, jejichž prostřednictvím participují na řešeních jednotlivých osobních, skupinových či společenských problémů. Dobrovolné nezávislé a neziskové organizace jsou nezbytnou součástí pluralitní, skutečně demokratické země. Tyto organizace nalezneme prakticky ve všech vyspělých zemích, jejich význam neustále roste a vzrůstá i jejich počet a pestrost (Duben 1996: 57-58).

Mezi role neziskových organizací spadá realizace celé řady služeb nejen pro nejrůznější cílové skupiny, ale i pro samotnou komunitu, resp. společnost jako celek. Tím NGO reagují nejen na mezery v systému služeb, zabezpečovaných státní správou, ale i na prázdná místa trhu služeb spadající mimo zájem soukromých ziskových organizací (Frič 1998: 5). Tento sektor je proto stále ve větší míře viděn jako doplněk nebo alternativa vůči státu při poskytování služeb a veřejných statků (Frič 2001: 7). Společně tak tvoří určitou protiváhu vůči státu a vlivům tržní ekonomiky (Frič 1998: 5).

Ke kladným stránkám neziskových organizací patří uspokojování specifických potřeb většinou pružněji, efektivněji a levněji než samotný podnikatelský a státní sektor. Kromě profesionálních pracovníků se angažují ve značné míře i dobrovolníci (Duben 1996: 56-57).

Hlavní poslání shledávají neziskové organizace ve změně lidské bytosti a vylepšení mezilidských vztahů, v kultivování společenského života ve smyslu demokratických idejí humanity, občanské solidarity a vzájemné úcty (Debbasch 1995: 11).

To, aby byl neziskový sektor vnímán jako rovnocenný partner při vyjednávání a aby byl schopen vystupovat jako společenský aktér, záleží na spolupráci jednotlivých organizací v určité oblasti působení. Je zapotřebí, aby neziskový sektor disponoval takovými nástroji, které zlepší jeho postavení. Jedním z nich, který povede k účinnějšímu prosazování zájmů a ovlivňování rozhodovacích procesů státní správy, je právě sdružování nestátních neziskových organizací do větších celků a zastřešujících organizací. Spolupráce a sdružování neziskových organizací nabývá na důležitosti obzvláště v souvislosti se vstupem ČR do Evropské unie. Kdy české neziskové organizace stojí před povinností zapojit se do existujících evropských struktur tak, aby tím byly posíleny především kapacity české organizace (Macháček a kol. 2006: 196). Jednou z takových platform, která sdružuje v současnosti české neziskové nevládní organizace pracující v oblasti rozvojové spolupráce, rozvojové výchovy a humanitární pomoci, je *České fórum pro rozvojovou spolupráci* (FoRS). FoRS bylo založeno v září 2002 a v říjnu tohoto roku zaregistrováno jako zájmové sdružení právnických osob. Tyto organizace, s celkovým počtem 36, poskytují široké spektrum aktivit, včetně práce s dobrovolníky, vzdělávání, humanitární pomoci a propagace rozvojové pomoci a spolupráce na veřejnosti. Od ledna 2003 je FoRS členem CONCORD³, jež sdružuje 30 národních platform a networků (sítí), které zastřešují přes 1200 evropských nestátních neziskových organizací.

Hlavními cíly FoRS jsou: hájit společné zájmy členů sdružení v oblasti rozvojové spolupráce, rozvojové výchovy a humanitární pomoci, zastávat pozici partnera české vlády, parlamentu, Evropské komise a dalších českým i mezinárodním institucím na poli rozvojové problematiky. Rovněž napomáhat v šíření informací o rozvojové problematice, koordinovat vybrané rozvojové aktivity členů sdružení.

³ Evropské konfederace NNO pro krizovou pomoc a rozvoj sdružující 30 národních platform a sítí. Ty zastřešují přes 1200 evropských NNO.

Dále také navyšovat povědomí veřejnosti i institucionálních partnerů o rozvojové problematice, podílet se na tvorbě standardů pro rozvojové a humanitární projekty, pořádat vzdělávací akce, semináře a konference, publikovat materiály související s rozvojovou činností (Exnerová 2005: 162).

5.3 Role nevládních organizací v oblasti rozvojové spolupráce a struktura příjmů

Jedním z mnoha aktérů v poskytování rozvojové pomoci jsou nestátní neziskové organizace, jejichž vliv v západních rozvinutých zemích v poslední době roste (Exnerová 2005: 163). Neziskové organizace v oblasti rozvojové pomoci a spolupráce vybočují od ostatních neziskových organizací poněkud zvláštním postavením. Zabývají se totiž uspokojováním potřeb jiných než českých občanů, avšak podporu nutnou pro efektivní chod hledají u nich (Macháček a kol. 2006: 186). Vláda České republiky ve své Koncepci zahraniční rozvojové spolupráce na období let 2002-07 již počítala s rostoucí rolí nestátních neziskových organizací, proto zde už vyjadřovala vůči nestátním subjektům a nevládním organizacím vstřícnost a otevřenost a označovala je za své partnery v oblasti rozvojové spolupráce. Jsou to zejména nestátní neziskové organizace, které mohou českou zahraniční rozvojovou spolupráci vhodně doplňovat, protože často mají expertní kapacity a díky svým nabytým zkušenostem jsou v některých případech způsobilé lépe zohledňovat místní potřeby v přijímajících zemích (Macháček a kol. 2006: 188-89). V ČR tak mezi státem a neziskovým sektorem panují spíše kooperativní nežli konfliktní vztahy (Frič 2000: 23). Demokratické vlády projevují pochopení a podporu neziskových organizací tím, že vytvářejí společenské a právní prostředí pro jejich aktivity (Šilhánová 1996: 7). Stát pomocí legislativy formuluje a vytváří podmínky, za kterých mohou nestátní neziskové organizace vykonávat svou praxi (Macháček a kol. 2006: 190). Poměry mezi státem (vládou) a třetím sektorem nabývají podoby např. transferů finančních zdrojů, ať už formou dotací, grantů, anebo nepřímou cestou v podobě daňových úlev a osvobození. Stát samozřejmě tento sektor reguluje i řadou opatření (Hyánek 2011: 14). Charakter financování

nestátních neziskových organizací je nicméně vícezdrojový. To znamená, že dochází ke kombinaci veřejného financování s financováním z neveřejných zdrojů. Veřejné financování zaručují právě instituce státní správy (ministerstva) a samosprávy. V prvním případě jde o financování nestátních neziskových subjektů z veřejných rozpočtů v rámci státní dotační politiky. Organizace nemohou být ovšem závislé pouze na dotacích. Přesto je na státních dotacích závislá relativně velká část neziskových organizací, neboť firemní či individuální dárcovství u nás doposud není zcela rozvinuto a domácí grantové nadace nejsou dostatečně silné (Macháček a kol. 2006: 190). Možnosti veřejných zdrojů jsou však širší a nabízejí např. i zdroje související se zadáním veřejné zakázky. Finance z neveřejných zdrojů pak poskytují individuální tuzemští i zahraniční dárci, firemní dárci či tuzemské i zahraniční nadace (Boukal 2009: 72-75).

Státní dotační politika by se dala zjednodušeně charakterizovat jako vládou centrálně koordinovaná politika se záměrem podpory neziskových organizací v předem stanovených oblastech za předem stanovených podmínek. Hlavní slovo v definování a rozvoji státní dotační politiky má Rada vlády pro nestátní neziskové organizace⁴. Dotace přidělené v rámci státní dotační politiky však nereprezentují veškerý objem dotací poskytnutých neziskovým organizacím z veřejných rozpočtů. Jednotlivá ministerstva mohou nabízet prostředky formou dotace buď v režimu státní dotační politiky, nebo ve svém vlastním režimu (Hyánek 2007: 239).

Také je nutné zmínit rozdíly ve způsobu financování bilaterálních projektů české zahraniční rozvojové spolupráce, jejichž součástí je v současnosti i spolufinancování projektů neziskových organizací. Zástupci soukromého sektoru, ale i nestátní neziskové organizace a další subjekty mohou usilovat o projekty na základě veřejné zakázky na dodávky dle zákona o veřejných zakázkách, na služby či

⁴ V roce 1992 zahájila na vládní úrovni svoji činnost *Rada pro nestátní neziskové organizace*, jejímž úkolem je plnit funkci poradního, iniciativního a koordinačního orgánu vlády pro podporu neziskových organizací. Její důležitou funkcí je však správa dotační politiky státu. Členy rady tvoří zástupci státní správy a představitelé neziskových organizací. Rada má za úkol shromažďovat, projednávat a prostřednictvím svého předsedy předkládat vládě materiály, týkající se organizací a vztahující se k vytváření vhodného prostředí pro jejich existenci a činnost.

na stavební práce. Zadavatele v tomto případě představuje většinou ČRA, která pokrývá zakázku v plné výši. Na druhou stranu v rámci dotačních výběrových řízení předkládají neziskové organizace a další oprávněné subjekty projektové žádosti a zpracované návrhy na řešení určitých problémů. Z dotací nejsou hrazeny celkové náklady projektu, v tomto případě je vyžadována přítomnost i vlastních zdrojů. V roce 2011 bylo 69 % celkového objemu prostředků spravovaných ČRA realizováno prostřednictvím veřejné zakázky a 31 % pak prostřednictvím dotací. Kromě realizace rozvojových projektů financovaných z rozpočtu zahraniční rozvojové spolupráce ČR se české subjekty mimo jiné snaží ucházet o prostředky z různých finančních nástrojů EU orientovaných na vnější pomoc. Neziskové subjekty, které obdrží grant od Evropské komise v rámci rozvojové spolupráce financované EU, musejí samy opět zajistit určitou část financí z celkového rozpočtu projektu. Za tímto účelem Ministerstvo zahraničních věcí před několika lety přišlo s programem tzv. trojstranné spolupráce, ve kterém české nestátní neziskové organizace a další oprávněné subjekty mohou požadovat o prostředky na spolufinancování projektů EU a dalších dárců. Jejich smyslem je spolupráce mezi těmito institucemi původem z ČR, z další vyspělé země nebo EU a z rozvojové země a kladou důraz na naplnění Rozvojových cílů tisíciletí (MDGs) (FoRS 2012b: 38). Podmínkou veškerého spolufinancování je samozřejmě soulad záměrů a cílů projektu s prioritami, principy a cíli vládní koncepce ZRP (Macháček a kol. 2006: 188-89).

Přes dvě třetiny celkového objemu prostředků na bilaterální projekty využil dohromady soukromý sektor a neziskové organizace. Objem prostředků vynaložených na projekty nevládních neziskových organizací v zahraniční rozvojové spolupráci ČR v roce 2011 byl 166 mil. Kč (34 %). Nejvíce projektů realizovaly nestátní neziskové organizace (celkem 121) (FoRS 2012b: 37).

Za rok 2010 se nevládní neziskové organizace podílely na realizaci bilaterálních projektů z 21 %, dle výpočtu FoRS konkrétně částkou 137 014 580 Kč. Dle zprávy zahraniční rozvojové spolupráce ČR bylo na rozvoj kapacit vynaloženo 6,85 mil. Kč, na podporu platforem 2,76 mil. Kč. Dále bylo podpořeno 42 trojstranných projektů celkovou částkou 18 mil. Kč. Například za rok 2008 se neziskové

organizací podíleli na realizaci dvoustranných projektů částkou ve výši cca. 157 mil. Kč (FoRS 2009: 18).

6 Rozvojové projekty v praxi

V této kapitole se budu věnovat blíže mnou vybraným zemím, tedy Angole a Zambii společně s představením jednotlivých neziskových organizací, jejichž rozvojová spolupráce směřuje buď do Zambie či Angoly a které zde spravovaly či dodnes řídí projekty v oboru zdravotnictví či školství, na jejichž zavedení bylo přispěno ze strany vlády ČR. Považuji za nezbytné znát pozadí jejich existence a to z důvodu kladení důrazu ČR na spolupráci s NGOs.

Bavíme-li se o rozvojové spolupráci, Afrika je právě tím nejpotřebnějším kontinentem. Důvod je zcela jasný. Afrika neustále bojuje s celou řadou vážných ekonomických a sociálních problémů. Rozvojová spolupráce se v tomto kontextu jeví jako nutná. Rozvojová spolupráce ČR se zeměmi subsaharské Afriky spojuje dlouhá tradice sahající do počátku postkoloniálního období. K obnovení spolupráce, směřující na africký kontinent, došlo po roce 2000. Rozvojová spolupráce se zeměmi Afriky je zároveň historicky nejstarším a nejvýznamnějším segmentem rozvojové politiky Evropské unie. Vydobytí mimořádné pozice tohoto území, pokud jde o potřebu rozvojové spolupráce, bylo potvrzeno rozhodnutími Rady EU v roce 2005. Tehdy došlo k schválení zvláštní Strategie EU pro Afriku, v jehož souladu byl stvořen závazek alokovat nejméně 50 % z navýšení prostředků vyčleněných na ODA právě ve prospěch afrických zemí. V této souvislosti „Zásady zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu ČR do EU“ zahrnují mezi osm prioritních zemí pro dlouhodobou RS i dvě země africké – Angolu a Zambii (Jelínek 2007: 12-13).

6.1 České neziskové organizace podílející se na rozvojové spolupráci:

Člověk v tísni, Njovu, Arcidiecézní charita Praha

Společnost *Člověk v tísni* byla založena v roce 1992. Původní úlohou společnosti bylo sdružování válečných zpravodajů a novinářů věnujících se zahraniční problematice, kteří se rozhodli zprostředkovávat pomoc za hranice státu. Postupně se společnost *Člověk v tísni* etablovala jako profesionální humanitární organizace. Během následujících dvaceti let své existence se rozrostla a stala se

jednou z největších neziskových organizací ve střední Evropě. Dnes se společnost Člověk v tísni zabývá čtyřmi základními činnostmi, a sice podporou lidských práv, programům sociální integrace, vzdělávacím a informačním programům a v neposlední řadě humanitární pomoci a rozvojové spolupráci. Člověk v tísni se orientuje zejména na dlouhodobou pomoc lidem žijícím v chudobě a ve špatných životních podmínkách, a to v zemích Afriky (jak v Angole, tak Zambii), Asie a Evropy, kde Člověk v tísni realizuje rozvojové programy. Ty usilují o nápravu a změnu situace v přístupu obyvatel ke vzdělání a zdravotní péči, dostupnosti pitné vody, dodržování hygieny, rozvoji místních zdrojů obživy i zapojení lidí do procesů ovlivňujících dění v jejich zemi (Člověk v tísni 2013).

Další mnou vybranou neziskovou organizací pro zpracování diplomové práce se stalo *Njovu o.p.s.* To vzniklo v červenci roku 2009. Tato mladá nezisková organizace se zaměřuje na rozvojovou pomoc v jihoafrické Zambii. Realizuje dlouhodobé projekty, jejichž cílem je poskytnout sociálně slabším dětem, které dokončily základní nebo střední školu, odborné vzdělání. To zvýší jejich příležitosti na trhu práce. Klade důraz na to, aby byly vzdělávací projekty dlouhodobé, ale hlavně trvale udržitelné. Hlavním principem všech aktivit je co nejúžší kontakt s místními komunitami. K hlavním cílům organizace patří poskytování zázemí a základního vzdělání dětem ulic v chudinských čtvrtích hlavního města Lusaca, dále pak obstarat absolventům základních a středních škol učňovské vzdělání, povzbudit studenty při studiu na vyšších a vysokých školách udílením stipendií a poskytnutím asistence, pomáhat vyučeným studentům v začátcích podnikání a v neposlední řadě také podpořit absolventy vyšších a vysokých škol při hledání zaměstnání (Njovu 2013).

Arcidiecézní charita Praha se od ostatních liší svým založením. Zakládá si na principech křesťanské lásky a pomoci lidem v nouzi bez ohledu na jejich náboženské přesvědčení nebo politickou či rasovou příslušnost. Významnou činností Charity Praha je humanitární pomoc a zahraniční rozvojová spolupráce. V oblasti vzdělávání, zdravotní péče, prevence a místního rozvoje je pomáháno

nejchudším dětem, rodinám a celým komunitám k dosažení soběstačnosti a trvale vyšší životní úrovně. Historie organizace spadá do období první republiky, za vlády komunistického režimu však byla činnost Charity výrazně omezena. Krátce po roce 1989 došlo k znovuoživení organizace a k oficiální registraci došlo v roce 1996. Pomoci do zahraničí se Charita Praha pak věnuje od roku 1993. Zahraniční aktivity koordinuje Centrum zahraniční spolupráce, jehož posláním je podpořit vzdělávání nejchudší dětí v rozvojových zemích, jmenovitě pak Indii, subsaharské Africe (Zambii), Bělorusku. Otvírá tak cestu k perspektivnější budoucnosti a radostněji prožitému dětství. Mezi prioritní témata její pomoci patří podpora vzdělávání, komunitního rozvoje, zdravotní péče a prevence, zemědělství a sociální pomoc (Arcidiecézní charita Praha 2013).

6.2 Projekty v Zambii v rámci Programu rozvojové spolupráce

Zambie se dostala na seznam prioritních zemí zahraniční rozvojové spolupráce ČR z důvodů potřebnosti a jisté tradice vztahů. Málo rozvinutý agrárně-průmyslový stát patří přes významné nerostné bohatství (měď, kobalt, zinek, olovo, černé uhlí, smaragdy, zlato, stříbro, uran) a relativně dostatečné zdroje vodní energie k nejchudším zemím světa (CIA 2013). Pokud jde o potřebnost, Zambie se řadí mezi nejméně rozvinuté země s HDP na osobu 1006 amerických dolarů, úmrtností dětí do pěti let 99/1000 a kojeneckou úmrtností 100/1000 (2009) (The World Bank 2013). Dle OSN stála Zambie v roce 2009 na 164. příčce mezi dalšími 182 zeměmi seřazenými podle indexu lidského rozvoje (UNDP 2011). Tradice rozvojové spolupráce s Československem se datuje k roku 1964, kdy získala Zambie nezávislost na britské nadvládě. V 60. letech byli v rámci rozvojové spolupráce do Zambie vysíláni experti hlavně z oblastí, jakými byly zdravotnictví, stavebnictví, geologie atd.

V současné době se na realizaci rozvojové politiky se Zambii podílí Zastupitelský úřad v Harare. Program rozvojové spolupráce mezi Českou republikou a Zambijskou republikou určil zdravotnictví jakožto prioritní sektor pro rozvojovou spolupráci ČR (Jelínek 2007: 12-13).

Zambijská vláda zahrnuje konkrétně podporu primární péče na venkově s cílem snížit mateřskou a kojeneckou úmrtnost a zvýšit kvalitu chirurgických zákroků v okresních nemocnicích mezi své rozvojové priority v dokumentu „Strategie omezování chudoby“ (Hoch 2007: 134).

ČR přispívá ke zlepšení venkovské zdravotní péče a oblasti chirurgie v Západní provincii intervencemi v oblasti infrastruktury, výcviku personálu, komunikací a dopravy (MZV ČR 2006b: 14). Jelikož velká rozloha země a disponibilní zdroje české rozvojové spolupráce neumožňují pokrytí celého státu, za geografickou prioritu byla vytyčena zambijská Západní provincie, která náleží mezi nejméně rozvinuté regiony země (Jelínek 2007: 12-13). Geografická blízkost k Angole, prioritní zemi ČR v subsaharské Africe, stejně tak jako mimořádně dlouhá tradice vztahu mezi českou zemí a národy žijícími na horním toku Zambezi, činí Západní provincii optimálním regionem pro rozvojovou spolupráci ČR. Západní provincie patří k nejchudším zambijským provinciím, a to zejména kvůli nepříznivým přírodním podmínkám a dlouhodobé politice znevýhodňování tohoto regionu. Tato provincie vykazuje velmi vysoké hodnoty mateřské a kojenecké mortality, vysokou míru výskytu HIV/AIDS, vysoký počet sirotků a dalších ohrožených dětí.

V oblasti vzdělání klade zambijská vláda důraz na intervence v oblasti základního, středního i vysokého školství. V případě základního školství zdůrazňuje zambijská vláda potřebu posílení rovného přístupu ke vzdělání, zvláště pak prostřednictvím podpory vzdělání dívek a zrušením veškerých poplatků. Věnuje se otázce zrušení školních uniforem a schválením legislativy zakotvující povinnost rodičů posílat děti do škol. Obsahově by se pak mělo základní školství více věnovat otázce funkční gramotnosti a prakticky využitelných dovedností. Prioritním cílem v oblasti základního školství je samotné prostředí pro vzdělání. To je úzce spojeno s otázkou investic do infrastruktury. Klíčovým tématem je také problematika vzdělání a motivace pedagogických pracovníků vztahující se nejen na základní školství. V oblasti středního školství a vysokých škol shledává zambijská vláda za hlavní posílení relevance osnov vzhledem k potřebám pracovního trhu.

Neblahý zdravotní stav zambijské populace souvisí s nižší dostupností zdravotní péče, které bylo ovlivněno zavedením poplatků za zdravotní péči v souvislosti s reformou sektoru. V oblasti zdravotnictví počítá zambijská vláda se zachováním principu příspěvků na zdravotní péči. Mechanismus poplatků by měl být upraven tak, aby poplatky nebyly pro nejchudší bariérou bránící v přístupu k péči. V oblasti zdraví zdůraznila zambijská vláda za prioritní malárii, HIV/AIDS, tuberkulózu, sexuálně přenosné infekce, zdraví dětí a dále pak oblast epidemiologické ochrany, hygieny, sanitace a pitné vody. Za důležitý komponent v otázce vylepšení statistik v tomto sektoru byly vládou označeny rozvoj infrastruktury a vybavení zdravotnických zařízení a posílení kapacit školících institucí. Významnou oblastí je úprava zdravotnické politiky a legislativního rámce jako celku (MZV ČR 2006b: 12).

V následujících podkapitolách se budu věnovat jednotlivým projektům, které se týkají oblasti Západní provincie a mnou zvolených sektorů. Není-li řečeno jinak, veškeré informace a data čerpám z nejaktuálnějších (2012) nepublikovaných výročních/závěrečných zpráv původem od neziskových organizací. Výjimku tvoří první projekt Udržitelná péče o sirotky, kde se opírám o závěrečnou zprávu z roku 2011, neboť nashromážděné údaje z roku 2012 nejsou ještě sepsány.

6.2.1 Udržitelná péče o sirotky a ohrožené děti (Člověk v tísni)

V Zambii působí Člověk v tísni od dubna roku 2011. Ve stejném roce byla zahájena realizace projektu v oblasti sociální, zdravotnické i vzdělávací s názvem Udržitelná péče o sirotky a ohrožené děti. Tento projekt byl schválen na období do prosince roku 2013 (Člověk v tísni 2013b). Gestorem projektu se stala Česká rozvojová agentura, jež poskytla celkově prostředky ve výši 5 998 809 Kč. Nezisková organizace se podílela na spolufinancování projektu 17,59 %, čili 1 280 400 Kč.

Projekt, který má na starosti česká nezisková organizace Člověk v tísni ve spolupráci s Concern Worldwide Zambia a místním Sdružením mladých křesťanských žen (YWCA), je směřován do okresu Mongu v Západní provincii.

Tříletý projekt je orientován na zlepšení přístupu sirotků a dalších ohrožených dětí (orphaned and vulnerable children – OVC) ke vzdělání, zlepšení ekonomické situace rodin a podporu drobného podnikání. Projekt má poskytnout OVC a pěstounům psychosociální podporu a prostřednictvím osvětové kampaně v rádiu a na školách pro ně vytvořit příznivější atmosféru v komunitě (Česká rozvojová agentura 2009b). Oficiální počet OVC v okrese čítá více jak 28 000. Takové množství osiřelých a ohrožených dětí zatěžuje do značné míry celou společnost. V Zambii je systém péče o sirotky zajištěn pomocí tzv. tradiční záchranné sítě, což znamená, že o osiřelé děti pečuje širší příbuzenstvo. Právě vysoký počet OVC tuto tradiční záchrannou síť v posledních dvou dekadách přetěžuje. Obrovské množství osiřelých dětí se projevuje tím, že domácnosti vede buď žena - samoživitelka, nebo se hlavou rodiny stává v mnoha případech nejstarší sourozenec či prarodiče. Ti ovšem nemají ekonomické kapacity potřebné k poskytnutí výchovy a obživy svých svěřenců. Zvláště pak v chudých zemědělských oblastech je život takto skončivších dětí nesnadný. Sirotci jsou mnohokrát v nových rodinách vystaveni útokům diskriminace, neboť rodiny jsou chudé a nedisponují prostředky na jejich obživu. Děti často přicházejí k újmě i po psychické stránce. Jejich vyhlídky do budoucnosti jsou nepříznivé. Kvůli drahým školním pomůckám je navíc jejich účast ve škole výrazně omezena, což snižuje i jejich budoucí zapojení do společnosti.

Přehled aktivit a výstupů:

1) Domácnosti s OVC jsou vyškoleny v obchodu a živnosti

Podpora vzniku a rozvoje drobných živností míří k nejohroženějším domácnostem pečujícím o OVC. Čili mezi ty, kterým je zároveň projektem poskytována pomoc v oblasti vzdělání. Záměrem podpory vzniku a rozvoje živností je posílení domácností po ekonomické stránce, aby ty byly po skončení projektu schopny pokračovat v posílání OVC do škol. Na základě vytyčených kritérií bylo z 300 domácností pečujících o OVC vybráno 67 nejohroženějších domácností (11 vedených mužem a 56 vedených ženou). Nejčastěji se jednalo o vdovy či prarodiče,

jejichž děti zemřely na AIDS. Tito staří lidé se starají o zcela ekonomicky závislá vnoučata. Při výběru samotných živností bylo podstatné, aby příjemci již s danou činností měli nějakou zkušenost, a tak byla posílena šance na úspěšný rozvoj živnosti. Většina z aktivit generujících příjem (IGA) je provozována v blízkosti obydlí příjemců, ale část také na nedalekých komunitních tržištích. Mezi živnosti, kterým se příjemci věnují, patří například prodej potravin či základního zboží nebo chov a prodej malých zvířat (prasat či kuřat). 67 vybraných příjemců prošlo pětidenním školením v obchodních dovednostech s úmyslem získání znalostí o tom, jak začít rozvíjet drobné podnikání. Školení obsahovalo následující témata: základní znalosti o provozu podniku, základní účetní evidence a její analýza, mobilizace zdrojů, vytvoření obchodního plánu, marketing, řízení zásob a bankovníctví.

2) Starší OVC a domácnosti obdrželi počáteční kapitál pro své podnikání

Po skončení školení v obchodních dovednostech bylo obdarováno 67 příjemců počátečním kapitálem za účelem založení živnosti, kterou si sami určili. Příjemci si následně zřídili účet u National Savings and Credit Bank (NATSAVE), kde byl vložen obnos v hodnotě 1 (tj. přibližně 3 700 Kč) či 2 mil. zambijských Kwacha (podle stupně ohroženosti rodiny a obchodního záměru).

3) OVC mající přístup ke vzdělání

V Mongu tvoří OVC 30 % z celkové populace Západní provincie. Ta čítá 89 000 obyvatel (2006). Dle prognóz se bude problematika OVC zhoršovat v souvislosti se stoupající mírou nakažených virem HIV (2007). Na základě zmapování situace bylo zjištěno, že se v oblasti Mongu v podstatě nevyskytují žádné nevládní organizace, které by o OVC projevovaly zájem, a to navzdory vysokému počtu sirotků v Západní provincii. Dohromady bylo identifikováno 300 OVC (161 chlapců a 139 děvčat) z venkovských a příměstských komunit a 11 škol, kde OVC docházejí, nebo by je navštěvovat měli. OVC byli úmyslně vybíráni z osmých až dvanáctých tříd, protože první stupeň (první až sedmá třída) je bezplatný. Jedná se tedy o ty děti, které by bez poskytnutí podpory byly ze školy nuceny odejít, neboť jejich rodiče či

pěstouni nejsou schopni zaplatit školné, popřípadě splnit jiné nezbytnosti, jako je nákup uniforem a učebnic. Díky vynaloženým prostředkům bylo umožněno třiceti osmi dětem úspěšně dokončit dvanáctou třídu, přičemž devadesát sedm dětí (47 dívek a 50 chlapců) absolvovalo závěrečné zkoušky na konci deváté třídy. Kromě školného uhradil projekt identifikovaným OVC školní vybavení i uniformy.

4) Poskytnutí dovedností v dětském poradenství

OVC utrpěly trauma ze ztráty rodičů, které negativně ovlivňuje jejich růst a vývoj. V reakci na tento stav prošlo školením 120 (42 mužů a 78 žen) pěstounů a rodičů v dětském poradenství. Na základě vědomostí nabytých v průběhu školení budou tito lidé schopni poskytovat trvalou podporu OVC.

5) Podpora tvorby školních klubů na ochranu dětí

Již před zahájením projektu existovaly na vybraných školách školní kluby. Projektový tým se snažil jejich existence využít a dále je posílit. Kluby slouží ke sbližování OVC s jejich vrstevníky, odstraňování předsudků vůči sirotkům či nakažených AIDS, zvyšování osvěty, ochraně dětí před zneužíváním a nápravě případných špatných návyků dětí. Školním klubům byla v rámci projektu udělena logistická podpora. Kluby obdržely základní školní potřeby a pomůcky pro zabezpečení činnosti klubů.

Školení pro OVC v jejich právech a ochraně

OVC vykazují výrazně vyšší riziko, že se stanou obětí zneužívání či násilí. Školení pro OVC v jejich právech a ochraně se stalo součástí školení o životních dovednostech, protože obě témata úzce korespondují. OVC se zúčastnili školení například v oblasti reprodukčního zdraví, asertivity a jak se správně v životě rozhodovat. Touto etapou prošlo celkem 110 OVC (52 chlapců a 58 dívek).

Osvětové aktivity organizované školními kluby na ochranu dětí

Tato aktivita započala v prvním čtvrtletí roku 2012.

6) Osvětové kampaně v otázkách OVC a právech dětí

Znalost obyvatel okresu Mongu o specifických potřebách OVC je velmi nízká. Zanedbávání vede OVC ke kriminalitě. Proto bylo v rámci projektu odvysíláno přes místní rádiovou stanici v Mongu deset programů, jejichž hlavním cílem bylo zvýšit povědomí o problematice OVC. Vysílání proběhlo i v pěti dalších okresech Západní provincie. Celkem proniklo poselství ke zhruba 200 000 nepřímým příjemcům. Kromě toho se v různých komunitách konalo dvacet osvětových setkání, během nichž získalo přes 2 135 rodičů a pěstounů informace o OVC a jejich právech. Účelem těchto akcí bylo přispět k tvorbě podpůrného prostředí pro OVC.

Příprava a distribuce informačních, vzdělávacích a komunikačních (tzv. IEC) materiálů

IEC materiály například informační materiály o HIV/AIDS poskytnuté Ministerstvem školství a Zambia Civic Education Association (ZCEA) směřovaly do zvolených 11 škol účastnících se projektu.

7) OVC vyškolení v životních dovednostech

Situace, v jaké se OVC nacházejí, se na nich nepříjemně odráží. OVC bývají obvykle zranitelnější a náchylnější ke zneužívání, celkově problematičtější. Ve školení v životních dovednostech (sexuální výchova, asertivita, rozhodování atd.) bylo vyškoleny 110 OVC.

Hodnocení projektu

Celkovým a dlouhodobým cílem projektu *Udržitelná péče o sirotky a ohrožené děti* (Člověk v tísni) je zajistit přístup sirotků a dalších ohrožených dětí ke vzdělání a zlepšení ekonomické situace rodin podporou drobného podnikání. Projekt navazuje na tradiční záchrannou sociální síť širší rodiny a snaží se o její stabilizaci a posílení. Vysoká úmrtnost způsobená onemocněním HIV/AIDS rozbíjí tyto tradiční sociální sítě a je hlavní příčinou socioekonomických překážek v rozvoji, především zvyšujícím se počtem sirotků a ohrožených dětí (orphaned and vulnerable children, OVC). Osvětové aktivity a zvyšování povědomí o problematice

OVC do určité míry přispívají k přenesení odpovědnosti za řešení problémů OVC z tradiční širší rodiny na komunitu jako takovou (zejména školy). Aktivity na posílení zdrojů obživy, v tomto případě drobné podnikání, napomáhají ke snížení chudoby těch nejzranitelnějších obyvatel. Problematika OVC si žádá obsáhlou podporu napříč všemi sektory, ne jen nákup uniformou či zaplacení školného. Projekt nabízí jak poskytnutí psychosociální pomoci a šíření osvěty o dané problematice, tak dochází na základě projektu ke vzniku a rozvoji živností těch, kteří mají sirotky v péči. Vznik a rozvoj samotných živností má potenciál zajistit životaschopnost projektu tím, že posílí ekonomickou bezpečnost pěstounů a rodičů OVC i po jeho ukončení. Jak zmínili sami příjemci, dotace na živnost měly pozitivní vliv na množství obchodních či materiálových zásob, které jsou dnes schopni zakoupit. Vliv se projevil i na sebevědomí a podnikatelské schopnosti jednotlivců. Poptávka po pomoci OVC byla ohromná. Počet dětí, které projekt podporuje, je bohužel nižší, než počet dětí, které podporu vyžadují. Projekt je realizován pod záštitou české neziskové organizace Člověk v tísni ve spolupráci s nevládními organizacemi Concern Worldwide - Zambia a Young Women's Christian Association (YWCA). Právě propojení s dalšími klíčovými aktéry zabezpečilo efektivní využití zdrojů a pomoc pro OVC. Například získání IEC materiálů a odvysílání rádiových programů bylo dosaženo jen díky spolupráci s ostatními aktéry.

Realizace projektu vykazuje potenciál zlepšit životy OVC a členů jejich domácností. V další fázi se bude ale třeba zaměřit na posílení šancí pro zajištění ziskovosti živností a jejich dlouhodobého rozvoje, aby po skončení projektu mohli opatrovníci dál posílat OVC do škol.

Na základě monitorovací mise ČRA v Zambii bylo zjištěno několik skutečností o vývoji projektu. Progres zaznamenala oblast nabízených živností. K revizi již zvolených živností nedošlo, nicméně jejich okruh byl rozšířen o nové. Zásluhou zkušeností z minulého roku (2011) byli vyřazeni z cílové skupiny prarodiče starající se o OVC, neboť se ukázalo, že nejsou způsobilí zapojit se do IGA. Celkově i přes značné zpoždění v začátku implementace projektu, ČRA

konstatovala, že aktivity probíhají podle plánu. Zdržení se podařilo téměř vyrovnat. Hlavní riziko projektu ale nadále spočívá v nastavení vlastní udržitelnosti po skončení financování ze strany ČRA. Příjemci pomoci se stali závislými na příspěvcích na školné, učebnice či uniformy, díky kterým se mohou účastnit školní výuky. Pokud se nepodaří v rámci IGA školení být oporou domácnostem natolik silnou, aby byly schopné sami generovat příjem, a tím napomoci OVC ve studiu na škole, pro OVC tak nebude reálné studium dokončit. Úspěšnost domácností v generování příjmů se značně liší. Z monitoringu vyplynulo zjištění, že převažují opatrovníci, jež nebudou moci své chráněnce nadále podporovat. Jakmile efektivita této aktivity projektu nebude odpovídající místním podmínkám, je velmi pravděpodobné, že projekt ztratí svou udržitelnost a nevyvstane jiná možnost než se poohlédnout po jiném zdroji financování výuky (např. církve, vládní program) (Česká rozvojová agentura 2012).

6.2.2 Učňovské vzdělávání pro sociálně ohrožené děti Katongo (Njovu)

Projekt Učňovské kurzy pro sociálně ohrožené děti Katongo je financován z České rozvojové spolupráce prostřednictvím dotace České rozvojové agentury. Projekt započal již v dubnu 2011 a datum ukončení projektu je k prosinci 2013. Celková výše prostředků na projekt z české zahraniční rozvojové spolupráce ČR je 5 493 000 Kč, přičemž podíl spolufinancování ze strany neziskové organizace činí 5 %, tj. 250 000 Kč.

Projekt zřizuje, provozuje a zajišťuje řemeslné kurzy a nabízí obory jako pekař, elektrikář a krejčí coby obdobu evropského učňovského vzdělání přizpůsobeného specifickým podmínkám zambijského vzdělávacího systému. Kurzy jsou registrovány u vládní instituce zastřešující učňovské školství - Technical Education, Vocational and Entrepreneurship Training Authority (TEVETA). Každý absolvent obdrží po úspěšném ukončení kurzu celostátně platný certifikát. Hlavní myšlenkou projektu je poskytnout absolventům základní školy, studentům střední školy a další mládeži ve věku 13-25 let z rurálních komunit v Západní provincii Zambie odborné učňovské vzdělání tak, aby měli větší šanci se uplatnit na místním trhu práce.

Projekt tak reaguje na problém vrůstajícího počtu mladých lidí v Zambii, kteří dokončili základní nebo střední vzdělání, ale kvůli malému množství formálních zaměstnavatelů a nedostatečným praktickým dovednostem je jejich šance na práci velmi malá (Česká rozvojová agentura 2009a). Z toho plyne zaměření projektu hlavně na skupiny, jako jsou děti a mladí lidé, kteří se nachází v nelehké socioekonomické situaci, rovněž děti z ulice, s AIDS, sirotci, děti z chudinských čtvrtí nebo z málo rozvinutých venkovských oblastí.

Projekt napomáhá trvale udržitelnému rozvoji venkovských komunit formou diversifikace a zvýšením ekonomických aktivit na lokálních trzích a upuštěním od konceptu obživy pouze zemědělstvím pro vlastní spotřebu (Česká rozvojová agentura 2009a). Projekt Učňovského vzdělávání pro sociálně ohrožené děti Katongo vyplňuje mezeru ve vzdělávacích a pracovních příležitostech i nabídce volnočasových aktivit, jejichž nedostatek se úzce pojí s rozvojem sociálně patologických jevů a nedovoluje tak prolomit ekonomickou neproduktivitu a chudobu, s kterou se mladá generace potýká. Na výuce jednotlivých kurzů se podílí i již existující vzdělávací instituce Základní škola Katongo (Česká rozvojová agentura 2009a).

Projekt odstartoval na jaře 2011 a do konce roku se úspěšně podařilo v Zambii registrovat učební obory elektrikář a krejčí a na místo pekaře obor kuchař/číšník. Obor pekař byl v závěru roku 2012 zapsán jako oficiální výukové kurikulum s TEVETA. Realizátoři projektu společně stvrdili podpisem Memorandum o porozumění se Základní školou Katongo, což znamená, že škola učňovského vzdělávání zabírá místo na jejich pozemku. Tímto krokem byl projektu zaručen status oficiální instituce ministerstva školství, jejíž provoz je v prvních třech letech existence projektu zabezpečen externím partnerem, v tomto případě neziskovou organizací Njovu. V průběhu prvního roku (roku 2011) došlo k vybudování a následnému vybavení učebny potřebným vybavením a byla spuštěna výuka prvních studentů. Kurzy ve všech oborech byly obohaceny o odborné praxe u místních zaměstnavatelů a podnikatelů. Těmi pokračuje základní pětiměsíční trénink. Počáteční etapa projektu se soustředila především na vznik fyzické

infrastruktury, nastolení formálních vztahů s místními autoritami a přijetí komunitou. Teprve v loňském roce, v roce 2012, prošla škola zkouškou fungování v celoročním provozu. Kritériem nastaveným pro přijetí je věk mezi 13 až 25 lety, schopnost komunikovat v angličtině, sociální zranitelnost a v první řadě aktivní přístup k práci a orientaci na podnikání. Zapsat se do kurzů je možné celoročně.

Doposud dílnami prošly postupně tři generace učňů, bezplatnými řemeslnými kurzy celkem na 360 mladých lidí. Více než polovina z nich, (178), cvičení v oborech krejčí, elektrikář a kuchař/číšník v roce 2012 úspěšně dokončila a uzavřela závěrečnými zkouškami TEVETA. Třetí generaci studentů skládání zkoušky čeká v dubnu 2013. V srpnu roku 2012 získala první skupina absolventů certifikáty potvrzující složení zkoušky úrovně Trade Test Level III. S ohledem na počet učňů připuštěných ke zkoušce (86) se to rovná téměř sto procentní úspěšnosti. O odborný trénink se postaralo 6 učitelů (2 v každém oboru).

V rámci projektu zahájily provoz 3 učňovské obchody, tzv. mini-production units, jež vedou učitelé daného oboru. Tyto provozovny nabízejí prodej výrobků a služeb komunitě. Dále byla postavena krejčovská dílna otevřená v Mumwa Craft Center, v centru Monga, sloužící pro komerční produkci. Do budoucna má být využit její potenciál jako jeden ze zdrojů příjmů. V současnosti zde pracují 2 absolventky prvního cyklu oboru krejčí, v rámci praxe oboru krejčí pak v daném cyklu vždy 5 studentů. Je nutno podotknout, že příjem z prodeje na půdě projektu nebo projektem organizované objednávky, se zpět navracejí do projektové pokladny.

Jelikož je potřebné zabezpečit odpovídající úroveň pedagogického vzdělání každého vyučujícího projektu Učňovského vzdělávání pro sociálně ohrožené děti Katongo, byli 4 učitelé s nekompletním vzděláním zapsáni do první fáze kurzu Short Advanced Intensive Course Unit (SAICU) – Teaching Methodology Phase 1, poskytované Technical and Vocational Teachers College Luanshya.

Obor kuchař/číšník vykazuje velmi dobré výsledky, což dokazuje vysoká úspěšnost u zkoušek a zejména pozitivní odezva místních zaměstnavatelů a poskytovatelů praxí. Důvodem je mimo jiné rapidně vzrůstající zájem projevený

studenty o obor, a to bez ohledu na pohlaví zájemců. Na druhou stranu ale obor křejčí/švadlena doslova válčí o studenty. Možné příčiny lze hledat v tom, že mladá populace považuje tento obor za méně lukrativní, nemoderní a tradičně ženský obor. Studenti jsou složeni převážně z dívek s nižším dosaženým vzděláním nebo také žen vyššího věku, což je jedním z důvodů přerušení studia. Jedná se o kurz, během něhož dochází k nejčastějšímu předčasnému ukončení. Hlavními důvody odchodu z kurzu jsou náročnost oboru vyžadující manuální zručnost, kreativitu a dostatek času pro procvičování.

V roce 2012 projekt pokračoval spoluprací s celou řadou nových i zavedených externích partnerů. Ti se do výuky zapojili jednak v roli přednášejících nebo byli nápomocní při navržení a vytříbení vlastního konceptu výuky podnikatelských dovedností. Výuku tzv. obchodních dovedností (business skills), které mají za úkol studenty připravit na samostatné podnikání po absolvování kurzu, obohatili i externí lektori ze spřátelených institucí, např. banky NATSAVE a Zambia National Bank (ZANACO); Citizens Economic Empowerment Commission (CEEC); Patents and Companies Registration Agency (PACRA) a Zambia Development Agency (ZDA).

Hodnocení projektu

Projekt *Učňovské vzdělávání pro sociálně ohrožené děti Katongo* (Njovu) je v dané oblasti unikátní. Projekt si předsevzal napomoci trvale udržitelnému rozvoji venkovských komunit formou diversifikace a zvýšením ekonomických aktivit na lokálních trzích, rovněž zřeknutím se konceptu obživy pouze zemědělstvím pro vlastní spotřebu (Česká rozvojová agentura 2009a). Projekt má za úkol vyplnit mezeru ve vzdělávacích a pracovních příležitostech. Nabízí také volnočasové aktivity, jejichž nedostatek má souvislost s rozvojem sociálně patologických jevů, což nedovoluje prolomit mladé generaci bludný kruh ekonomické neproduktivity a chudoby. O projekt byl projeven relativně velký zájem hlavně mezi mladými lidmi. I ze strany komunity reprezentované rodinami studentů a zejména řadou místních organizací a spřátelených institucí, např. banky NATSAVE a Zambia National Bank (ZANACO); Citizens Economic Empowerment Commission (CEEC); Patents

and Companies Registration Agency (PACRA) a Zambia Development Agency (ZDA) byla cítit stabilní podpora.

Projekt představuje nízkoprahové centrum, které vystupuje z řady ostatních komplexnějším přístupem, prostřednictvím vzdělávání v bezplatných řemeslných kurzech. K naplnění rozvojového záměru tedy přispívá zvyšováním konkurenceschopnosti absolventů, jejich zvýšenou šancí na přežití v samostatném podnikání. Napomáhá také k vytvoření generace profesionálů, jejichž služby a produkty jsou na trhu nedostatkovým zbožím. Diverzifikují nabídku, konkurenci a kvalitu a srážejí ceny komodit místního trhu. Přinášejí na trh inovace a přidávají hodnotu dostupným surovým zdrojům. Projekt tak rapidně zvyšuje hodnotu svých absolventů na pracovním trhu a jejich šance na uplatnění se v místní ekonomice, s čímž souvisí i možnost výrazného zlepšení jejich individuálního životního standardu.

Oblastí, které se projekt v roce 2012 nevěnoval adekvátně, byl systematický monitoring absolventů. Není proto možné poskytnout relevantní statistická data o absolventech kurzů. Na základě zpětné vazby přímo od absolventů a poskytnutých informací od učitelů a místních zaměstnavatelů či dodavatelů však kolem 75 % absolventů po ukončení kurzu zůstalo věrných svému řemeslu, ať už jako zaměstnanci, samostatně podnikající osoby či kombinace obojího. Zbylá čtvrtina bývalých studentů se navzdory všemu navrátila k předchozímu životnímu stylu. Uplatnění absolventů se odlišuje v závislosti na oboru. Nejvýraznějším pozorovaným trendem je relativně vysoká úspěšnost při ucházení se o zaměstnání u absolventů oboru kuchař/číšník. Zatímco v ostatních dvou oborech (pekař a švadlena) jsou bývalí studenti kvůli nedostatku zaměstnavatelů nuceni se téměř vždy spoléhat na vlastní podnikatelskou iniciativu. Někteří absolventi, kterým se daří ve svém oboru, odešli na základě dostupných informací za pracovními příležitostmi do Lusaky, ekonomicky aktivní Jižní provincie nebo průmyslového Copperbeltu.

Budu-li pokračovat v neúspěšném projektu, musím upozornit na problémy se sylaby. Komplikace se sylaby nastaly z důvodu rozpracování většiny oficiálních státních

osnov v dobu zahájení kurzů. Navíc se v roce 2012 na kvalitě přijímaných kandidátů negativně odrazil fakt, že štěstí u zápisu hledali i nedostatečně motivovaní kandidáti. Bezkonkurenčně největším problémem a výzvou do dalšího období však zůstává neuspokojivá docházka.

Projekt prochází poslední etapou své existence. Jeho další přežití záleží na tom, zda se mu podaří získat ekonomickou samostatnost. Za předpokladu, že se komunita ztotožní s filozofií propojení výuky s komerční produkcí, odhaduji projektu šanci na budoucnost. Cílem je však integrovat komerční aktivity (zejména provoz krejčovské dílny a pekárny) se systémem příspěvků studentů (zapojení učňů do výroby při zachování bezplatné výuky) a s možnou podporou místních i zahraničních sponzorů. Komerční význam je v současnosti malý, poptávka komunity, zejména pokud jde o pečivo, není zdaleka uspokojená.

Z monitorovací mise ČRA z roku 2012 vyplývá, že obor pekař v Zambii stále neexistuje a v době kontrolní návštěvy se teprve vytvářejí osnovy pro tento nový obor. V době mise nebylo možné určit přesné datum, kdy dojde k registraci oboru pekař. Njovu nahradila obor pekař oborem kuchař/číšník s prvky z pekařského kurikula. Njovu v dané chvíli uvažovalo o kombinaci obou oborů a ponechání nadále oboru kuchař/číšník. Monitoring ČRA poukázal na to, že všechny aktivity probíhají podle plánu. V rámci docílení udržitelnosti projektu je v plánu podepsání Memoranda o porozumění mezi Njovu, o.p.s., Základní školou Katongu a Okresní vzdělávací kanceláří (District Education Office). To by znamenalo, že by bylo Njovu umožněno dále působit na místě i po skončení financování projektu ze strany ČRA. Vzhledem k dobře nastaveným vztahům mezi partnery se očekává, že se partneři i komunita stanou oporou snahy Njovu o zachování projektu. Tento projekt je specifický bezplatným vzděláním, proto není možné ho předat Ministerstvu vzdělávání, které by navázalo na původní aktivity. Cílem Njovu, jak zajistit udržitelnost a pokračování chodu školy, je skrze zajištění poptávky po produktech a tvorbě podniků při škole, jež by zabezpečily dostatečný příjem. S touto myšlenkou jednoznačně souhlasí a podporují všichni partneři projektu i provinční úřad vzdělávání (provincial education office). Komunita v Katongu vykazuje také

intenzivní podporu projektu. Vzhledem k úspěšné implementaci projektu a projevenému úsilí o posílení udržitelnosti projektu došlo k navýšení rozpočtu pro rok 2012. Přibyla tak aktivita vybudování podnikatelských inkubátorů. Díky nim bude absolventům nabídnuto zázemí, ve kterém budou moci pracovat a prodávat svoje výrobky. Část zisku z této činnosti by pak napomohla samotné činnosti školy. V rámci navýšení rozpočtu dojde k dostavbě hygienického zázemí, které je vyžadováno ze strany Tevety. Část prostředků bude věnována i na nákup materiálu pro dílny (Česká rozvojová agentura 2012).

6.2.3 Vzdělávání porodních asistentek v Západní provincii (Arcidiecézní charita Praha)

Arcidiecézní charita Praha soustředí svou činnost na Zambii od roku 2006, v současné době ve 4 oblastech (diecéze Solwezi, Mukonchi, Mpansya a Mongu). Projekt Vzdělávání porodních asistentek v Západní provincii byl zahájen v roce 2009 na základě zakázky Založení studijního oboru Porodní asistentka na Zdravotnické škole Lewanika v Mongu. Ta byla uskutečněna v letech 2009 až 2010. V roce pak 2010 byla rozšířena o tři zakázky malého rozsahu. Jednalo se o dodávku zdravotnického materiálu a zařízení do partnerských zdravotnických zařízení – řada technických zařízení, např. dětské inkubátory, dětské resuscitátory, odsávačky, sterilizátor a další, také vybavení pro školní knihovnu a budoucí ubytovnu pro studenty. Na podzim roku 2010 byla spuštěna výstavba studentské ubytovny s dokončením na konci roku 2011. Jelikož nový studijní obor nebyl do konce roku 2010 oficiálně registrován Ministerstvem zdravotnictví, obor nedisponoval financemi pro svůj budoucí provoz. Z toho důvodu vláda ČR svým usnesením a svými finanční prostředky rozhodla o pokračování projektu Vzdělávání porodních asistentek pro Západní provincii do roku 2012, aby byla zajištěna udržitelnost. Během roku 2011 probíhaly aktivity s cílem převedení chodu oboru pod Ministerstvo zdravotnictví. To nakonec projekt úspěšně převzalo. V roce 2012 tak plně hradilo již všechny náklady spojené s novým oborem Ministerstvo zdravotnictví. Platby spjaté s výdaji oboru porodní asistentka tak nyní spadají do

kompetence zambijského státu. V rámci projektu, v letech 2011 až 2012, byla ještě dovybavena Zdravotní škola Lewanika o výukové materiály a předána terénní sanitka. Do rozvoje oboru se od roku 2009 prostřednictvím veřejných zakázek České rozvojové agentury podařilo získat a investovat 19 700 040 korun⁵ (Česká rozvojová agentura 2009c). Vedle Provinčního zdravotního ředitelství se stala hlavní partnerskou organizací přímo Zdravotní škola Lewanika. Ta celý projektu zastřešuje a svými zdroji k ní výrazně přispívá.

Záměrem projektu je snížení úmrtnosti matek a novorozenců v Západní provincii, která zde dosahuje nejvyšších čísel na světě⁶. Jednou z významných příčin tohoto stavu je nízká dostupnost a kvalita zdravotních služeb. Vážnou překážku zde představuje kritický nedostatek kvalifikovaného zdravotního personálu a takřka neexistence specialistů, včetně porodních asistentek (Česká rozvojová agentura 2009c). Na kritické situaci lidských zdrojů se podílí omezená kapacita zdravotních škol, odliv mozků a jejich nerovnoměrné rozmístění i epidemie HIV/AIDS. V celé Západní provincii nenalezneme jedinou školu se specializací na porodní sestry; školám pro zdravotní sestry chybí učitelé, kliničtí instruktoři i možnost praxe. Ve 150 zdravotních zařízeních Západní provincie působí přibližně 100 registrovaných porodních sester, vysoké procento z nich přitom ve Všeobecné nemocnici Lewanika (Lewanika General Hospital - LGH) nebo v městských zdravotních centrech. Kvalifikovaný personál neprojevuje zájem o práci v odlehlých chudých oblastech. Projekt na tento stav reaguje rozšířením výuky o obor porodní asistentka na již existující zdravotní škole Lewanika v Mongu, hlavním městě Západní provincie. Projekt přispívá k posílení spolupráce oboru a jeho studentů s venkovskými zdravotními centry, která jsou považována za základní článek zdravotní péče. Jejich vzájemná spolupráce funguje na základě odborných stáží studentů a zvyšováním oborových schopností personálu v těchto partnerských zdravotních zařízeních. Aby založený studijní obor Porodní asistentka řádně fungoval a produkoval

⁵ Původní částka však činila 20 190 700 Kč.

⁶ Novorozenecká úmrtnost zde dosahuje čísla 37 ‰, úmrtnost dětí do pěti let je 119 ‰ a míra mateřské úmrtnost se rovná 649 na 100 000 porodů.

kvalifikovanou pracovní sílu, je zapotřebí jeho uplatnění zejména ve venkovských oblastech Západní provincie (Česká rozvojová agentura 2009c). Projekt se zaměřuje na příčiny úmrtnosti související s nedostatečnou těhotenskou, porodní a poporodní zdravotní péčí. Snaží se rovněž o dosažení lepší úrovně a rozsahu péče o matku a dítě prostřednictvím budování kapacit zdravotníků.

Projekt vznikl na popud Provinčního zdravotního úřadu (Provincial Health Office – PHO) a jeho konkrétní podoba byla stanovena na základě dohody mezi ČRA a zdravotním střediskem Lewanika, díky čemuž v maximální míře odpovídá potřebám školy a obecně zdravotně vzdělávacím potřebám Západní provincie. V rámci první zakázky byl na konci roku 2009 zajištěn samotný provoz – byli vybráni vyučující, přijati první studenti, připraven plán výuky, nakoupeny učební pomůcky a v lednu 2010 zahájena výuka 34 studentů prvního ročníku tohoto oboru. Studenti projdou nejen teoretickou, ale i praktickou výukou, a to v podobě jednorázových praktik i dlouhodobějších stáží v městských i venkovských zdravotních centrech. Při výuce je zabezpečeno odborné vedení dvou zambijských klinických instruktorů a je poskytnuta odborná podpora partnerským zdravotním zařízením. Mezi Zdravotní školou Lewanika a partnerskými zdravotními zařízeními byl sjednán systém výměny odborných zkušeností v oblasti zdraví matek, novorozenců a dětí (Maternal, newborn and child health – MNCH). Podstatnou částí se stala příprava a podpis smluv zavazujících absolventy po dobu nejméně dvou let působit v Západní provincii. V součinnosti se zdravotní školou byla zvolena další partnerská zdravotní zařízení, kde probíhá praktický výcvik studentů. V partnerských zdravotních zařízeních je nutné dovybavit před- a po-porodní oddělení a porodní sály. Studenti a lektoři se účastní osvětové činnosti v komunitách. V prosinci 2010 úspěšně prošlo závěrečnými zkouškami tohoto jednoletého studijního oboru 33 studentů.

Posláním navazujícího projektu pro roky 2011 až 2012 bylo dále rozvíjet a upevňovat výstupy projektu ČRA „Vzdělávání porodních asistentek pro Západní provincii“, realizovaného v letech 2009 až 2010 Arcidiecézní charitou Praha. Za úkol nově předloženého projektu byla vytyčena podpora plného zavedení a oficiálního zřízení oboru porodní asistentka při místním Ministerstvu zdravotnictví

a dále také rozvoj personálních kapacit zdravotnické školy Lewanika, partnerských zdravotnických center a Všeobecné nemocnice Lewanika. Projektové aktivity se sestávaly z rozmanitých školení, také dodávek zdravotnického, kancelářského a výukového vybavení a zařízení umožňujících a podporujících plynulý provoz oboru porodní asistentka při zdravotní škole Lewanika a porodního a poporodního oddělení Všeobecné nemocnice Lewanika. Po dobu celého roku 2011 byl provoz oboru porodní asistentka financován ze zdrojů Ministerstva zahraničí ČR. Podpora samotného chodu nemocnice zahrnovala úhradu mezd všech projektových zaměstnanců, proplacení rozdílu mezi tabulkovým platem a tabulkovým platem školitele pro vládní školitelku oboru Porodní asistentka. Do tohoto rozpočtu spadala také úhrada výdajů na kancelářské potřeby, organizace školních praxí, úhrada cestovních nákladů pracovníků projektu a provoz školního minibusu. V březnu 2011 byla při zdravotním středisku Lewanika dokončena výstavba nové studentské ubytovny určená pro 36 studentů oboru porodní asistentka a vybudování nového a adaptace stávajícího vodního zdroje, neboť škola doposud disponovala pouze jedním vodním zdrojem, který byl pro zásobování celého školního areálu nedostačující. Na základě vyřčených požadavků ze strany partnerské organizace byl zaškolen personál Všeobecné nemocnice Lewanika v neodkladné medicíně novorozenců. Školení se zúčastnilo 6 zaměstnanců Všeobecné nemocnice Lewanika, 3 lékaři a 4 zdravotní sestry. Školení bylo složeno z teoretické a praktické části se zvláštním zaměřením na nácvik správného používání veškerého dodaného vybavení a léků sanitního vozu. Trvalo pět dní. Probíhaly i jiná školení a workshopy, kupříkladu na téma: Školení v porodnické péči pro terénní zdravotnické pracovníky, Školení pro vedení porodních a poporodních oddělení zdravotnických center, či Zavedení a kontrola systému hygieny a prevence infekce v partnerských zdravotnických zařízeních. V rámci oboru porodní asistentka jsou pořádány několikátýdenní praxe v partnerských zdravotnických zařízeních - Všeobecná nemocnice Lewanika a zdravotnická centra Sefula, Limulunga, Prison Clinic a Nalikwanda.

Škola pro porodní asistentky Lewanika (Lewanika Midwifery School – LMS) nabyla registračního certifikátu a byla zaregistrována u General Nursing Council of Zambia (GNCZ) dne 12. července 2011, čímž tedy byla oficiálně zřízena pod zambijským ministerstvem zahraničí. V závěru roku 2011 byly slavnostně uděleny absolventské diplomy 33 absolventům, v roce 2012 obor úspěšně absolvovalo 24 studentů. Tito absolventi se dnes již aktivně podílejí na zlepšení zdravotní péče o rodící matky v celé Západní provincii Zambie.

Hodnocení projektu

Hlavním cílem projektu *Vzdělávání porodních asistentek v Západní provincii* (Arcidiecézní charita Praha) je snížení úmrtnosti matek a novorozenců v Západní provincii. Nezisková organizace Arcidiecézní charita Praha tak přispívá k posílení státního systému zdravotnictví, protože jak výuka oboru porodní asistentka, tak jeho absolventi budou plně začleněni do stávajících struktur vzdělávání a poskytování zdravotní péče zejména ve vesnických oblastech. Stěžejním úkolem projektu je zvýšení personálních kapacit v oblasti zdravotnictví. Odborné působení absolventů navíc vypomůže ve zvýšení povědomí i o obecných zdravotních rizicích (HIV/AIDS a další epidemie, otázky výživy). Dále si projekt předsevzal řešení problémů týkajících se žen - zvyšování povědomí o zdravotních aspektech těhotenství a mateřství. Vedlejší poslání se týká zlepšení postavení žen v rámci komunit.

Předchozí plán však nepočítal s jednotlivými zpožděními, například dodávek sterilizátoru, zpoždění vybudování vodního zdroje. To bylo způsobeno nutnými malými úpravami a především pak potížemi s elektrickým připojením ubytovny. Komplikace se vyskytovaly především s dodržováním termínů ze strany místních dodavatelů. V průběhu realizace projektu došlo ke zkrácení rozpočtu na rok 2012, proto bylo vyřazeno z projektu dodání terénního automobilu pro účely zdravotní školy Lewanika.

Záměrů (ve vztahu k indikátorům pro cíle projektu) bylo v plném rozsahu dosaženo a indikátory ověřeny. Rozsah a kvalita poskytované péče o matku a dítě jsou absolventy zdravotnické školy v jednotlivých částech Zambie a v partnerských zdravotnických zařízeních, (Všeobecná nemocnice Lewanika a zdravotnická centra – Sefula, Limulunga, Prison Clinic a Nalikwanda) prakticky zvyšovány. Vlivem práce absolventů je i v komunitách zvyšováno povědomí o zdravotních aspektech těhotenství a mateřství. Podíl absolventů pracujících v Západní provincii však zatím nelze pozorovat. Jedná se o zaměstnance státu, lze tak důvodně předpokládat, že tento podíl bude vyšší než 70 %. O kvalitě výuky ostatně vypovídá samotný počet úspěšných absolventů školy. Při závěrečné zkoušce v místních podmínkách uspěl nezvykle vysoký počet studentů, počet nesrovnatelný s ostatními obory na zdravotní škole Lewanika.

Všechny zatím realizované výstupy projektu byly, přes výše zmíněné problémy, naplněny. Škola dnes velmi efektivně vykonává svou činnost a tvoří pevnou a dlouhodobě udržitelnou součást Všeobecné nemocnice Lewanika i celého zdravotnického systému Západní provincie Zambie. Od roku 2012 je obor porodní asistentka oficiálně registrován místním Ministerstvem zdravotnictví a provozní náklady oboru spadají do státního rozpočtu.

Projekt již svým zaměřením na vzdělávání a budování kapacit, spěje k dlouhodobému udržitelnému rozvoji péče o matku a dítě v Zambii. Udržitelnost v sobě dokonce nese i způsob výběru dodávaného zdravotnického vybavení a zařízení. To bylo vybráno na základně požadavků místních zdravotnických center a Všeobecné nemocnice Lewanika. Dodávky díky tomu skutečně odpovídají potřebám místních zdravotnických institucí a jejich pracovníků. Zdravotní škola Lewanika je již dnes pevně zakotvena a je téměř nemožné, aby její činnost byla nenadále ukončena. Škola pro porodní asistentky Lewanika má před sebou dlouhou a zářnou budoucnost. Svou činností zásadně pomůže v řešení neutěšené situace zambijského porodnictví.

Jako hlavní úpravu ČRA v monitorovací zprávě z října 2012 uvádí krácení rozpočtu o 0,5 mil. Kč z důvodu plošného krácení rozpočtu, tzn. že původně plánovaná dodávka terénního automobilu v roce 2012 byla z tabulky aktivit a výstupů vyřazena. Navíc se zpráva vyjadřuje k opoždění celkové implementace projektu z důvodu problémů se všemi dodávkami. I při monitoringu v roce 2012 se narazilo na nedodání kompletního zdravotnického vybavení. Stále se nedostává vybavení pro porodní a poporodní oddělení a terénní sanitní vozidlo. V každém případě by ale všechny dodávky měly doputovat do Mongu do konce listopadu, a tak by měly být všechny aktivity pro rok 2012 úspěšně uzavřeny. Na základě doporučení z minulého monitoringu (z roku 2011) byla Arcidiecézní charita Praha vyzvána k zabezpečení stálého zastoupení na místě v Mongu, aby se dohlédlo na projektové aktivity. Na základě monitoringu bylo odhaleno, že zástupce nebyl fyzicky přítomen po celých 12 měsících, nýbrž cestoval do Ugandy za jinými projekty Arcidiecézní charity Praha. I přes rozpočtování osobních nákladů na 12 měsíců nebyl projektový koordinátor na místě po stanovenou dobu 12 měsíců. Nezisková organizace vysvětlila nepřítomnost koordinátora v místě tak, že ačkoliv není fyzicky přítomen v dané lokalitě, řeší projektové aktivity (Česká rozvojová agentura 2012).

6.2.4 Závěry monitorovací mise v Zambii (2012)

Během provádění monitoringu v Západní provincii byly odkryty nedostatky v implementaci pouze u projektu Arcidiecézní charity Praha, které jsou uvedeny výše. Zbylé projekty probíhají bez větších odchylek od stanoveného plánu. Dokonce u projektu realizovaného Njovu, o.p.s. byl navýšen rozpočet pro rok 2012, a to na základě dosavadních úspěchů při realizaci. Všechny výše jmenované projekty jsou velmi kladně vnímány a podporovány místními institucemi, jak na státní, tak provinční úrovni (Česká rozvojová agentura 2012).

6.3 Projekty v Angole v rámci Programu rozvojové spolupráce

Angola byla zvolena za prioritní zemi rozvojové spolupráce ČR především z důvodu vysoké potřeby spolupráce a silné tradice vzájemných vztahů. Odráží se zde i vysoký hospodářský potenciál země. Potřeba spolupráce vyplývá z celkové sociální a ekonomické situace v zemi. Angola náleží, přes poměrně silný hospodářský růst 14,7 % v roce 2005 způsobeným příjmy z exportu ropy, mezi nejméně rozvinuté země světa. V roce 2009 se vyskytovala na 143. místě ze 182 zemí světa seřazených podle tzv. indexu lidského rozvoje (UNDP 2011). K alarmujícím indikátorům patří úmrtnost dětí do pěti let nebo kojenecká úmrtnost. V této oblasti Angola dosahuje hodnot 165/1000 a 61/1000 (2009) (The World Bank 2013).

Silná tradice vzájemných vztahů sahající do období angolského boje za nezávislost na Portugalsku se tehdy projevila ve vojenské a pomoci. Vedle povědomí o České republice a její technické vyspělosti dala naše země najevo svou náklonost i formou udělení vládních stipendií. Pro efektivní realizaci RS sehrává klíčovou roli zastupitelský úřad ČR v Luandě. Ten byl po skončení angolské občanské války slavnostně znovu otevřen v roce 2002, v současnosti nalezneme sídlo ZÚ v Pretorii. Co se týče geografického zaměření, prioritní oblastí byla stanovena středoangolská provincie Bié, na kterou silně dopadly následky dlouholeté občanské války. Válka měla významný dopad na veškerou infrastrukturu. Byla to provincie Bié, která se v důsledku válečných operací stala nejen oblastí s nejvyšším počtem vnitřních uprchlíků, ale i oblastí s podprůměrnými socio-ekonomickými ukazateli. Zároveň se jedná také o jednu z nejlidnatějších angolských provincií vůbec, navíc s příhodnými podmínkami pro zemědělství. Proto mají prostředky vynaložené na rozvoj tohoto sektoru poměrně vysoký potenciální přínos (Šádková 2007: 47-48).

Vzdělávání zejména v oblasti zemědělství a zdravotnictví jsou prioritními sektory angolské vlády. Jako geografickou prioritu vláda stanovila provincie Bié, Huambo, Uíge, Cuando Cubango, Malange a Moxico. Angolská vláda uvedla své rozvojové priority v dokumentu „Strategie boje proti chudobě“, kterou v roce 2003 uveřejnilo

angolské ministerstvo plánování. To proběhlo po konzultacích s vládními institucemi na centrální i lokální úrovni, s místními komunitami a občanskou společností a s vnějšími partnery (agencie OSN, Světová banka, Mezinárodní měnový fond, EU). Dokument definuje mimo jiné následující prioritní oblasti pro intervenci: *Podpora zvyšování kvality základního školství, Podpora zavádění středního školství zemědělského zaměření.*

V oblasti vzdělávání se angolská vláda přiklání k cíli kvalitního vzdělání pro všechny, „Strategie boje proti chudobě“ tak plně navazuje na „Národní akční plán pro vzdělání pro všechny“ z roku 2001. Za specifické cíle v oblasti vzdělávání dokument považuje vymýcení analfabetismu dospělých, univerzální přístup ke kvalitnímu základnímu vzdělání (1.– 6. třída), dále integraci dětí se zvláštními vzdělávacími nároky do systému, snížení nerovností v přístupu ke vzdělání mezi chlapci a děvčaty a mezi různými geografickými oblastmi. Dalším předsevzatými úkoly je pak posílení kapacit administrace, managementu a inspekce vzdělávacího systému.

V oblasti zdravotnictví označila „Strategie boje proti chudobě“ jako obecný cíl zlepšení zdravotního stavu veškerého angolského obyvatelstva, a to za dodržování principu rovnosti a nediskriminace. Mezi specifické cíle dokument zahrnul zlepšení přístupu k primární zdravotní péči, včetně zdravotní péče o matku a dítě. Jako další cíl angolská vláda stanovila zlepšení kvality zdravotnických služeb prostřednictvím posílení vzdělávání personálu a dohledu, zajištěním přístupu k základním lékům, posílením diagnostiky nejrozšířenějších chorob, zvláště pak malárie a tuberkulózy. Mezi další úkoly, jež si „Strategie boje proti chudobě“ v sektoru zdravotnictví stanovila dodržovat, patří také kontrola šíření HIV/AIDS a pohlavních nemocí a posílení úrovně managementu a plánování na úrovni provinciální a municipální.

Priority rozvojové spolupráce mezi Českou republikou a Angolou byly formulovány v tzv. Programu rozvojové spolupráce mezi ČR a Angolou v období 2006-2010. Na základě Programu se optimálními sektory pro spolupráci stalo školství (základní školství a střední školství se zaměřením na zemědělství) a zemědělství (zemědělské poradenství, rybníkářství, lesnictví atd.), jež je důležité

pro hospodářský rozvoj země a pro zmírnění chudoby (Šádková 2007: 46). Podpora ze strany ČR v Angole směřuje tedy především na zvyšování kvalifikace učitelů, mj. na zlepšení metodiky pedagogické práce směrem k aktivnějšímu zapojení žáků do vzdělávacího procesu. ČR rovněž přispívá k řešení problému nedostatku infrastruktury a vybavení škol. Vzhledem k dominantní roli zemědělství v ekonomice angolského vnitrozemí má také podpora ze strany ČR při tvorbě osnov pro zemědělskou střední školu a jejich uplatňování ve výuce po dobu nezbytnou k nastavení standardů kvalitní výuky veliký význam. Rozvoj ekonomických aktivit na angolském venkově vede k úspěšné reintegraci demobilizovaných bývalých bojovníků a vnitřních uprchlíků po občanské válce, a tím i harmonické postkonfliktní rekonstrukci (MZV ČR 2006a: 16).

V následujících podkapitolách se budu věnovat jednotlivým projektům odehrávajících se v provincii Bié a v mnou zvolených sektorech. Není-li řečeno jinak, veškeré informace a data opět pochází z nejaktuálnějších nepublikovaných výročních/závěrečných zpráv neziskových organizací.

6.3.1 Zvýšení kvality základního vzdělávání v rurálních oblastech okresu Cuemba (Člověk v tísní)

Člověk v tísní se zabývá, jak vypovídá samotný název projektu, Zvýšením kvality základního vzdělávání v rurálních oblastech okresu Cuemba, obnově a zkvalitnění základního vzdělávání. Situace v oblasti školství v provincii Bié vypadá tak, že se vesnické děti dosud vzdělávají pod širým nebem, navíc jen pěti ze sta se podaří dojít do 5. třídy a dokonce tři čtvrtiny učitelů nedokončili ani základní školu. Více než polovina dospělých obyvatel Angoly jsou negramotní. Projekt trvající od srpna 2010 do prosince 2012 tak reaguje na velice nízký stupeň vzdělanosti obzvláště dětí v okresu Cuemba a systémově se věnuje šíření cílů angolské školské reformy do rurálních oblastí tohoto okresu. Projekt si stanovil za cíl posílit odborných a pedagogických kapacit učitelů základních škol, ředitelů a zaměstnanců školské správy tak, aby byly udržitelně praktikovány principy, cíle a metody reformního kurikula a zvýšit úroveň kvality vyučovacího procesu. V rámci

zahraniční rozvojové spolupráce ČR bylo pro projekt určeno 19 366 000 Kč (Česká rozvojová agentura 2009d). Uvážíme-li participaci společnosti Člověka v tísní, celková částka na realizaci projektu činí 20 989 216 Kč. Danému projektu projevila podporu řada důležitých státních partnerů na národní, provinční i okresní úrovni. Zvýšení kvality základního vzdělání v rurálních oblastech okresu Cuemba je součástí širší koncepce Člověka v tísní zaměřené na rozvoj okresu Cuemba (a N´Harea). Její orientace směřuje na oblast vzdělávání a zabezpečení zdrojů obživy v letech 2010 - 2014, většinou financovanou Španělskou vládní agenturou pro rozvoj (Agencia Española de Cooperación Internacional Para el Desarrollo - AECID) a dalšími donátory (Česká rozvojová agentura 2009d). Ve speciálních kurzech moderních metod výuky se Člověk v tísní směřuje svou pozornost především na obměnu v přístupu učitele a žáků a na participativní metodiky a techniky. Kromě toho je náplní kurzů i metodika přípravy vyučovacích hodin, hodnocení žáků a pro ředitele jsou připravena školení o vedení a administraci školy.

Ve spolupráci s angolským ministerstvem a provinčním ředitelstvím školství pak Člověk v tísní vyvíjí nové manuály pro vesnické učitele. Ty jsou uplatňovány při výuce jednotlivých předmětů. Ne jinak je tomu u tohoto projektu (Člověk v tísní 2013a).

Přehled aktivit a výstupů

Všichni učitelé základních škol v okrese Cuemba dokončili 9. třídu

- *Pravidelná víkendová školení a distribuce vzdělávacích materiálů*

Ve spolupráci s okresním ředitelstvím školství v okrese Cuemba bylo imatrikulováno 134 učitelů a učitelek, kteří nezískali základní pedagogické vzdělání, což čítá přibližně polovinu učitelů bez pedagogické přípravy. Z celkového počtu 134 pedagogů prošlo zápisem pouhých 24 žen.

Během roku 2011 se uskutečnilo 12 školení týkající se odborných znalostí učitelů. V roce 2012 se proběhlo zbývajících 12 školení připravující pedagogy na jejich profesi. Školení se týkala pedagogiky, didaktiky, aktivní didaktických metod a především uchopení nové školské reformy a s tím spojené nové kurikulární

dokumenty. Největší část školení v roce 2012 byla určena praktickým přípravám výuky a modelovému vyučování.

Vzhledem k tomu, že šlo o dálkové vzdělávání, bylo pro potřeby dvouletého školení zřízeno a vybaveno pedagogické centrum, kde zapsaní učitelé a učitelky skládali zkoušky z jednotlivých předmětů, konzultovali zde případné nejasnosti a bylo jim umožněno vyhledávat informace v rozsáhlé knihovně. Vybavení pedagogického centra se skládá z učebnic a slovníků. Účelem centra bylo naplnit informační a podpůrnou funkci pro celý program.

- *Závěrečné zkoušky a předání certifikátu o absolvování kurzu*

Během celého roku si učitelé měli šanci splnit kteroukoliv z 99 zkoušek (85 % zkoušek je zaměřených na obecné předměty a zbývajících 15 % se týká pedagogických vědomostí) nezbytných pro splnění kurzu dálkového vzdělávání pro učitele. Nedílnou součástí podmínek kurzu je i praktická část skládající se z prezentace vyučovací hodiny. Slavnostní předání certifikátů úspěšným absolventům kurzu proběhlo v listopadu 2012. Certifikáty, které deklarují úspěšné absolvování kurzu – tedy ukončení základního vzdělání a pedagogické vzdělání vydané Střední pedagogickou školou a potvrzení Provinčním ředitelstvím školství obdrželo 81 absolventů kurzu z původně 134 přihlášených do kurzu.

Jsou položeny základy, aby se na základních školách v okrese Cuemba mohly udržitelně uvádět do praxe principy a cíle výuky a výukové metody podle školské reformy

Na podzim 2010 bylo zvoleno 8 školitelů a školitelek, kteří v roce 2011 vedli kurzy pro učitele v okresu Cuemba. Na rok 2012 se účastnili dvou naplánovaných školení týmu. Jako téma prvního byla vybrána problematika a fungování clusterových sítí škol (ZIPů)⁷, a uskutečnilo se v březnu 2012. V říjnu pak proběhlo školení pro tým zaštitěné organizací Rozvojová pomoc lidí pro lidi (Ajuda de desenvolvimento de povo para povo - ADPP) plně se věnující vzdělávání učitelů v Angole. Toto školení

⁷ Soběstačně fungující síť pedagogické podpory pro učitele.

se zabývalo především aktivními vzdělávacími metodami, dynamikou vzdělávacího procesu a jeho evaluaci.

- *Vytvoření metodiky školení o školské reformě*

Čtyřtýdenní školení učitelů a učitelek základních škol o školské reformě vyplývá z metodiky Člověka v tísní. Ucelená metodika je tvořena ze 160 hodin přímého školení a dělí se do čtyř oblastí. V rámci všech školení, která proběhla v roce 2012, se učitelé aktivně obeznámili s aktivními pedagogickými metodami – práce ve skupině, práce ve dvojicích, brainstorming a diskuze. Již během roku 2011 byly vytvořeny adaptace všech čtyř metodik školení zaměřené na metody a cíle jednoho z klíčových předmětů (portugalský jazyk, prvouka, matematika) a pedagogiky. Všechny 4 metodiky byly evaluovány týmem školitelů a momentálně se nachází ve stavu očekávání na oficiální hodnotící zprávu ze strany Národního Institutu Výzkumu a Rozvoje Vzdělávání (INIDE).

- *Vytvoření metodiky školení pro ředitele o školním managementu a vzdělávací reformě, Vyškolení všech ředitelů základních škol, inspektorů a supervizorů v okrese Cuemba ve školním managementu a vzdělávací reformě*

Na základě analýzy vzdělávacích potřeb ředitelů škol byla vymezena a následovně vypracována 4 témata se zaměřením na:

- Angolskou školní reformu – její cíle a principy
- ZIP – vytváření a fungování clusterových sítí škol
- Management a školní management
- Výchova k zodpovědnosti ve společnosti – úloha školy ve společnosti, spolupráce s komunitou a jinými institucemi, lidská práva, práva dětí, školní docházka apod.

V průběhu workshopů a výměnných návštěv v roce 2011 i 2012 byly vyhodnoceny jednotlivé postupy a metodiky, které byly zpracovány do pracovní verze Metodiky školení pro ředitele. Do školení pro ředitele se zapsalo 63 ředitelů a ředitelek základních škol z okresu Cuemba. V okrese se nachází 105 základních škol, jež jsou vedeny 64 řediteli, někteří jsou zodpovědní za chod dvou i více škol v daných oblastech.

- *Vytvoření podpůrných didaktických materiálů (Průvodce Manuálu, Sborník výukových metod, Sborník evokačních aktivit – brincadeiras)*

Proběhly přípravy simplifikovaných Průvodců manuálu pro učitele pro 1., 2., 3. a 4. třídu ZŠ. Funkcí Sborníku aktivních výukových metod je podat učitelům vysvětlení a návrhy použití ve výuce aktivních metod jako brainstorming, práce ve skupinách, práce ve dvojicích, individuální práce, atd. Sborník evokačních aktivit - Brincadeiras je primárně tvořen z překladu dokumentu „100 způsobů jak aktivovat skupinu: hry pro užití na seminářích, setkáních a skupinách“.

Finální evaluace podpůrných didaktických materiálů ze strany INIDE byla přesunuta na rok 2013.

- *Uspořádání dvou ročních školení o vládní školské reformě pro učitele základních škol v okresu Cuemba*

Ke sledovanému období bylo přihlášeno do kurzu o vzdělávací reformě 199 učitelů v okrese Cuemba, z čehož bylo 38 žen. Čtyři semináře v Cuembě úspěšně dokončilo 75 % účastníků.

První seminář představil hlavní principy vzdělávací reformy, principy konstruktivní pedagogiky a aktivních vzdělávacích metod. Druhý seminář se zabýval prohloubením znalostí a dovedností při plánování a výuce předmětu portugalská. Třetí seminář uvedl didaktickou analýzu vzdělávacího programu předmětu Vlastivěda a tvorbu plánu hodiny. Průřezovým tématem se stalo užívání lokálně dostupných zdrojů. Poslední seminář proběhl v prosinci a hlavním tématem se stala matematika a školní hodnocení, především o způsobech reflektování práce žáků učitelem. Po ukončení školení byly v prosinci 2012 slavnostně předány certifikáty, které převzalo 149 učitelů.

- *Příprava, vybudování a vybavení 4 clustrových pedagogických center*

Ve spolupráci s okresním ředitelstvím školství byla představena koncepce clusterových pedagogických center a bylo rozhodnuto o umístění čtyřech z nich do center všech komun okresu Cuemba a přidružení k základním školám. Stavební práce započaly již v září 2010. Stavba byla dokončena koncem roku 2011, ale její předání se realizovalo až v roce 2012. Ačkoliv slavnostní předání a inaugurace

proběhla až v květnu 2012, již od začátku roku byla centra naplno používána ke vzdělávacím aktivitám učitelů a ředitelů škol. V centrech byly zřízeny knihovny (se slovníky, didaktickými, odbornými i dětskými knihami, které jsou k dispozici všem učitelům z jednotlivých oblastí, nábytkem a solárními panely), mající kapacitu přibližně 30 osob. Na vytváření metodiky sítě clusterových škol spolupracoval Národní Institut vzdělávání učitelů Ministerstva školství s Provinčním ředitelstvím školství Bié.

- *Vyškolení užšího a širšího managementu clustrových škol*

Na konci roku 2011 se jednalo s okresním ředitelstvím školství v Cuembě o identifikaci a výběru 14 osob, které převezmou zodpovědnost za management clusterové sítě v Cuembě. Tento výběr byl vypracován okresním ředitelstvím školství v lednu 2012.

- *Podpora udržitelnosti vzniklé clusterové struktury a šíření vzniklých didaktických materiálů a metodik školení*

Mimo vzdělávacích aktivit pro nižší i vyšší management, setkání, supervizi a školení v rámci clusterových sítích škol, byla jako podpůrný nástroj naplánovaná konference o clusterových sítích škol a především jejich fungování a prosazení v rurálních oblastech Angoly.

Hodnocení projektu

Projekt *Zvýšení kvality základního vzdělávání v rurálních oblastech okresu Cuemba (Člověk v tísní)* v prvé řadě posiluje odborné a pedagogické kapacity učitelů základních škol, ředitelů a zaměstnanců školské správy. Snaží se o udržitelnou aplikaci principů, cílů a metod reformního kurikula a vylepšení kvality vyučovacího procesu. Člověku v tísní v této náročné misi vypomáhá španělská vládní agentura pro rozvoj Agencia Española de Cooperación Internacional Para el Desarrollo (AECID).

Na základě tohoto projektu se podařilo snížit počet učitelů a učitelek v okresu bez minimální požadované kvalifikace (bez ukončené 9. třídy a pedagogického minima) na 23 % z původních 34 %. Současně bylo v okrese vyškoleny 47 % učitelů a

učitelek (365 z 738) v oblasti nového postoje ke vzdělávacímu procesu v souladu se školskou reformou a užívání aktivních metod při výuce. V Angole lze spatřovat frontální způsob výuky a velmi nízké zaměření na samotného žáka a jeho dovednosti. Prostřednictvím jednotlivých školení si tak mohli učitelé osvojit nový a zcela jiný náhled na vzdělávací proces a na osobnost žáka. Úroveň vzdělání žáků se odráží od úrovně osobnostních a profesních kvalit učitelů.

V rámci okresu Cuemba bylo díky aktivitám projektu podpořen vznik 8 sítí clusterových škol. Ty pokrývají všechny školy v okrese, s potenciálem pracovat se všemi 738 (celkový počet učitelů v okrese Cuemba na začátku roku 2013) učiteli, a přímo tak zkvalitnit výuky. V okrese Cuemba, jako momentálně jediné oblasti provincie Bié, začal fungovat systém clusterových škol. Díky tomuto systému dochází ke vzájemnému vzdělávání učitelů a předávání zkušeností. Vybudovaná clustrová pedagogická centra od začátku roku 2012 spadají pod okresní školskou správu. Správa budov se tím zařadila do provinčního školského rozpočtu a centra podléhají stejnému režimu jako budovy základních škol.

Výstupy projektu byly průběžně evaluovány autoritami na národní úrovni a nabízí se možnost, že by vytvořené metodiky a materiály mohly být replikovány i do ostatních provincií země. Výstupy projektu tedy disponují potenciálem mít dopad nejen na regionální, ale také na národní úrovni.

Podíváme-li se na záporná místa projektu, zjistíme, že hlavní překážka, jež byla překonána, se týkala předvolební kampaně. Participace veřejnosti zapříčinil změny v plánovaném programu výuky. Byly vyvolány obtíže i vzhledem k časté fluktuaci na pozici provinčního ředitele školství. Objevily se komplikace s novým představitelem, který odmítal podporovat projekty schválené jeho předchůdcem.

Dlouhodobá udržitelnost výstupů závisí na strategiích a finančních možnostech INIDE a provinčním ředitelství školství v příštích rozpočtových letech. Dosavadní výsledky a aktivity zaměřené na šíření myšlenek a metod školské reformy a vytváření metodiky fungování clusterové sítě škol byly ze strany INIDE vyhodnoceny jako pozitivní.

Zástupci ČRA se v průběhu monitorovací mise shodli, že tento projekt významně přispívá k naplňování angolských reforem vzdělávací soustavy na teritoriu provincie Bié (a v mnoha ohledech dokonce v celostátním měřítku). Realizátoři projektu úspěšně vytvořili velmi kompaktní a profesionální tým, jež účinně naplňuje plánované projektové aktivity a výstupy. Ačkoli budou dlouhodobé dopady projektu vykazovat měřitelné výsledky až s větším časovým odstupem, již nyní lze potvrdit poměrně významný posun v oblasti zvyšování elementární gramotnosti a uplatňování zásad nové koncepce angolského školství v oblasti, kde nezisková organizace Člověk v Tísni funguje. Pakliže dojde k uspokojivým výsledkům některé problematické momenty (které jdou však plně k tíži místní správy v Bié a v okresech a místním klimatickým podmínkám), můžeme považovat tento projekt za velmi úspěšnou rozvojovou intervenci se silným dopadem na zlepšení života místních komunit (Česká rozvojová agentura 2011).

6.3.2 Podpora základního školství v odlehlých okresech provincie Bié (Člověk v tísní)

Jednotným záměrem celého projektu je dosáhnout udržitelného rozvoje a pozvednout životní úroveň v odlehlých venkovských oblastech provincie Bié. Toho má být docíleno prostřednictvím zvýšení podílu gramotného obyvatelstva s dosaženým kvalitním základním vzděláním. Projekt má za úkol usnadnit přístup k základnímu vzdělání stejně jako zvýšit jeho kvalitu na základních školách. Projekt umožnil výstavbu nových základních škol, alfabetizaci venkovského obyvatelstva odlehlých okresů a vyškolení desítek učitelů pro základní školy. Projekt napomáhá implementaci vládní školské reformy v Angole, jejíž snahou je zpřístupnit základní vzdělání do roku 2015 všem dětem, sjednotit osnovy a strukturování soustavy základních škol.

Projekt je realizován prostřednictvím několika zakázek probíhajících od července 2009 až k prosinci 2011 v celkové výši 27 044 306 Kč. V roce 2009 započala projekt společnost Člověk v tísní dálkovým školením učitelů základních škol v okrese Cuemba (viz výše). Kromě této zakázky zajistila společnost Člověk v tísní

alfabetizační kurzy v odlehlých komunách okresů Catabola, Camacupa, Andulo, Cuemba, Kuito a Nharea, s rozpočtem na 6 515 000 Kč. Alfabetizační kurzy probíhaly do konce roku 2011. V letech 2009 až 2010 postavila stavební společnost Allkon, s.r.o. celkem pět základních škol ve třech okresech provincie Bié. Všechny školy byly předány Ředitelství školství provincie Bié v říjnu 2010. K realizátorům projektu se zařadila i Česká zemědělská univerzita (Česká rozvojová agentura 2009e). Roli hlavního partnera projektu sehrála Vláda provincie Bié, na implementační úrovni pak její provinční Ředitelství školství, potažmo Administrace jednotlivých okresů a jejich oblastní školské úřady.

Projekt Zajištění alfabetizačních kurzů v komunách okresů Catabola, Kamacupa, Andula, Cuemba, Kunhinga, Kuito a Nharea (Angola) se soustředil na podporu základního školství v odlehlých oblastech provincie Bié. Tato podpora probíhala v podobě organizovaných kurzů zaměřených na rozvoj gramotnosti, zvýšení vzdělanosti a osvětu venkovského obyvatelstva ve spolupráci s Ředitelstvím školství a kultury provincie Bié. Realizace kurzů v odlehlých oblastech byla naplánovaná do dvou let. V roce 2010 se kurzy alfabetizace uskutečnily v okresech Cuemba, Kamakupa, Katabola a Kuito, v roce následujícím pak v okresech Andulo a Nharea. Tyto kurzy byly připravené v souladu s Nařízením Ministra školství Angolské republiky o Národním programu alfabetizace. Projekt navázal na strategický celonárodní angolský program Programa de Alfabetização e Aceleração Escolar (PAAE).

Výuka alfabetizačního kurzu byla rozčleněna dle oficiální vyhlášky do dvou na sebe navazujících částí: 1. alfabetizace – (odpovídá Modulu 1. dle Národního programu alfabetizace) Je určena zejména analfabetním osobám starším 12 let, které nenavštěvovaly školy nebo absolvovaly 1. a 2. třídu základní školy a neumějí číst a psát. Délka trvání vyměřena na 15 týdnů.

2. kurz navazující na alfabetizaci – (odpovídá Modulu 2. dle Národního programu alfabetizace) Je předepsána osobám ve věku 12-25 let, které jsou mimo systém základního školství. Po úspěšném zakončení kurzu se vyskytuje příležitost zařazení absolventů do běžné školní docházky. Délka trvání je vytyčena do 9 měsíců.

Všem studentům byl na zahájení projektu rozdán balíček se základním vybavením na první 3 měsíce projektu a zabezpečen výukový materiál.

Na závěr celého kurzu je úspěšným účastníkům předán certifikát o splnění zkoušek modulů. Realizace projektu proběhla celkem v 35 vesnicích v šesti okresech Provincie Bié. Z imatrikulovaných 1134 účastníků činilo celkem 673 žen (59 %). Kurz úspěšně zakončilo 963 účastníků (1. a 2. modul) z toho bylo 539 žen. Kurz úspěšně absolvovalo 85 % zapsaných studentů. Tito studenti se dělí do dvou skupin. Na ty, co dokončili úspěšně druhý modul. Bylo celkem 778. A ty, co absolvovali pouze první modul - 185. Kurz se nepodařilo dokončit 171 účastníkům, z toho 118 ženám (69 %).

Projekt se věnoval i samotným vyučujícím jednotlivých kurzů. Ti byli nejprve nuceni projít čtyřdenním školením, jehož vedení se ujala metodická gesce provinčního ředitelství školství a navíc bylo obohaceno o některé mezinárodní poznatky z oblasti alfabetyzace. První kurz byl zahájen již v lednu 2010 pro alfabetyzátory z okresů Kuito, Katabola a Kamakupa. Druhé školení poté v dubnu 2010 pro alfabetyzátory z okresu Kuemba. Poslední školení pro okresy Andulo a Nharea proběhlo v srpnu téhož roku. Mezi vyučovaná témata v rámci semináře byla zařazena: alfabetyzace v nové éře, role alfabetyzace pro rozvoj komunity, role alfabetyzátora v komunitě, metody konstruktivní pedagogiky, základní vývojové psychologie, aktivity Modulu 1, matematika, portugalština, prevence HIV/AIDS, hygiena, propojení alfabetyzace s denním životem ve vesnici, pomůcky alfabetyzátora. Člověk v tísní spolupracoval celkově s 66 alfabetyzátory. V rámci semináře byli účastníci obdarováni tzv. „alfabetizátorův balíček“, který skýtal potřebné pomůcky na první půlrok kurzů. V závěru projektu každý absolvent získal certifikát. Ten prokazuje specializaci a roční zkušenost s výukou v rámci 1. a 2. modulu alfabetyzace.

V rámci organizace kurzů se každá zapojená komunita účastnila na stavbě výukových prostor ve svých vesnicích. Jednalo se o tradiční dřevěnohliněné stavby – tzv. jango. Takto vybudovaný prostor společně se založením knihovny sloužil jako základní vzdělávací centrum ve vesnici.

Součástí projektu byly také osvětové přednášky, na jejichž průběh dohlížel Národní institut dětí (INAC). Pro dvouhodinové školení v každé vesnici byla sestavena aktuální témata:

- Dětská práva
- Prevence a boj proti zneužívání dětí
- Osobní hygiena na vesnicích pro děti a jejich rodiče
- Děti a škola
- Práva a povinnosti rodičů

Člověk v tísní udělil školitelům automobil, skrze okresní supervizory připravil vesničany na probíhající kampaň a zajistil namnožení základních materiálů.

Hodnocení projektu

Dotační titul *Podpora základního školství v odlehlých okresech provincie Bié* měl přispět k udržitelnému rozvoji a pozvednout životní úroveň v odlehlých venkovských oblastech provincie Bié. Mělo tak být učiněno prostřednictvím zvýšení podílu gramotného obyvatelstva s dosaženým kvalitním základním vzděláním. Projekt má dosáhnout k lepšímu přístupu k základnímu vzdělání, stejně jako ke zvýšení kvality vzdělávání na základních školách. Díky veřejné zakázce *Člověka v Tísni Zajištění alfabetizačních kurzů v komunách okresů Catabola, Kamacupa, Andulo, Cuemba, Kunhinga, Kuito a Nharea* a samotným alfabetizačním kurzům, které úspěšně dokončilo 963 obyvatel (získání certifikátu o dokončené 2., resp. 4. třídě základní školy), se naučila zhruba tisícovka dospělých negramotných obyvatel provincie Bié dovednostem typu čtení, psaní, počítání a základům portugalštiny - úředního jazyka. Z většiny absolventů se jednalo o ženy. Ty byly navíc v průběhu výuky informovány například o tom, jak předcházet nemocem, jak přichystat nutričně vyvážená jídla a další praktické informace, které uplatňují v každodenním životě.

Dalo by se tedy říci, že projekt splnil záměr zvýšit základní vzdělanost a rozvoj gramotnosti vesnické populace. Na druhou stranu je zapotřebí poukázat na fakt, že kurz nedokončilo 171 osob. Díky projektu se v provincii nachází také 66

alfabetizátorů s odpovídajícím vzděláním a praxí ve výuce 1. a 2. modulu Alfabetizace. Ve vesnicích jsou v rámci komunity zbudovaných výukových prostor dostupné základní učební pomůcky (tabule apod.) a populárně naučná literatura (encyklopedie atd.).

Při realizaci projektu byly respektovány základní sociální a kulturní faktory ovlivňující život a hodnotový rámec vesničanů. Doba výuky se podřizovala sezónním pracím na polích a důležitá rozhodnutí ohledně dění ve vesnici byla vždy řešena za přítomnosti všech důležitých postav a autorit (náčelníků). Aktivitě projektu se tak snažily o co největší korespondování s konkrétní situací ve vesnici a o adekvátní přizpůsobení se.

Pro většinu z vesničanů bylo pořádání alfabetizačních kurzů první možností v životě, kdy se mohli vzdělávat, chodit do školy, naučit se základy gramotnosti. Kurzy měly ve vesnicích takový ohlas, že po jejich ukončení obdržela kanceláře Člověka v Tísni řadu dopisů, kde vesničané apelovali na pokračování kurzů.

Pro realizaci podobných alfabetizačních projektů v Angole by bylo vhodné do budoucna doporučit větší návaznost projektů alfabetizace s post-alfabetizačními aktivitami. Byla by tak zajištěna kontinuita rozvoje nabytých dovedností v oblasti četby a psaní. Jako neefektivnější (i na základě mezinárodních studií), se ukazuje propojení alfabetizačních kurzů s vybudováním komunitních vzdělávacích center, projektů cestujících knihoven a jinými aktivitami, které by donutily studenty praktikovat získané dovednosti. V opačném případě hrozí zapomenutí a ztráta gramotnosti.

Z podkladů ČRA z monitoringu z května 2011 bylo konstatováno, že projekt naplňuje v podstatě všechny aktivity a výstupy v souladu s plánem. Záměry a cíle projektu plně odpovídají potřebám Angoly v oblasti základního školství a výsledky projektu lze sledovat značným přínosem pro místní komunity. Alfabetizátoři, vyškolení v rámci projektu Člověka v Tísni, se řadí mezi nejlépe připravené v rámci celé Angoly. Ačkoli angolská vláda do alfabetizačních kampaní investuje poměrně značný obnos finančních prostředků, zanedbává odbornou přípravu alfabetizátorů.

Ostatní donoři nepřiklánějí tomuto oboru přílišnou váhu. Vystává ale problém s udržitelností a ujmoutím se výstupů projektu ze strany místní státní správy. Zejména bavíme-li se o využití vyškolených alfabetizátorů a jejich následného začlenění do systému angolského školství. Angolské úřady disponují pro tyto pedagogy volnými pozicemi pro jednotlivé okresy a provincie, nicméně tato místa (hrazená z rozpočtu min. školství – cca 100 USD měsíčně na osobu) náleží přednostně organizacím spojeným s vládnoucí stranou MPLA. Monitoring ČRA fyzicky proběhl v okresech Cuemba a Kamacupa a nabyl pozitivního dojmu z projektu „Alfabetizace“, neboť se jedná o zcela konkrétní příspěvek ke zvýšení osobnostní úrovně a sociálního statusu místních obyvatel (Česká rozvojová agentura 2011).

6.3.3 Závěry monitorovací mise v Angole (2011)

Monitorovací mise v Angole, provincii Bié přišla s konstatováním, že sledované české projekty realizátora Člověka v tísní naplňují převážnou většinu projektových aktivit a výstupů a ve shodě se svým rozvojovým záměrem napomáhají k systémovým proměnám v sektorech angolského vzdělávání. Naopak se jako výrazně nejistá jeví udržitelnost výstupů projektů po ukončení aktivit ZRS ČR. Angolská státní a místní správa není v současnosti zcela připravena převzít zodpovědnost za tyto výstupy a zaručit jejich pokračování způsobem, jak byly zahájeny v rámci projektů ZRS ČR. Převzetí daných projektů angolskou vládou je nicméně klíčové, neboť všechny aktuálně probíhající projekty ZRS ČR aspirují na systémové změny, jsou tedy součástí širších vládních koncepcí rozvoje příslušných sektorů (vzdělávání). Místní úřady pochopitelně usilují o přiměnění donorů k pokračování projektových aktivit „do nekonečna“, nicméně po uveřejnění informace o celkovém objemu ZRS ČR s Angolou v letech 2003 – 2011, která činí přes 166 mil. Kč, převládá na angolské straně pocit podniknout příslušné kroky k zajištění udržitelnosti (Česká rozvojová agentura 2011).

7 Závěr

Mým hlavním úkolem bylo zhodnotit, do jaké míry je vynaložené úsilí neziskových organizací v oblastech Západní provincie (Zambie) a provincie Bié (Angola) v souladu s vytyčenými prioritami české zahraniční rozvojové pomoci. Zároveň jsem se rozhodla určit prvky limitující českou zahraniční rozvojovou spolupráci, a to prostřednictvím výsledků monitorovacích misí ČRA a hodnocení projektů samotnými neziskovými organizacemi. Zde rovněž podrobím komparaci jednotlivé projekty dle v úvodu vytyčených kritérií. V závěru se rovněž vyslovím k relevanci realizovaných projektů z hlediska Rozvojových cílů tisíciletí a udržitelnosti projektů v dané zemi.

Záměry analyzovaných projektů považuji za vysoce relevantní ve vztahu k prioritám rozvojové spolupráce ČR, neboť naplňují následující rozhodnutí ČR o zahraniční rozvojové spolupráci. V Zásadách zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu ČR do EU byly mezi hlavní cíle zaneseny následující priority: snížení chudoby, rozvoj zemědělství a poválečná obnova. Co se týče teritoriálních priorit, bylo ve zmiňovaném dokumentu zvoleno osm prioritních zemí, mezi které patřila Angola i Zambie. Hlavními důvody výběru těchto zemí byla silná tradice spolupráce a vysoký potenciál indukovaných výhod rozvojové spolupráce (především obchod) (Macháček a kol. 2006: 356-359). Značná potřebnost spolupráce vyplývá z celkových sociálních a ekonomických ukazatelů v jednotlivých zemích. Vzhledem k rozsahu rozvojových potřeb, rozloze a omezenosti disponibilních zdrojů koncentruje ČR svoji rozvojovou spolupráci pouze na část Angoly a Zambie, a to konkrétně do provincie Bié a Západní provincie (MZV ČR 2006: 15). V současné Koncepci pro roky 2010-17 byly nicméně teritoriální priority pozměněny. Angola a Zambie v současnosti náleží do druhé skupiny prioritních zemí - bez programu spolupráce, což v praxi znamená, že rozvojová spolupráce zde pokračuje, ale v jiném rozsahu a zaměření než v předchozím programovém období. Mezi prioritní sektory se zařadil sociální

rozvoj (včetně vzdělávání, sociálních a zdravotnických služeb) (MZV ČR 2009, s. 14).

Priority rozvojové spolupráce mezi Českou republikou a Angolou byly konkrétně stanoveny v tzv. Programu rozvojové spolupráce mezi ČR a Angolou v období 2006-2010. Optimálními sektory pro spolupráci mezi zeměmi se stalo školství a zemědělství, jež hraje významnou roli v hospodářském rozvoji země a je nutné pro zmírnění chudoby (Šádková 2007: 46). Česká republika si je vědoma nutnosti zvyšování kvalifikace pedagogů v Angole, proto zde směřuje svou pomoc. Stejně tak činí i mnou zvolená neziskové organizace Člověk v tísni prostřednictvím projektu Podpora základního školství v odlehlých okresech provincie Bié. ČR společně s českou NGO (Člověkem v tísni) se zaměřují také na řešení problému s infrastrukturou a nedostatkem propojení strukturálních prvků ve školství, kdy zvláště na venkově je nouze o využitelné školní budovy i o počet kvalifikovaného personálu (Šádková 2007: 106). Spolupráce mezi Angolou a Českou republikou existuje i v sektoru zemědělství, nicméně formou veřejných zakázek, což není předmětem předkládané práce.

Program rozvojové spolupráce mezi Českou republikou a Zambijskou republikou určil za prioritní sektor zdravotnictví. Oblasti pro rozvojovou spolupráci v sektoru zdravotnictví obsahují tato témata: podpora primární zdravotní péče na venkově s důrazem na péči o matku a dítě a podpora kvality chirurgických zákroků v provinčních a okresních nemocnicích. ČR se tak snaží v Západní provincii prostřednictvím aktivit v oblasti infrastruktury, výcviku personálu, komunikací a dopravy ke zlepšení venkovské zdravotní péče. V oblasti infrastruktury přispívá ČR k rekonstrukci, vybavení a rozšiřování existujících venkovských zdravotních středisek. Stranou pozornosti nezůstávají ani ubytovací kapacity pro zdravotnický personál. V oblasti školení a výcviku personálu směřuje intervence mezi personál zdravotnických středisek a na tradiční porodní asistentky. Zde opět nalezneme společné priority pro Českou republiku a nevládní Arcidiecézní charitu Praha, která již několik let působí v zemi v rámci projektu Vzdělávání porodních asistentek v Západní provincii. V rámci Programu spolupráce mezi zeměmi bylo připuštěno,

že by ve střednědobé perspektivě mohlo dojít k posílení česko-zambijské spolupráce rozšířením intervencí na další sociální sektory (zejména školství) (MZV ČR 2006b: 14). To lze pozorovat prostřednictvím vypsání dotačních titulů Udržitelná péče o sirotky a ohrožené děti a Učňovské vzdělávání pro sociálně ohrožené děti Katongo. Dlouhodobé záměry projektů odpovídají výše zmiňovaným cílům i teritoriálním prioritám ČR (Macháček a kol. 2006: 356-359).

Přejdeme-li k samotné komparaci činností NGOs v Západní provincii a v provincii Bié a prvním z komparačních kritérií, lze konstatovat, že s největšími komplikacemi se setkali v Zambii v průběhu realizace Vzdělávání porodních asistentek. Tyto problémy se týkaly zejména opožděných dodávek. S časovými úskalími se rovněž potýkal v provincii Bié projekt *Zvýšení kvality základního vzdělávání v rurálních oblastech okresu Cuemba* (Člověk v tísní), a to z důvodu předvolební kampaně probíhající v zemi. Jedním z dalších kritérií komparace byl rozvojový přínos. Ten vykazovaly projekty v obou zemích srovnatelný, neboť naplňovaly nařízení a požadavky České republiky pro rozvoj. Pozitivní dopady lze opět pozorovat u všech zásahů do daných oblastí. Cíle projektů byly totiž stanoveny na základě potřeb tamních obyvatel. Za kladné výsledky, jichž bylo dosaženo, mohou uvést posun v oblasti gramotnosti, zvýšení základního vzdělání, celkové zlepšení sociální úrovně. Český neziskovým organizacím se podařilo během pobytu v Angole a Zambii navázat pevná partnerství s místními institucemi či nevládními organizacemi. Tyto kontakty jim napomohly při samotné realizaci jednotlivých projektů.

Vzhledem k hodnocení dotačních titulů, jež bylo uskutečněno v předchozích kapitolách na základě mnou zvolených kritérií, lze vyvodit, že se projekty nejvíce potýkají s problémem udržitelnosti. Právě tento fakt výrazně ovlivňuje budoucí fungování a pokračování projektů a dalšího rozvoje oblastí spolupráce. Je tudíž nezbytné převést finanční odpovědnost a odborné zkušenosti budoucím kapacitám, jež by projekt po odchodu českých neziskových organizací vedly, a tím by byly zajištěny dlouhodobé cíle jednotlivých projektů. Vyvodím-li závěr z komparace, potvrzuje se, že aktivity NGOs lze označit za efektivní. Projekty naplňují bez

zásadních nedostatků stanovené cíle ve shodě s rozvojovým záměrem ČR. Navíc jsou všechny analyzované projekty pozitivně vnímány místními institucemi, což jim umožňuje prohlubování spolupráce.

V závěru je rovněž nutno podotknout, s jakými nesnázemi či překvapujícími informacemi jsem se v průběhu sběru dat setkala. Při pokusu o poskytnutí více úhlů pohledů na mnou vybrané projekty jsem kontaktovala MZV a ČRA se žádostí o evaluace. K mému údivu se mi dostalo odpovědi, že v období posledních let nedisponují k žádnému projektu v Angole ani Zambii evaluačními zprávami, neboť k důkladnému a komplexnímu vyhodnocení je vybíráno cca 10 projektů ročně z početné množiny v rozvojové spolupráci ČR. Pokud byly evaluace zmíněných projektů provedeny, pak pouze interně v režii realizujících nestátních neziskových organizací. Na tomto příkladu lze tedy poukázat, s jakými problémy se projekty potýkají - nedostatečná zpětná vazba v podobě monitoringu a evaluací a nejednoznačné určení odpovědnosti za výsledky. Je nasnadě, že efektivnost a transparentnost jsou stále poněkud stranou zájmu. Byla jsem ovšem ujištěna, že již v první polovině roku 2013 proběhne evaluace projektu Arcidiecézní charity Praha (nejvíce skloňovaným v souvislosti s komplikacemi). Mezi problémy, se kterými jsem se potýkala, rovněž patří samotný sběr kvantitativních údajů, týkající se daných provincií, na základě nichž jsem původně plánovala doložit svůj výzkum. Ačkoli jsem byla v kontaktu s jednotlivými zastupitelskými úřady pro Angolu i Zambii, nedokázaly mi zodpovědět na veškeré otázky tohoto typu. Obrátila jsem se tedy na jednotlivé neziskové organizace, zdali nedisponují měřitelnými údaji týkající se provincií, do kterých prioritně směřují svou rozvojovou pomoc. Byla jsem odkázána na ČRA, která sbírá informace o jednotlivých teritoriích, aby posléze na jejich základě mohly být stanoveny teritoriální cíle ZRS ČR. ČRA mi nabídla jako možný zdroj statistiky z mezinárodních zdrojů (WB, OECD, atd.). Pokud tedy nejsou k dispozici patřičné údaje, pak se ČRA obrací přímo na místní zambijské či angolské úřady, aby statistiky poskytly. I přesto mi nedokázala sdělit informace týkající se gramotnosti, zaměstnanosti, chudoby, průměrné délky života či úmrtnosti novorozenců a matek, neboť se nenacházejí v evidenci a

archívech. ČRA, stejně tak jednotlivé neziskové organizace se při vypisování dotací či veřejných zakázek seznamují s výchozím stavem v dané lokalitě. Činí tak však na základě jakéhosi terénního pozorování, konzultací s neziskovými organizacemi, institucemi a jinými donory, kteří již za danou dobu nabyli povědomí, co je v příslušné oblasti třeba vykonat a na co se zaměřit. Samozřejmě, že probíhají rovněž rozhovory s místními úřady, ale jak mi bylo sděleno, jejich statistické údaje nelze brát v úvahu, čísla jsou totiž značně upravena dle jejich potřeb. Z důvodu nedůvěryhodnosti statistických údajů jsou odborníci nuceni mapovat situaci přímým dotazováním obyvatelů.

Vynaložené finanční prostředky, směřující za pozorované období (2009 - 2013) do Západní provincie a Zambie, činily něco málo přes 31 mil. Kč. Do provincie Bié pak cca 48 mil. Kč, přičemž počítám s dotačními tituly vypsány ČRA a objemem financí od jednotlivých neziskových organizací. Celková hodnota české rozvojové spolupráce (pocházející od neziskových organizací) dosahuje ještě vyšších hodnot. Neziskové organizace se totiž mimo jiné angažují i na jiných formách pomoci, ať už jimi jsou veřejné zakázky nebo trilaterální forma spolupráce. Z uvedených finančních zdrojů usuzuji, že se nejedná o nepatrné částky a na základě jejich užití lze úspěšně realizovat projekty, s nimiž přišly samotné neziskové organizace. Z výše uvedeného se ovšem zásadním limitujícím prvkem české zahraniční rozvojové spolupráce stává transparentnost. S ní úzce souvisí neznalost reálných dopadů projektů, či do jaké míry jsou adekvátně vynakládány finance ČR.

Vrátím-li se k mnou vytyčenému cíli práce, je zapotřebí zhodnotit relevanci projektů vzhledem k Rozvojovým cílům tisíciletí. V neposlední řadě je třeba zjistit, zdali realizované projekty odpovídají předsevzetím – sektorovým a teritoriálním prioritám tamních vlád a především vládě ČR. Dlouhodobé cíle jednotlivých projektů jsou vysoce relevantní vzhledem k mezinárodním rozvojovým prioritám. Je nutno podotknout, že jednotlivé cíle i úkoly MDGs jsou vzájemně provázány, a proto je nezbytné na ně nahlížet jako na jeden celek. První z Rozvojových cílů tisíciletí má za úkol snížit na polovinu počet lidí žijících v extrémní chudobě a

trpících hladem. Chudobu však nelze omezit, aniž by obyvatelé ekonomicky chudých oblastí získali příležitost k dostatečnému a produktivnímu zaměstnání, stejně tak jako slušné práci. Nutno zmínit, že většina Rozvojových cílů tisíciletí má co dočinění se sociálním rozvojem a v tomto sektoru přispívá ČR zejména k naplnění druhého cíle, a sice dosažení základního vzdělání pro všechny. Vzdělání je považováno za základ veškerých společností a konkurenceschopných ekonomik. Dosažené vzdělání souvisí se snižováním chudoby a nerovností, udržením dobrého zdravotního stavu, schopnosti používat nové technologie, apod. A v neposlední řadě i s rozvojem celé společnosti. Mezi problémy, se kterými se základní vzdělání v rozvojových zemích potýká, je stále přetrvávající nerovný přístup. O nápravu je postaráno ve všech pěti projektech, kde se snaží o smazání rozdílu v přístupu mezi dívkami a chlapci a dále také mezi městskými dětmi a dětmi z venkovských oblastí. Významný problém je spjat s množstvím úspěšných absolventů škol (Exnerová 2005: 120-21). To opět potvrzuje většina projektů. Ve školství se totiž vyskytuje problém se samotným dokončením studia. Další potíž spočívá v uplatnění absolventů a jejich přítomnosti v dané provincii, odlehlé vesnici, kde jsou nejvíce potřeba. Na obě překážky je v projektech brán ohled. Projekt Učňovské vzdělávání pro sociálně ohrožené děti Katongo (Zambie) dbal na uplatnění absolventů na místním trhu.

Podobně jako u čtvrtého cíle - Snížení dětské úmrtnosti, tak i u pátého – Zlepšení zdraví matek je důležitá včasná prevence. K předejití úmrtnosti nelze dosáhnout, aniž by došlo k rozvoji zdravotní infrastruktury v nejvíce postižených regionech. Zároveň musí být nabízená zdravotní péče nejen kvalitní, ale i široce dostupná (Exnerová 2005: 122). O tu se postaral projekt Vzdělávání porodních asistentek v Západní provincii. Záměry všech mnou vybraných projektů odpovídají Rozvojovým cílům tisíciletí, k jejichž dodržování se ČR přihlásila v Koncepci zahraniční rozvojové pomoci na období let 2002-2007.

Zohledníme-li priority angolské vlády, lze projekty považovat za velmi relevantní, neboť mezi priority angolské vlády patří vzdělávání zvláště v oblasti zemědělství a zdravotnictví (Macháček a kol. 2006: 356-359). Jako geografickou

prioritu stanovila angolská vláda, stejně jako vláda ČR, mimo jinými provincií Bié. Proces předávání znalostí a infrastruktura s tím spojená byly zničeny válkou, proto jsou projekty Zvýšení kvality základního vzdělávání v rurálních oblastech okresu Cuemba a Podpora základního školství v odlehlých okresech provincie Bié v tomto směru velmi dobrou variantou podpory (Macháček a kol. 2006: 356-359). Z hlediska dlouhodobé perspektivy rozvoje Angoly náleží posilování kvalifikace lidských zdrojů k naprosto klíčovým. Bez vzdělaného personálu totiž není možné předpokládat výrazné zlepšení situace v žádné oblasti (Šádková 2007: 46).

Zambijská vláda pak zahrnuje mezi své rozvojové priority sektorově primárně zdravotnictví, konkrétně podporu primární péče na venkově s cílem snížit mateřskou a kojeneckou úmrtnost a zvýšení kvality chirurgických zákroků v okresních nemocnicích. V oblasti zdravotnictví počítá zambijská vláda s rozvojem infrastruktury a vybavením zdravotních zařízení, přičemž důraz klade především na rehabilitaci existujících infrastruktury a budování nových zdravotních zařízení tam, kde činí přístup ke zdravotní péči závažný problém. Důležitou oblastí je považována také otázka zdravotnické politiky a legislativního rámce. V oblasti vzdělání se zambijská vláda soustředí na intervence v oblasti základního, středního i vysokého školství (MZV ČR 2006b: 12). V případě základního školství se zambijská vláda rozhodla pro posílení rovného přístupu ke vzdělání, zvláště pak prostřednictvím podpory vzdělání dívek, zrušením veškerých poplatků, analýzou otázky vyloučení školních uniforem a schválením legislativy zavádějící povinnost rodičů posílat děti do škol. Po obsahové stránce by se pak mělo základní školství více soustředit na funkční gramotnost a prakticky využitelné dovednosti, přičemž k tomuto cíli by měly být vypracovány osnovy. Nejen v oblasti středního školství, ale i tak v oblasti vysokých škol, je hlavním záměrem posílení relevance osnov vzhledem k potřebám pracovního trhu (MZV ČR 2006b: 11). Všechny takto stanovené podmínky jednotlivé projekty neziskových organizací Arcidiecézní charity, Njovu a Člověk v tísni splňují.

Vrátím-li se k úvodu a mnou vytyčeným ukazatelům, které hodlám poměřovat, a sice HDP a HDI, usuzuji, že nelze pozorovat žádný progres. Ba naopak z hlediska míry indexu lidského rozvoje jde o propad. U Angoly činí rozdíl na celostátní úrovni mezi léty 2009 a 2012 propadl o pět příček. Čili v roce 2009 zaznamenala Angola pokles ze 143. místa na 148. místo v roce 2012. Vzhledem k počtu navýšených analyzovaných zemí ze 182 na 186 vidíme faktický pokles o jeden stupeň. O pouze jednu příčku se posunula v HDI Zambie a to ze 164. místa v roce 2009 na 163. v roce 2012 (UNDP 2011). Index lidského rozvoje nepoukazuje na závratné pozitivní změny v procesu rozvojové spolupráce plynoucí do Angoly a Zambie. Porovnáme-li ekonomické ukazatele HDP a HND v letech 2009 a 2011, dospějeme ke kladnějším výsledkům. V roce 2009 činilo HDP v Angole 65,2 miliardy dolarů a v Zambii 12,81 miliardy dolarů. HND pak u Angoly 66,5 miliardy a Zambie 13,6 miliardy dolarů. V roce 2011 je patrné navýšení daných hodnot, u HDP v Angole na 104,3 miliardy a u Zambie na 19,21 miliardy dolarů. HNP pak vykazuje tato čísla: u Angoly 75,2 miliardy dolarů a Zambie 15,7 (The World Bank 2013). Takto uvedená data jsou pouze orientační, vztahují se k národní úrovni.

Všechny projekty, kterým jsem se v průběhu práce věnovala, představují významnou podporu Západní provincie v Zambii a provincie Bié v Angole. Lze je hodnotit jako vysoce relevantní, realizované aktivity v rámci možností přispívající k dosažení dlouhodobého cíle, a to jak v oboru zdravotnictví, tak i ve školství (Macháček a kol. 2006: 356-359). Česká republika tak potvrzuje roli stabilního a zodpovědného dárce a partnera rozvojovým zemím. Objem ZRS v roce 2011 mírně vzrostl na 4,43 mld. Kč, což lze v období ekonomické krize a ve srovnání s dalšími zeměmi Evropské unie považovat za kladný výsledek. Nicméně, poměr objemu prostředků ZRS na hrubém národním důchodu poklesl na 0,12 %. To znamená, že se ČR nepodaří naplnit závazek v rámci EU v podílu ZRS na HND do roku 2015. ČR se ale v posledních letech podařilo připravit a dokončit řadu procesů, které přispívají k završení transformace systému ZRS ČR a zvyšování jeho efektivnosti (FoRS 2012b: 7-11). Shledávám však značně nedostatečné množství evaluací a hodnocení do jaké míry naplňují projekty hlavní cíl ZRS ČR. Ministerstvo

zahraničních věcí a České rozvojové agentura by se dle mého soudu měli více orientovat na zlepšení transparentnosti a přístupu k informacím o ZRS ČR. S tím jsou spojeny právě evaluace projektů, jejichž cílem je zajistit nestranný náhled na relevanci, efektivnost a dopady a udržitelnost rozvojových projektů.

Seznam použitých zdrojů

Literatura

Adamcová, Lenka – Němečková, Tereza: 2009. *Rozvojová ekonomika*. Praha: Oeconomica.

Adamcová, Nicol: 2006. *Zahraniční rozvojová spolupráce České republiky*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.

Boukal, Petr: 2009. *Nestátní neziskové organizace: (teorie a praxe)*. Praha: Oeconomica.

Člověk v tísní: 2004. *Společný svět: příručka rozvojového globálního vzdělání*. Praha.

Člověk v tísní: 2011. *Udržitelná péče o sirotky a ohrožené děti Roční zpráva 2011, Mongu, Západní provincie, Zambie* [nepublikováno].

Člověk v tísní: 2012. *Závěrečná zpráva o činnosti projektu zahraniční rozvojové spolupráce „ZAJIŠTĚNÍ ALFABETIZAČNÍCH KURZŮ V KOMUNÁCH OKRESŮ CATABOLA, KAMACUPA, ANDULO, CUEMBA, KUNHINGA, KUITO A NHAREA (ANGOLA)“ za období 7/2009 – 12/2011* [nepublikováno].

Debbasch, Charles: 1995. *Neziskové organizace*. Praha: Victoria Publishing.

Duben, Rostislav: 1996. *Neziskový sektor v ekonomice a společnosti*. Praha: Codex Bohemia.

Dušková, Lenka – Waisová, Šárka: 2005. *Zahraniční rozvojová spolupráce v historické perspektivě*. In: Waisová, Šárka a kol., *Ve stínu modernity: Perspektivy a problémy rozvoje*. Plzeň: Aleš Čeněk.

Exnerová, Věra: 2005. *Globální problémy a rozvojová spolupráce*. Praha: Člověk v tísní.

Frič, Pavol: 2001. *Neziskový sektor v ČR: výsledky mezinárodního srovnávacího projektu Johns Hopkins University*. Praha: Eurolex Bohemia.

Frič, Pavol: 2000. *Neziskové organizace a ovlivňování veřejné politiky: (rozhovory o neziskovém sektoru II)*. Praha: AGNES.

Frič, Pavol: 1998. *Aktivity a potřeby neziskových organizací v ČR: výsledky kvantitativního sociologického šetření*. Praha: Agnes.

Univerzita Palackého: 2000. *Letní škola rozvojové pomoci a spolupráce: výběr příspěvků z prvních dvou ročníků, konaných v letech 1998 a 1999 v rámci projektu UNDP „Posílení kapacit České republiky pro rozvojovou pomoc a spolupráci“*. Olomouc.

Hoch, Tomáš: 2007. *Základy rozvojové pomoci*. Ostrava: Ostravská univerzita.

Horký, Ondřej: 2010. *Česká rozvojová spolupráce: diskurzy, praktiky, rozpory*. Praha: Sociologické nakladatelství.

Hyánek, Vladimír: 2011. *Neziskové organizace: teorie a mýty*. Brno: Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta.

Hyánek, Vladimír: 2007. *Neziskové organizace ve veřejných službách*. Brno: Masarykova univerzita.

Informační centrum nadací jiných neziskových organizací: 1997. *Odpovědi na otázky: neziskový sektor v České republice*. Praha.

Jehlička, Petr: 2000. *Stát, prostor, politika*. Praha: Univerzita Karlova, Přírodovědecká fakulta.

Jelínek, Petr: 2007. *Rozvojová spolupráce mezi Českou republikou a zeměmi subsaharské Afriky*. *Mezinárodní politika* 31/2007, s. 12-13.

Jelínková, Klára: 2013. *Zvýšení kvality základního vzdělávání v rurálních oblastech okresu Cuemba, provincie Bié, Angola* Roční zpráva 2012 [nepublikováno].

Macháček, Jaroslav a kol.: 2006. *Problémy rozvojových zemí, jejich příčiny a cesty k řešení*. Praha: Oeconomica.

Miková Andrea, Náprstek Martin: 2012. *Zpráva z monitorovací mise* [nepublikováno].

- Náprstek Martin: 2011. *Zpráva z monitorovací mise* [nepublikováno].
- Njovu: 2012. *Roční závěrečná zpráva Učňovské vzdělání pro sociálně ohrožené děti Katongo* [nepublikováno].
- Polívka, Petr: 2013. *Závěrečná (roční) zpráva o realizaci projektu ZRS* [nepublikováno].
- Pražský institut pro globální politiku: 2009. *Rozvojový profil České republiky: problematický vliv české ekonomiky a politiky na země jihu*. Praha.
- Skovajsa, Marek: 2010. *Občanský sektor: organizovaná občanská společnost v České republice*. Praha: Portál.
- Šádková, Jitka: 2007. *Rozvojové intervence České republiky a zemí OECD v Angole* [bakalářská práce] Olomouc: Univerzita Palackého, Fakulta přírodovědecká.
- Šilhánová, Hana: 1996. *Základní informace o neziskovém sektoru v ČR*. Nadace rozvoje občanské společnosti.
- Šimůnková, Blanka: 2010. *Jak Česká republika snižuje globální chudobu: stínová zpráva o zahraniční rozvojové spolupráci – retrospektiva pěti let*. Praha: FoRS.
- Škarabelová, Simona: 2002. *Když se řekne nezisková organizace: příručka pro zastupitele krajů, měst a obcí*. Brno: Masarykova univerzita, Ekonomicko-správní fakulta.
- Waisová, Šárka a kol., *Ve stínu modernity: Perspektivy a problémy rozvoje*. Plzeň: Aleš Čeněk.
- Zíková, Tereza – Waisová, Šárka: 2005. *Rozvojová pomoc na pozadí teorií rozvoje*. In: Waisová, Šárka a kol., *Ve stínu modernity: Perspektivy a problémy rozvoje*. Plzeň: Aleš Čeněk.

Prameny

Arcidiecézní charita Praha: 2012. (<http://praha.charita.cz>).

Arcidiecézní charita Praha: 2013. *Zambie* (<http://praha.charita.cz/zahranici/kde-pomahame/zambie1/projekty/>, 2013).

CIA: 2013. *THE WORLD FACTBOOK Zambia* (<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/za.html>, 11. 4. 2013).

Česká rozvojová agentura (<http://www.czda.cz>, 2009).

Česká rozvojová agentura: 2011. *Česká rozvojová agentura Výroční zpráva 2011* (http://www.mzv.cz/file/791626/Vyrocní_zprava_CRA___2011_Final.pdf, 2011).

Česká rozvojová agentura: 2009e. *Podpora základního školství v odlehlých okresech provincie Bié* (<http://www.czda.cz/cra/projekty/angola/podpora-zakladniho-skolstvi-v-odlehlych-okresech-provincie-bie.htm>, 2009).

Česká rozvojová agentura: 2009a. *Učňovské vzdělávání pro sociálně ohrožené děti Katongo* (<http://www.czda.cz/cra/projekty/zambie/ucnovske-vzdelavani-pro-socialne-ohrozene-deti-katongo.htm>, 2009).

Česká rozvojová agentura: 2009b. *Udržitelná péče o sirotky v západní Zambii* (<http://www.czda.cz/cra/projekty/zambie/udrzitelna-pece-o-sirotky-v-zapadni-zambii.htm>, 2009).

Česká rozvojová agentura: 2009c. *Vzdělávání porodních asistentek pro Západní provincii* (<http://www.czda.cz/cra/projekty/zambie/vzdelavani-porodnich-asistentek-pro-zapadni-provincii.htm>, 2009).

Česká rozvojová agentura: 2009d. *Zvýšení kvality základního vzdělávání v rurálních oblastech okresu Cuemba* (<http://www.czda.cz/cra/projekty/angola/zvyseni-kvality-zakladniho-vzdelavani-v-ruralnich-oblastech-okresu-cuemba-.htm>, 2009).

Člověk v tísni (<http://www.clovekvtisni.cz>, 2013).

Člověk v tísni: 2013a. *Angola* (<http://www.clovekvtisni.cz/cs/humanitarni-a-rozvojova-pomoc/zeme/angola>, 2013).

Člověk v tísni: 2013b. *Zambie* (<http://www.clovekv tisni.cz/cs/humanitarni-a-rozvojova-pomoc/zeme/zambie>, 2013).

Dudová, Zuzana: 2013. [Ústní sdělení] 2. 1. 2013 (České fórum rozvojové spolupráce).

FoRS (<http://www.fors.cz>, 2012).

FoRS: 2009. *Česká pomoc na rozcestí Zpráva nevládních neziskových organizací o zahraniční rozvojové spolupráci 2008-2009* (http://fors.cz/user_files/fors_ceska_pomoc_na_rozcesti_2009.pdf).

FoRS: 2012a. *Kolik prostředků ČR poskytuje na ZRS* (<http://www.fors.cz/cs/rozvojova-spoluprace/kolik-prostredku-cr-poskytuje-na-zrs>, 2012).

FoRS: 2011. *Zahraniční rozvojová spolupráce v roce 2010 Stínová zpráva nevládních neziskových organizací sdružených ve FoRS – Českém fóru pro rozvojovou spolupráci* (http://www.fors.cz/user_files/aid2011_web+print.pdf, 2011).

FoRS: 2012b. *Zpráva FoRS o zahraniční rozvojové spolupráci ČR za rok 2011 HODNOTÍCÍ ZPRÁVA NEVLÁDNÍCH NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ SDRUŽENÝCH VE FORS – ČESKÉM FÓRU PRO ROZVOJOVOU SPOLUPRÁCI* (<http://www.fors.cz/wp-content/uploads/2012/12/AW-FoRS.pdf>, 2012).

Glopolis: 2009. „*Rozvojový profil České republiky. Problematický vliv české ekonomiky a politiky na země Jihu*“ (<http://glopolis.org/cs/clanky/rozvojovy-profil-ceske-republiky/>, 6. 12. 2009).

Ministerstvo financí České republiky: 2001. *Koncepce zahraniční rozvojové pomoci České republiky na období let 2002-2007* (http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/CR_DevelopmentPolicy_2002-07_CZ.pdf).

Ministerstvo pro místní rozvoj: 2013. *Provincie Bié* (<http://www.mat.gov.ao/portalmat/default.aspx?s=43>, 2013).

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky (<http://www.mzv.cz/jnp>).

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky: 2012. *Informace o zahraniční rozvojové spolupráci ČR a statistický přehled OECD-DAC za rok 2011* (http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/koncepce_publicace/vyrocní_přehledy/informace_o_zahranicni_rozvoje_2.html).

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky: 2009. *Koncepce zahraniční rozvojové pomoci České republiky na léta 2010-2017* (www.mzv.cz/file/501254/Koncepce_ZRS.doc).

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky: 2006a. *Program zahraniční rozvojové spolupráce Zimbabwe* (http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/dvoustranna_zrs_cr/prioritni_zeme/zambie/index.html, 3. 10. 2006).

Ministerstvo zahraničních věcí České republiky: 2006b. *Program zahraniční rozvojové spolupráce Angoly* (http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/dvoustranna_zrs_cr/prioritni_zeme/angola/index.html, 3. 10. 2006).

Njovu o.p.s. (<http://www.njovu.cz>).

Njovu o.p.s. *O Zambii* (<http://www.njovu.cz/o-zambii>).

OECD: 2011. *Glossary* (<http://www.oecd.org/site/dacsmpd11/glossary.htm#Z>, 2011).

OECD. *Official development assistance – definition and coverage* (<http://www.oecd.org/dac/stats/officialdevelopmentassistancedefinitionandcoverage.htm>).

OSN. *Oficiální seznam indikátorů MDGs* (<http://www.osn.cz/soubory/officiallist2008-cze.pdf>).

The World Bank: 2013. *World DataBank* (<http://databank.worldbank.org/data/views/reports/tableview.aspx>, 2013).

UNDP: 2013a. *About Human Development* (<http://hdr.undp.org/en/humandev/>).

UNDP: 2013b. *Human development index* (HDI) (<http://hdr.undp.org/en/statistics/hdi/>).

UNDP: 2013c. *The Millennium Development Goals Eight Goals for 2015* (<http://www.undp.org/content/undp/en/home/mdgoverview/>).

United nations development program. Human development reports. *Mezinárodní ukazatelé lidského rozvoje* (<http://hdr.undp.org/en/statistics>, 2011).

Urbanová, Hana: 2008. Jak funguje systém zahraniční rozvojové spolupráce v České republice. *Migraceonline.cz*. (<http://www.migraceonline.cz/e-knihovna/?x=2112161>, 22. 8. 2008).

Vláda ČR: 2007. *Usnesení vlády ČR ze dne 19. září 2007 č. 1070 k transformaci systému zahraniční rozvojové spolupráce České republiky* (http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni_webtest.nsf/WebGovRes/044D1746E5B3D1EDC125735500251598?OpenDocument, 2007).

Vláda České republiky: 2004. *Zásady zahraniční rozvojové spolupráce po vstupu ČR do EU* (<http://kormoran.vlada.cz/usneseni/usnweb.nsf/0/66E45F679EF975CAC12571B6006EB537>, 31. 3. 2004).

Resumé

Problems related to a situation in the developing countries are now becoming global problems and are in greater or lesser extent effecting everyone. The Czech Republic, a member of the European Union and the international community of democratic and economically developed countries, takes the principle of solidarity among people and states, and accepts its part of responsibility in dealing with global problems. One of the manifestations of this approach is a foreign development cooperation, which is an integral part of the Czech foreign policy. Nongovernmental cooperation are among the important contributors for providing development aid. Their influence in the western developed countries is growing in recent years. This text deals with the efficiency of the activities of the NGOs activities in the field of development cooperation in the Czech Republic. Thesis gives evaluation of the participation of the non-profit organizations - People in Need, Njovu and Caritas in the implementation of the Czech foreign development aid, taking place in the territory of Angola and Zambia.

Keywords:

official development assistance, international development assistance, development policy of the Czech Republic, the nonprofit sector, nonprofit organization, Millennium Development Goals

Seznam příloh

Příloha č. 1: Rozvojové cíle tisíciletí (MDGs)

ROZVOJOVÉ CÍLE TISÍCILETÍ (MDGs)	
CÍLE A ÚKOLY	UKAZATELE PLNĚNÍ
Cíl 1: Odstranit extrémní chudobu a hlad	
Úkol 1.A: Do roku 2015 snížit na polovinu počet lidí s příjmem nižším než jeden americký dolar (USD) (oproti roku 1990)	1.1 Podíl populace pod hranicí 1 USD na den 1.2 <i>Poverty gap ratio</i> 1.3 Podíl nejchudších domácností na spotřebě
Úkol 1.B: Dosáhnout plné a produktivní zaměstnanosti a přiměřené práce pro všechny, včetně žen a mladých lidí	1.4 Tempo růstu HDP k počtu zaměstnaných osob 1.5 Poměr zaměstnaných v populaci 1.6 Podíl zaměstnaných lidí s příjmy nižšími než jeden USD na den 1.7 Podíl samoživitelů a pomocníků v domácnosti na celkové zaměstnanosti
Úkol 1.C: Do roku 2015 snížit na polovinu podíl lidí trpících hladem (oproti roku 1990)	1.8 Výskyt podvyživených dětí ve věku do pěti let 1.9 Podíl populace s příjmem potravy pod hranicí energetického výživového minima
Cíl 2: Zajistit základní vzdělání pro všechny	
Úkol 2.A: Zajistit, aby do roku 2015 všechny děti – dívky i chlapci – byly schopné absolvovat základní školu v plném rozsahu	2.1 Podíl dětí navštěvujících základní školu 2.2 Podíl žáků první třídy, kteří se dostanou do závěrečného ročníku základní školy 2.3 Podíl gramotnosti u 15 – 24 letých
Cíl 3: Prosazování rovnosti pohlaví a posilování postavení žen	
Úkol 3.A: Odstranit nepoměr mezi chlapci a dívkami na prvním a druhém stupni základního vzdělávání pokud možno do roku 2005 a do roku 2015 na všech úrovních vzdělávání	3.1 Poměr dívek a chlapců na prvním až třetím stupni vzdělávání 3.2 Podíl žen na placených pracovních pozicích mimo sektor zemědělství 3.3 Podíl zastoupení žen v národních parlamentech
Cíl 4: Snížit dětskou úmrtnost	

Úkol 4.A: V letech 1990 až 2015 snížit o dvě třetiny počet úmrtí dětí do věku pěti let	4.1 Míra úmrtnosti dětí do pěti let 4.2 Míra novorozenecké úmrtnosti 4.3 Podíl ročních dětí očkovaných proti spalničkám
Cíl 5: Zlepšit zdraví matek	
Úkol 5.A: V letech 1990 až 2015 snížit o tři čtvrtiny úmrtnost matek	5.1 Míra úmrtnosti matek 5.2 Množství porodů prováděných školeným zdravotnickým personálem
Úkol 5.B: Do roku 2015 zajistit přístup ke službám reprodukčního zdraví pro všechny	5.3 Míra rozšíření antikoncepce 5.4 Podíl matek mezi dospívajícími 5.5 Dostupnost předporodní péče (alespoň jedna prohlídka / alespoň čtyři prohlídky) 5.6 Neuspokojená poptávka po službách plánování rodiny
6: Boj proti HIV/AIDS, malárii a dalším chorobám	
Úkol 6.A: Do roku 2015 zastavit a zvrátit šíření HIV/AIDS	6.1 Výskyt HIV v populaci ve věku 15-24 let 6.2 Používání kondomu při vysoce rizikovém sexu 6.3 Podíl lidí ve věku 15 – 24 s podrobnou a správnou znalostí problematiky HIV/AIDS 6.4 Poměr sirotek a nesirotků mezi školáky ve věku 10 – 14 let
Úkol 6.B: Do roku 2010 zajistit přístup k léčbě HIV/AIDS všem, kteří to potřebují	6.5 Podíl populace v pokročilém stádiu infekce HIV s přístupem k antiretrovirální léčbě

Zdroj: OSN. Oficiální seznam indikátorů MDGs

(<http://www.osn.cz/soubory/officiallist2008-cze.pdf>).

Příloha č. 2: Největší realizátoři bilaterálních rozvojových projektů ZRS ČR v roce 2011

Název NNO / akademické instituce	Objem finančních prostředků v mil. Kč
Člověk v tísni	76,23
Česká zemědělská univerzita	33,02
Charita ČR	32,86
Občanské sdružení ADRA	9,56
Arcidiecézní charita Praha	6,41

Zdroj: FoRS: 2012b. *Zpráva FoRS o zahraniční rozvojové spolupráci ČR za rok 2011 HODNOTÍCÍ ZPRÁVA NEVLÁDNÍCH NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ SDRUŽENÝCH VE FORS – ČESKÉM FÓRU PRO ROZVOJOVOU SPOLUPRÁCI* (<http://www.fors.cz/wp-content/uploads/2012/12/AW-FoRS.pdf>).

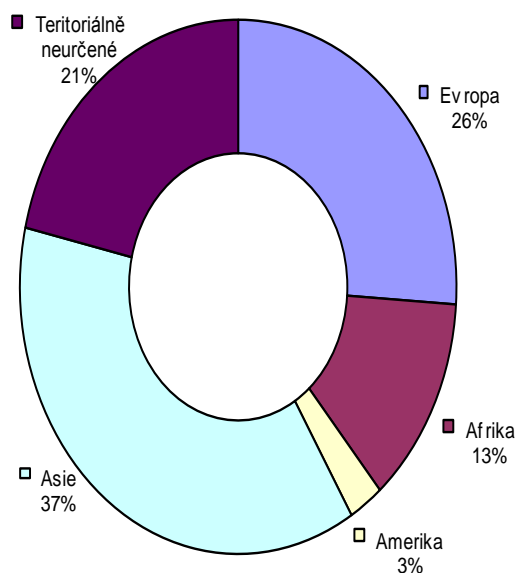
Příloha č. 3: Výdaje na bilaterální ZRS ČR v roce 2011 podle sektorů (dle klasifikace OECD/DAC)

Sektor dle Koncepce ZRS ČR (2010–2017)	Sektor dle OECD/DAC	Objem v mil. Kč	Podíl na bilaterální ZRS	Změna oproti roku 2010
Životní prostředí	Zásobování vodou a sanitace	141,21	10,47 %	+7 %
	Obecná ochrana životního prostředí	8,18	0,61 %	-76 %
	Prevence katastrof (hum. pomoc)	4,17	0,41 %	-19 %
Sociální rozvoj (vč. vzdělávání, sociálních a zdravotnických služeb)	Vzdělávání	135,37	10,04 %	-31 %
	Ostatní sociální infrastruktura a služby	59,96	4,45 %	+12 %
	Zdravotnictví	49,39	3,66 %	+13 %
	Zvyšování rozvojového povědomí	32,93	2,44 %	-
	Okamžitá pomoc (humanitární pomoc)	40,05	2,97 %	-61 %
	Obnova po katastrofách (hum. pomoc)	25,89	1,92 %	-2 %
	Populační politiky a reprodukční zdraví	6,71	0,50 %	-33 %
Podpora demokracie, lidských práv a společenské transformace	Státní správa a občanská společnost	281,77	20,90 %	-15 %
	Pomoc uprchlíkům v ČR	207,06	15,36 %	-20 %
Ekonomický rozvoj (včetně energetiky)	Energetika	65,47	4,86 %	+71 %
	Doprava a skladování	21,59	1,60 %	+126 %
	Průmysl, stavebnictví a těžba	12,52	0,93 %	-74 %
	Obchod a další služby	3,57	0,26 %	+151 %
	Cestovní ruch	1,45	0,11 %	+624 %
	Bankovní a finanční služby	0,67	0,05 %	-19 %
	Komunikace	0,40	0,03 %	-77 %
Zemědělství	Zemědělství, lesnictví a rybolov	101,41	7,52 %	+9 %
Celkem		1 348,30	100,00 %	

Zdroj: FoRS: 2012b. *Zpráva FoRS o zahraniční rozvojové spolupráci ČR za rok 2011 HODNOTÍCÍ ZPRÁVA NEVLÁDNÍCH NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ SDRUŽENÝCH VE FORS – ČESKÉM FÓRU PRO ROZVOJOVOU SPOLUPRÁCI* (<http://www.fors.cz/wp-content/uploads/2012/12/AW-FoRS.pdf>).

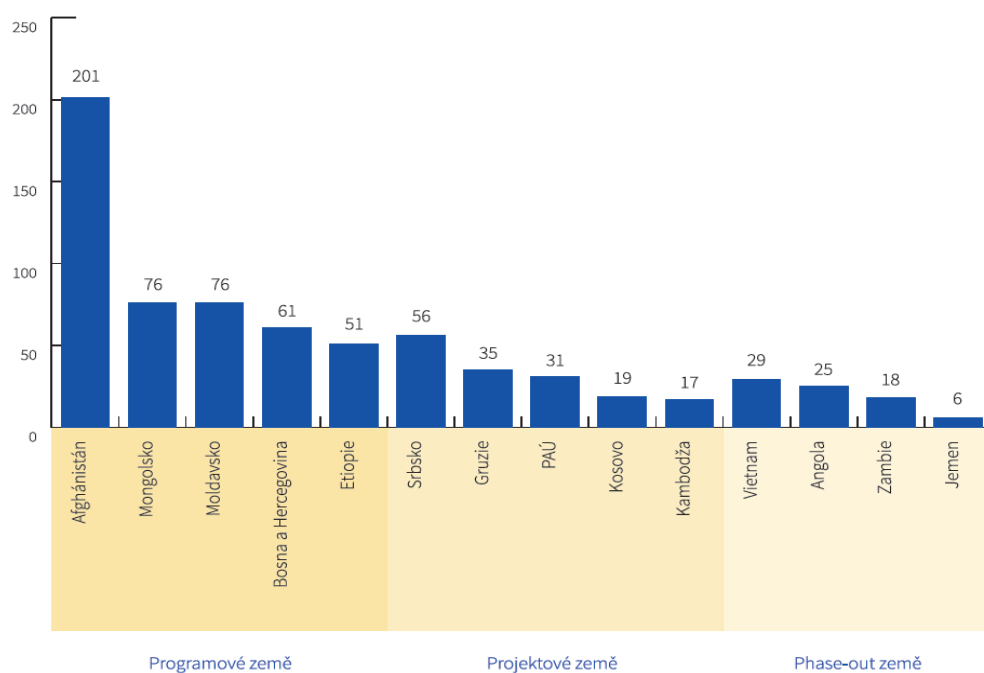
Příloha č. 4: Regionální rozdělení dvoustranné ODA v ČR v r. 2011 (v %)

Regionální rozdělení dvoustranné ODA ČR v r. 2011 (v %)

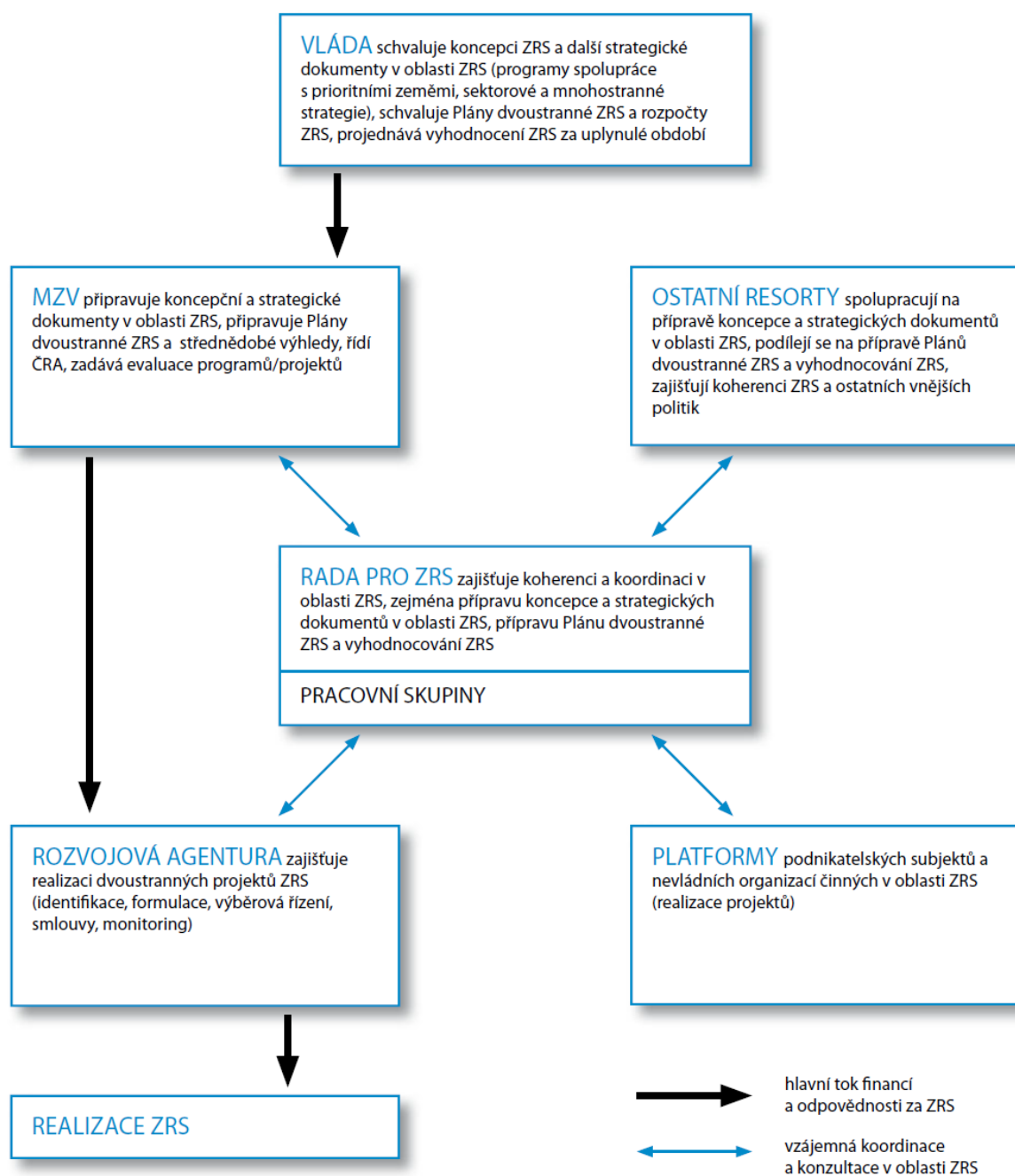
Zdroj: Ministerstvo zahraničních věcí: 2012. *Informace o zahraniční rozvojové spolupráci ČR a statistický přehled OECD-DAC za rok 2011* (http://www.mzv.cz/jnp/cz/zahranicni_vztahy/rozvojova_spoluprace/koncepce_publicace/vyrocní_přehledy/informace_o_zahranicni_rozvojove_2.html).

Příloha č. 5: Objem bilaterální ZRS v prioritních zemích v roce 2011 (v mil. Kč)

Zdroj: FoRS: 2012b. *Zpráva FoRS o zahraniční rozvojové spolupráci ČR za rok 2011 HODNOTÍCÍ ZPRÁVA NEVLÁDNÍCH NEZISKOVÝCH ORGANIZACÍ SDRUŽENÝCH VE FORS – ČESKÉM FÓRU PRO ROZVOJOVOU SPOLUPRÁCI* (<http://www.fors.cz/wp-content/uploads/2012/12/AW-FoRS.pdf>).

Příloha č. 6: Schéma systému ZRS po jeho transformaci

Zdroj: FoRS: 2009. *Česká pomoc na rozcestí Zpráva nevládních neziskových organizací o zahraniční rozvojové spolupráci 2008-2009* (http://fors.cz/user_files/fors_ceska_pomoc_na_rozcesti_2009.pdf).